Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST

VOOR DE

HOOGSTE KLASSE DER LAGERE SCHOLEN;

DOOR

D. W. BOSCH, Dz.

TE AMSTERDAM, BIJ
C. L. BRINKMAN.
1866.

PB
263

Digitized by Google

PB
263

Digitized by Google

NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST

VOOR

DE HOOGSTE KLASSE DER LAGERE SCHOLEN;

DOOR

D. W. BOSCH, Dz.

TE AMSTERDAM, BIJ
C. L. BRINKMAN.
1866.

Digitized by Google

Gedrukt bij G. J. Thieme te Arnhem.

Digitized by Google

Medeonderwijzers!

»*Alweder eene spraakkunst,*" *zullen wellicht velen uwer zeggen bij 't lezen der aankondiging van dit boeksken of bij 't ontvangen daarvan ter inzage. En toch verzoek ik u in 't laatste geval het even in te zien, alvorens het terug te zenden. Waarom? Ik zal 't u zeggen.*

»*Onder de vele bestaande spraakkunsten zijn er zeker enkele goede; er is evenwel veel kaf onder het koren. Deze is voor de lagere school te uitgebreid en schrikt onderwijzer en leerling af; gene is te geleerd en overladen met kunstwoorden, die de meeste leerlingen niet begrijpen, omdat zij geene vreemde taal beoefenen; aan eene andere ontbreekt alle orde en samenhang, of bevat slechts dorre definities, terwijl eindelijk vele voor de hoogste klasse te luttel zijn, geen aanleiding tot bespreking geven, of alleen bestemd zijn om van buiten geleerd te worden.*" *Dit zijn de voornaamste aanmerkingen, die ik van tijd tot tijd op vele bestaande spraakkunsten hoorde maken. Reeds vóór eenige jaren lag het plan voor eene*

Digitized by Google

nieuwe spraakkunst voor de hoogste klasse gereed; doch dan eens hielden beroeps- en andere bezigheden mij van de uitgave terug; dan weder de vrees, dat ik het getal der spraakkunsten, waarover ik 't vonnis hoorde uitspreken, slechts met eene zou vermeerderen.

Een rechtstreeksch aanzoek van den uitgever tot het samenstellen eener spraakkunst, die passen zou in het kader der door hem uitgegeven schoolwerkjes en waarin de gewijzigde spelling gevolgd werd; de aanmoediging mijner vrienden om aan die uitnoodiging gevolg te geven, deed mij besluiten mijn arbeid te herzien, dien naar de behoeften te wijzigen en aldus aan uwe welwillende beoordeeling en uitspraak te onderwerpen.

Acht gij, dat ik het kaf vermeerderd heb, 't zou mij leed doen voor mij zelven, zoo ik te lichtvaardig tot de uitgave besloten had; maar nog meer voor den uitgever, wanneer 't bleek, dat hij te veel vertrouwen in de aanbeveling van sommigen uwer en in mijne krachten gesteld had.

Het boekje is noch bestemd, noch geschikt om van buiten geleerd te worden. Van zoodanig taalonderwijs op school heb ik zelden blijvende vruchten gezien. Het is bestemd om, na bestudeering en lezing, met de leerlingen besproken te worden. Er is gezorgd, dat er hier en daar wat op te helderen en te bespreken overblijft. Uit de met kleine letter gedrukte aanmerkingen, die, behalve de verbuigingen en vervoegingen, aanvankelijk meerendeels kunnen worden overgeslagen, neme de onderwijzer later

Digitized by Google

dat gedeelte, wat hij acht met de behoeften of vorderingen zijner leerlingen overeenkomstig te zijn.

In weêrwil van de veroordeeling over definities in taalboekjes voor de lagere school, door een geacht taalgeleerde uitgesproken, en die thans bijna elke week in dag-, week- en maandschriften door bevoegden en onbevoegden herhaald wordt, heb ik het gewaagd het reeds gestelde te behouden; mijn onderwijs in de taal geheel zonder definities te laten, is mij nog niet mogen gelukken: begon ik er niet mede, ik moest er mede eindigen. Zijn de gegeven bepalingen niet nauwkeurig of volledig, men houde ze voor eene door mij genomen welgemeende proeve om uit het door anderen geschrevene datgene te nemen, wat ik voor de school het geschiktst achtte.

Indien ik aan de verbuigingen der voornaamwoorden en telwoorden eenige meerdere uitgebreidheid gegeven heb, dan men dit doorgaans in schoolboekjes vindt, is dit omdat de ondervinding mij geleerd heeft, dat deze voor vele leerlingen struikelblokken zijn.

De verdeeling der sterke werkwoorden in klassen, naar 't voorbeeld van Dr. BRILL, *aan wiens Spraakleer ik mijn eerste meer ernstig taalonderzoek verschuldigd ben, heb ik overgenomen; eensdeels, omdat eenige indeeling dier werkwoorden naar hunne klankverwisseling mij, zelfs op school, noodzakelijk schijnt; anderdeels, om den onderwijzer, die opzettelijke oefeningen in de vervoeging noodig acht, te gemoet te komen in 't doen eener keuze naar de omstandigheden. Eene dorre alphabetische*

Digitized by Google

lijst van sterke werkwoorden, zooals die in verschillende taalboekjes gevonden wordt, heeft mij nooit sterk aangetrokken.

De korte regelen voor spelling, uitspraak, enz. van blz. 103—112 *bevatten het voornaamste wat de leerling, naar mijne meening, behoeft. In de spraakkunst zelve is op zijne plaats hier en daar reeds eenige wenk of regel gegeven; herhaling van 't eenmaal besprokene, kwam mij minder noodzakelijk voor.*

Na deze inlichtingen geef ik mijn boeksken over aan uwe welwillende beoordeeling en die van belangstellenden in het onderwijs op de lagere school. Acht gij 't niet geheel verwerpelijk, dan zal aanwijzing van 't gebrekkige mij aanmoedigen bij een tweeden druk — mocht die noodig worden — daarmede mijn voordeel te doen.

Juni 1866. B.

Digitized by Google

INHOUD.

Bladz.

Inleiding 1

De woorden en hunne samenstellende deelen, 2. — Verdeeling der woorden naar hun oorsprong, 5. — Verdeeling der woorden naar de beteekenis, die zij in den zin verkrijgen, 9.

Het zelfstandige naamwoord. 10

Soortverdeeling, 10. — Vorming, 11. — Geslachten, 14. — Getallen, 22. — Naamvallen, 30. — Buigingsvormen, 31.

Het lidwoord. 33

Soortverdeeling, 33. — Buigingsvormen, 34. — Weglating en herhaling, 35.

Het bijvoegelijke naamwoord 37

Vorming, 37. — Vormverandering: 1°. Buigingsvormen, 38. — 2°. Onbuigbaarheid en plaats der bijvoegl. naamw., 41. — 3°. Trappen van vergelijking, 43. — Algemeene aanmerkingen, 45.

Het voornaamwoord 45

Soortverdeeling en vorming. 45. — Persoonlijke voornaamw. 46. — Bezittelijke voornaamw., 49. — Aanwijzende voornaamw., 51. — Bepalende voornaamw., 53. — Vragende voornaamw., 54. — Betrekkelijke voornaamw., 56.

Het telwoord. 58

Soortverdeeling en vorming, 58. — Vormverandering der hoofd- en rangschikkende getallen, 59. — Vormverandering der onbepaalde of algemeene telwoorden, 62.

Digitized by Google

Bladz.
Het werkwoord 65
Vorming, 65. — Verdeeling, 67. — Vormverandering: *a.* Wijzen, 70. — *b.* Tijden; personen en getallen, 72. — *c.* Zwakke en sterke vervoeging, 74. — Voorbeelden, 81. — *d.* Afwijkingen van de regelmatige buigingsvormen, 84. — Overeenstemming van het werkw. met zijn grammatisch onderwerp, 86. — Iets over het gebruik der wijzen, 87. — Iets over het gebruik der deelwoorden, 90.
Het bijwoord. 91
Soortverdeeling, 91. — Vorming, 93. — Iets over het gebruik der bijwoorden, 95.
Het voorzetsel 95
Vorming, 95. — Iets over het gebruik van eenige voorzetsels, 97.
Het voegwoord 98
Verdeeling en vorming, 98. — Iets over het gebruik der voegwoorden, 99.
Het tusschenwerpsel 100
Iets over het gebruik der tusschenwerpsels, 102.
Korte regelen voor de spelling 103
a. Klinkers, 103. — *b.* Medeklinkers, 107. — *c.* Verbindingsletters in samengestelde woorden, 108.
Korte regelen voor de uitspraak 110
a. Uitspraak der klinkers, 110. — *b.* Uitspraak van sommige medeklinkers, 111.
Gebruik der hoofdletters 112

VERBETERING.

Blz. 3 reg. 13 v. o. staat *ie*, *eu*, *ou*, lees *ie*, *eu*, *oe*.

Digitized by Google

INLEIDING.

1. De mensch bezit het vermogen om zijne gedachten en gewaarwordingen hoorbaar of zichtbaar aan anderen mede te deelen.

De hoorbare uitdrukking der gedachten is de *spraak*.

Zichtbaar kan men, behalve door gebaren, zijne gedachten ook uitdrukken door teekens, die den naam van *letters* dragen.

Als bestanddeelen eener lettergreep worden de letters *letterklanken;* als zichtbare voorstellingen dier klanken worden zij *letterteekens* genoemd.

2. Al de spraakklanken, waarvan een volk zich bedient, maken te zamen zijne *taal* uit.

Onze taal wordt de *Nederlandsche taal* genoemd, omdat zij in Nederland vrij algemeen gesproken en geschreven wordt. Zij behoort daarom tot de levende talen.

Eene *doode* taal is eene zoodanige, die door geen geheel volk meer gesproken wordt. Tot de doode talen rekent men het Hebreeuwsch, Grieksch en Latijn, die ook de *talen der geleerden* genoemd worden.

De taal van een volk staat in 't nauwste verband met zijne ontwikkeling, beschaving en karakter. Eene taal wordt *arm* genoemd, wanneer zij ter nauwernood

Digitized by Google

in de behoeften van een volk voorziet, verscheidenheid mist en onderscheidene denkbeelden op dezelfde wijze uitdrukt. In het tegenovergestelde geval heet zij *rijk*.

3. Alle beschaafde volken hebben voor hunne moedertaal wetten opgespoord en regels vastgesteld, naar welke zij, overeenkomstig haren aard en hare eigenschappen, gesproken en geschreven wordt. Zoodanige regels worden *taalregels* genoemd.

Eene ordelijke verzameling dier taalregels draagt den naam van *spraakkunst*.

De Nederlandsche spraakkunst bevat dus de regels, die men behoort te volgen, om in 't Nederlandsch zuiver te spreken en te schrijven.

DE WOORDEN EN HUNNE SAMENSTELLENDE DEELEN.

4. Iedere taal bestaat uit *woorden*.

Woorden zijn opeenvolgingen van klanken of spraakgeluiden, waaraan een begrip verbonden is: *huis groot-te*, *kun-dig-heid*.

Een woord bestaat uit één of meer zoodanige spraakgeluiden, *lettergrepen* genoemd. Naarmate een woord uit één, twee of meer lettergrepen bestaat, wordt het *één-*, *twee-* of, in 't algemeen, *meerlettergrepig* genoemd. *Huis* bestaat slechts uit één lettergreep, *grootte* uit twee en *kundigheid* uit drie lettergrepen. De beide laatste woorden dragen daarom ook den naam van *meer-* of *veellettergrepig*.

5. Eene lettergreep wordt *open* genoemd, wanneer zij met een klinker eindigt: **e**-*ten*, *bo*-*ven*, en *gesloten*, wanneer de slotletter een medeklinker is: *ha***nd**, *ko***rst**, *zet*-*ten*.

De meerdere of mindere nadruk, dien men geeft aan

Digitized by Google

de verschillende lettergrepen waaruit een woord bestaat, heet de *klemtoon*. In *grootmoeder*, *hofmeester* heeft de eerste lettergreep den *vollen*, de tweede den *halven* klemtoon, terwijl de derde lettergreep *toonloos* genoemd wordt.

Ingeval twee lettergrepen van een woord den vollen klemtoon vereischen, dan heeft één van beide den boventoon: *verwarmingstóestel*, *havenméester*, *benijdenswáardig*.

6. De *letterteekens* (doorgaans *letters* genoemd), die wij tot het zichtbaar voorstellen der klanken en klankwijzigingen behoeven, zijn *zes en twintig* in getal: **a**, **b**, **c**, **d**, **e**, **f**, **g**, **h**, **i**, **j**, **k**, **l**, **m**, **n**, **o**, **p**, **q**, **r**, **s**, **t**, **u**, **v**, **w**, **x**, **y**, **z**.

Van deze komen de *c* (op zich zelve staande), *q*, *x* en *y* alleen in woorden van vreemden oorsprong en in eigennamen voor: *ceder*, *Cyrus*, *Cats*, *equator*, *quantiteit*, *Xantippe*, *analyse*.

Deze letterteekens worden *enkel-* of *eenvoudige* genoemd. Wanneer twee naast elkander staande eenvoudige letterteekens slechts één klank voorstellen, dragen zij den naam van *samengestelde*: *aa*, *ee*, *oo*, *uu*; *ie*, *eu*, *ou*; *ai*, *au*, *ei*, *ij*, *ou*, *ui*, *ch*, *ph* en *th*, waarvan de twee laatste alleen in vreemde woorden voorkomen. Zij worden gevonden in *jaar*, *schuur*, *deur*, *huis*, *lauw*, *philosoof*, *lithograaf*, enz.

De *ng*, die in *ding*, *zang*, *brengen*, *hangen*, *verlengd*, enz. een geheel eigenaardigen, eenigszins naar de *k* zweemenden klank heeft, kan niet tot de samengestelde letterteekens gerekend worden.

In de woorden *thans* en *althans* is *th* geen samengesteld letterteeken; zij zijn uit *te hande* en *al te hande* ontstaan.

7. De letterklanken worden onderscheiden in *klinkers (vocalen)* en *medeklinkers (consonanten)*.

De *klinkers* zijn zuivere stem- of spraakgeluiden; het

Digitized by Google

zijn ondeelbare klanken, die door de letterteekens *a*, *e*, *i* (*ie*), *o*, *u*, *eu* en *oe* worden voorgesteld, en in de beschaafde uitspraak voorkomen in de woorden *paden*, *deken*, *titel*, *brieven*, *stoven*, *muren*, *neuzen*, *roemen*. Hunne uitspraak kan de *volkomene* of *natuurlijke* genoemd worden.

De *onvolkomene* of *verkorte* uitspraak der klinkers komt voor in *pad*, *dek*, *dik*, *zot*, *zon*, *dun*.

Wanneer de klinker eener gesloten lettergreep eenige verlenging ondergaat, als in *daad*, *beer*, *muur*, *sieraad*, zoo wordt de uitspraak dier klinkers *verlengd* of *gerekt* genoemd. Deze verlenging geschiedt door verdubbeling van 't letterteeken.

Men zou dus de klinkers naar hunne uitspraak *volkomen*, *onvolkomen* of *gerekt* kunnen noemen. Daar het dikwijls onnoodig is de volkomene van de gerekte klinkers te onderscheiden, zullen wij beide soorten in dit geval *heldere* klinkers noemen.

Toonloos noemt men een klinker, die zijne eigenaardige uitspraak verloren heeft en slechts flauw gehoord wordt. Zoo zijn de *e*, *i* en *u* toonloos in *vader*, *moeder*, *bemoedigen*, *deze*, *monnik*, *schaduw*, *Gorcum*.

Tot de toonlooze klinkers kunnen ook gebracht worden de *ij* in 't achtervoegsel *lijk*, in de woorden *dikwijls* en *bijzonder*: in *mijn*, *zijn*, wanneer de klemtoon er niet op valt; benevens de *ee* in 't lidwoord *een*.

8. Een ongelijkmatige klank, die door twee verschillende klinkers wordt voorgesteld, draagt den naam van *tweeklank*. De tweeklanken zijn: *ai*, *aai*, *au*, *oau*, *eeu*, *ei*, *ieu*, *oei*, *ooi*, *ou*, *ui*.

De *ij*, die in de beschaafde taal geheel als *ei* klinkt, kan insgelijks tot de tweeklanken gerekend worden.

Aai, *aau*, *eeu*, *ieu*, *oei*, *ooi*, waarin men een helderen klank aantreft, worden ook wel *verlengde tweeklanken* genoemd.

Digitized by Google

9. *Medeklinkers* zijn wijzigingen der klanken, die door de spraakgeluiden daaraan gegeven worden. Deze wijzigingen bestaan in 't aanbrengen van een dof geruisch vóór of achter den klinker: *ga*, *er*, *dan*, *hoor*.

De medeklinkers kunnen tot de vier volgende soorten gebracht worden: *halfklinkers: j*, *w*; *vloeiende letters: l*, *m*, *n*, *r*; *sisletters*: *s*, *z* en *vaste letters*, welke laatste onderscheiden worden in *lipletters: b*, *p*, *v*, *f*; *keelletters: k*, *g*, *ch*, *h* en *tongletters*; *d*, *t*.

De *j* en *w* worden *halfklinkers* genoemd, omdat zij aan de klinkers *i* en *u* verwant zijn; de *vloeiende letters* dragen dien naam, omdat bij hare uitspraak de stem niet geheel afgesloten wordt; de *sisletters* doen bij de uitspraak een sissend geluid hooren; terwijl aan de overige letters, voorheên *stomme letters* genoemd, in onderscheiding van de vloeiende letters, de naam van *vaste letters* wordt toegekend.

Men noemt *verwantschapte medeklinkers* de zoodanigen, welke nagenoeg op dezelfde wijze worden voortgebracht en bijgevolg eene groote overeenkomst met elkander hebben. Het zijn *b* en *p*, *v* en *f*, *g* en *ch*, *d* en *t*, *z* en *s*, waarvan de eerste letter van elk der vijf paren *zacht*, de laatste *scherp* genoemd wordt.

Alle medeklinkers, die aan het begin van eene lettergreep vóór een klinker gevonden worden, heeten *beginletters;* die aan het einde achter den klinker staan, *sluitletters*. De medeklinkers in 't midden van een woord tusschen twee of meer klinkers geplaatst, dragen den naam van *tusschenletters*. In *brooden* zijn *b* en *r* beginletters, *n* is eene sluitletter en *d* eene tusschenletter.

VERDEELING DER WOORDEN NAAR HUN OORSPRONG.

10. Naar hun oorsprong zijn de woorden eener

Digitized by Google

taal òf *stam-* of *wortelwoorden*, òf *afgeleid*, òf *samengesteld.*

Zij zijn *stam-* of *wortelwoorden*, wanneer er geen duidelijke kenteekenen bestaan, dat zij van andere woorden gevormd zijn: *dag*, *pen*, *hout*, *man*, *boek.*

De *afgeleide* woorden zijn van de stamwoorden gevormd door toevoeging van letterklanken of geheele lettergrepen, als: *grootsch*, *grootte*, *grootelijks*, *grootheid* van *groot; langs*, *lengte* van *lang*, enz. Zoo ook *onheil*, *gelukkig*, *zondaar*, *ontvangen*, enz.

Voorvoegsels van afleiding zijn: *be*, *ge*, *er*, *her*, *ver*, *ant*, *aarts*, *wan*, *on*, *ont*, *oor*, in *bedrijf*, *geloof*, *erlangen*, *herleven*, *verval*, *antwoord*, *aartsvader*, *wantrouwen*, *ongeduld*. *ontslag*, *oorzaak.*

Tot de voornaamste achtervoegsels van afleiding behooren: *er*, *ster*, *el*, *sel*, *sem*, *em (m)*, *en (n)*, *end*, *ig*, *in; je*, *te*, *st*, welke nimmer den klemtoon ontvangen; als in *zanger*, *zangster*, *sleutel*, *deksel*, *bloesem*, *galm*, *gouden*, *doorn*, *woedend*, *zondig*, *koningin*, *huisje*, *breedte*, *kunst;* — benevens *aar*, *aard (erd)*, *heid*, *dom*, *nis*, *ing*, *ij*, *ling*, *schap*, *baar*, *loos*, *lijk*, *zaam*, *achtig*, *haftig*, die min of meer den klemtoon hebben in *zondaar*, *grijsaard*, *lieverd*, *goedheid*, *rijkdom*, *ergernis*, *werking*, *burgerij*, *zuigeling*, *vriendschap*, *draagbaar*, *toonloos*, *ijselijk*, *dewgdzaam*, *vreesachtig*, *manhaftig.* De achtervoegsels *aan*, *age*, *ant*, *eel*, *ees*, *es*, *et*, *ein*, *ent*, *ier*, *iet*, *ist*, *ment*, *oen*, en *eit* zijn allen van vreemden oorsprong en ontvangen steeds den klemtoon: *Italiaan*, *plantage*, *predikant*, *kasteel*, *Chinees*, *prinses*, *trompet*, *kastelein*, *student*, *banier*, *bandiet*, *bloemist*, *dreigement*, *plantsoen*, *majesteit.*

De samengestelde woorden bestaan uit twee deelen, die ieder afzonderlijk eene beteekenis hebben, als: *kerktoren*, *schrijfboek*, *droogwater*, *bontekraai*, *blootshoofds*, *veeltijds*, *vraagal*, *ondermeester*; *wijnazijnmakerij*, *stadhuisklok.*

Digitized by Google

Het laatste deel der samenstelling wordt door het eerste omschreven, zooals duidelijk blijkt uit *kerkhof, hofkerk; stamwoord, woordstam; torenklok, klokkentoren.*

11. *Bastaardwoorden* zijn woorden, die uit andere talen ontleend zijn. Zij kunnen tot drie klassen gebracht worden:

1o. die bij ons het burgerrecht verkregen hebben. Zij hebben den vreemden vorm afgelegd, zijn in klemtoon en klank aan echt Nederlandsche woorden gelijk, en de daarvan afgeleide woorden worden op Nederlandsche wijze gevormd: *ark*, *kaart*, *troon*, *bijbel*, *duivel*, *keizer*, *sekte*, *tempel*, *beschuit*, *vernis*, *altaar*.

2o. die onveranderd uit eene vreemde taal zijn overgenomen en doorgaans hunne oorspronkelijke uitspraak behouden: *anno*, *debet*, *tarra*, *cadeau*, *budget*, *diner*, *shawl*, *volière*, *vaudeville*, *eau de Cologne*.

3o. de eigenlijke bastaardwoorden, welke in de uitspraak eenige wijziging ondergaan, doch hun vreemd voorkomen niet geheel verloren hebben: *publiek*, *livrei*, *militair*, *courtage*, *gitaar*, *pleizier (plezier)*, *philosoof; seizoen*, *evangelie (—ium)*, *academie*, *telegraaf*.

Tot deze klasse brengt men ook die woorden, welke tot de tweede klasse behooren, doch een Nederlandsch achtervoegsel hebben, als: *itempjes*, *cadeaus*, *militairen*.

De veranderingen, die de eigenlijke bastaardwoorden ondergaan hebben gewoonlijk aan 't einde, zelden in 't lichaam des woords plaats.

12. Voorts heeft men nog:

Verouderde woorden (archaïsmen), die in werken van vroeger tijd gevonden worden, doch thans in onbruik zijn: *bet* voor *goed*; *auwe* voor *land*; *fulp* voor *fluweel*, dat nog bij dichters wel voorkomt; *kerstenen* voor *doo-*

Digitized by Google

pen; *barnen* voor *branden*; *door* voor *dwaas*; *gezamenderhand* voor *gezamenlijk*; *spiede* voor *spion*; *gespens* voor *spook*; *kuis* voor *knots*; *schaprade* voor *etenskas*; enz.

Gewestelijke woorden (provincialismen), die slechts in enkele deelen des lands in zwang zijn: *schouw (schoorsteen)*, *blikken (weêrlichten)*, *schrepel (schraal)*, *hoos (kous)*, *muite (twist)*, *teljoor (bord)*, *touwter (schommel)* enz. Hiertoe kunnen ook gebracht worden de meeste woorden, die bijna uitsluitend in de volkstaal gebruikt worden, als: *zuinigje (profijtertje)*, *afjacht (afjakker)*, *knuist (hand)*, *murf (mond)*, *sikkencurig (kleingeestig)*, *slungel (luiaard)*, *larie (zot geklap)*, *poepelarij (opschudding)* en vele uit vreemde talen verbasterd, als: *tort (ongelijk)*, *traiteren (sarren)*, enz.

Ontaalkundig gevormde woorden (barbarismen) (†), welker afleiding of samenstelling met den aard onzer taal in strijd is: *onderhavig*, *benutten*, *volksdommelijkheid*, *voorheerschend*, *nevenvoorstel*, *allengsch* (bnw.), *omgeving*, enz. Indien zoodanige woorden navolgingen zijn van duitsche, fransche of engelsche woorden of samenstellingen, dragen zij den naam van *germanismen*, *gallicismen* of *anglicismen*.

Het gebruik van deze woorden, door hedendaagsche schrijvers gevormd, en daarom *neologismen (nieuw gesmede woorden)* genoemd, wordt door geachte taalkundigen gelaakt. Hieronder moeten echter niet gerangschikt worden die nieuwe woorden, welke uit de behoefte ontstaan zijn en wier vorming niet tegen den aard onzer taal aandruist, als: *spaarkachel*, *muntbiljet*, *kiesvergadering*, *cantonrechter*, *spoortrein*, *handboogschutterijen*, enz.

†) Ofschoon deze soort van woorden niet geacht kan worden tot onze taal te behooren, maken wij hier ter plaatse daarvan melding, ten einde tegen het gebruik dier woorden te waarschuwen.

Digitized by Google

Evenzeer te laken is de samenvoeging van *gelijkbeteekenende woorden (pleonasmen);* als: *doelwit, doeleinde, brokstuk, zeemeermin, merkteeken, weduwvrouw, grafkombe, bronwel* en andere.

Zinverwante woorden (*synoniemen*), die, ofschoon zij een hoofddenkbeeld met elkander gemeen hebben, ieder afzonderlijk eene wijziging daarvan uitdrukken. Zoodanige zijn: *beroemd, berucht, befaamd; dik, gezet, lijvig; glad, vlak, effen; onverwacht, onverhoopt, onvoorziens; geluk, heil, voorspoed, zegen; rein, schoon, zuiver; begaan, plegen*; enz.

Gelijkluidende woorden (*paroniemen*), die soms in vorming of uitspraak, doch altijd in beteekenis verschillen; b. v. *rei* en *rij*; *eik* en *ijk*; *hooren* en *horen*; *hoopen* en *hopen*; *kweeken* en *kweken* (*kwaken*); *koud* en *kout*; *pond* en *pont*; *bos* en *bosch*; *mars* en *marsch.*

Gelijkgeschreven woorden (*homoniemen*), die wel in vorm en uitspraak gelijk zijn, doch in beteekenis verschillen; b. v. *arm* (niet rijk) en *arm* (deel des lichaams).

Zoo ook verklare de leerling de verschillende beteekenis van *ambacht, anker, baai, baar, bank, been, beet, beurs, bloed, brak, das, dom, duim, golf, hof, horde, kaak, kamp, klinker, kop, kwast, licht, loods, maan, minuut, nadruk, palm, patroon, schaar, streek, traan, vorst, zucht, zwaard.*

VERDEELING DER WOORDEN NAAR DE BETEEKENIS, DIE ZIJ IN DEN ZIN VERKRIJGEN.

13. De woorden worden naar de beteekenis, die zij in den zin verkrijgen, of naar de betrekking waarin zij ten opzichte van elkander in de rede voorkomen, gewoonlijk in *tien* soorten onderscheiden, *rededeelen* genoemd: 1. *zelfstandige naamwoorden*, 2. *lidwoorden*, 3. *bijvoeglijke naamwoorden*, 4. *voornaamwoorden*, 5.

Digitized by Google

telwoorden, 6. *werkwoorden*, 7. *bijwoorden*, 8. *voorzetsels*, 9. *voegwoorden*, 10 *tusschenwerpsels.*

De zelfstandige naamwoorden, bijvoeglijke naamwoorden en werkwoorden worden *stofwoorden* genoemd, omdat zij in zich zelve eene beteekenis hebben, een begrip uitdrukken; de andere woorden heeten *vormwoorden*, omdat zij geen bepaalde zaak voorstellen, maar alleen eene betrekking te kennen geven.

Bij de zes eerste woordsoorten is de grondvorm *veranderlijk*; zij doen zich aan ons in verschillende gedaanten voor, die veelal afhankelijk zijn van de betrekking, waarin zij tot andere woorden staan; de vier laatste woordsoorten zijn, met uitzondering van de bijwoorden van hoedanigheid, steeds *onveranderlijk.*

De verandering geschiedt door geheele wijziging van den vorm, of door verandering in den uitgang.

De vormverandering der lidwoorden, naamwoorden en telwoorden wordt doorgaans *verbuiging*; die der werkwoorden *vervoeging* genoemd.

HET ZELFSTANDIGE NAAMWOORD.

SOORTVERDEELING.

14. Zelfstandige naamwoorden zijn de namen van personen of zaken. Zij kunnen onderscheiden worden in *voorwerpsnamen* en *namen van afgetrokken denkbeelden.*

15. *Voorwerpsnamen* zijn de namen van bestaande voorwerpen. Hiertoe behoort:

De *eigennaam*, of de bijzondere benaming, die aan eenig voorwerp gegeven wordt, om het van alle andere van dezelfde soort te onderscheiden: *Hendrik*, *de Maas*, *de Etna*, *Amsterdam.*

Digitized by Google

De *soortnaam (gemeene naam)*, die aan alle voorwerpen van dezelfde soort behoort: *jongen*, *rivier*, *berg*, *stad*.

De *stofnaam*: *goud*, *ijzer*, *melk*, *water*, *vuur*, *zout*, *steen*, *glas*, die soms ook als soortnaam voorkomt, en

Het *verzamelwoord*, dat verscheidene gelijksoortige voorwerpen vereenigd voorstelt: *bosch*, *woud*, *volk*, *leger*, *dozijn*, *vergadering*, *gesternte*, *gevogelte*.

Tot de verzamelwoorden worden doorgaans gebracht de bijvoeglijke naamw., die als zelfstandig gebruikt worden: *het ware*, *het nuttige*, *het noodige*; *het Fransch*, *het Italiaansch*, enz.

16. *Namen van afgetrokken denkbeelden* zijn de namen van niet op zich zelve bestaande dingen, maar die aan de voorwerpen toegekend of waargenomen worden. Het zijn òf namen van werkingen en handelingen: *klap*, *stoot*, *geratel*, *geschrijf*, *verlies*, *wandeling*; òf namen van toestanden: *slaap*, *vrees*, *grijsheid*, *dronkenschap*, *slavernij*; òf namen van hoedanigheden: *wijsheid*, *goedheid*, *deugd*, *diepte*, *zwaarte*.

Hiertoe moeten ook gebracht worden alle woorden, waaraan een zelfstandige vorm gegeven wordt: *het hoe en waarom*; *het lezen*, *schrijven en rekenen*; *het wee en ach*.

VORMING DER ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

17. Naar hun oorsprong zijn de zelfstandige naamwoorden:

1o. *Stamwoorden*; als: *dag*, *steen*, *stand*, *hof*, *boom*, *boek*, *man*, *ding*, *tong*, *dronk*.

2o. *Afgeleide woorden*; als:

a. de *voorwerpsnamen*, gevormd van den stam eens woords, door achtervoeging van *el*, *er*, *sel*, *aar*, *aard* (*erd*), *naar*, *ier*, *es*, *in*, *ing*, *ling*, enz.: *bundel*,

Digitized by Google

burger, *brouwsel*, *dienaar*, *veinsaard*, *tollenaar*, *hovenier*, *zondares*, *vorstin*, *hemeling*, *vluchteling*.

Hiertoe behooren ook de verkleinende uitgangen *je*, *tje*, *pje*, *ke* (*ken*), *ske* (*sken*), *lijn*, die de zoogenaamde *verkleinwoorden* vormen. De meeste dezer woorden stellen personen of zaken voor als klein in hunne soort, b. v.: *huisje*, *tuintje*, *boompje*, *kindeke*(*n*), *vogellijn*. Soms geven zij aan het voorwerp een denkbeeld van lieflijkheid, bevalligheid of genegenheid; als: *engeltje*, *hartje*, *cadeautje*, *poesje*, *moedertje*, *mamaatje*, (met verdubbeling der *a*); soms ontnemen zij eenig begrip aan het voorwerp toegekend; als: *diefje*, *schelmpje*, *snoepertje*, *jaartje*; of drukken zelfs iets smadelijks uit: *dat zoontje heeft zijnen ouders al wat gekost*; *hij speelt soldaatje*; *hoor*, *hoe dat mannetje bluft!*

Soms worden verkleinwoorden aan andere taaldeelen, vooral aan bijvoegl. naamw. ontleend: *grootje*, *natje*, *droogje*, *grauwtje*, *bruintje*, *witje*, *nieuwtje*, *oudje*, *bestje*, *weinigje*, *eentje*; — *veel ditjes en datjes*.

Met *je* worden gevormd de zelfst. naamw., die met *d*, *t*, *f*, *g*, *ch*, *k*, *p* en *s* eindigen: *draadje*, *netje*, *briefje*, *steegje*, *lachje*, *boekje*, *kopje*, *doosje*. Men zegt echter ook *beddetje*, *kippetje*, *vlaggetje*, *bruggetje*, *ruggetje*.

Ingeval *ng* door een onvolkomen klinker, of *ing* door eene toonlooze lettergreep wordt voorafgegaan, nemen de verkleinwoorden insgelijks *etje* aan: *tangetje*, *tongetje*, *dingetje*, *ringetje*, *wandelingetje*, *teekeningetje*. Ontvangt echter de lettergreep, die *ing* voorafgaat, den klemtoon, dan verandert *ng* in *nk*, en het woord neemt alsdan *je* aan: *woninkje*, *kettinkje*, *talinkje*, *rottinkje*, *penninkje*.

Met *tje* worden gevormd, die op *l*, *n*, *r*, *w*, of een klinker eindigen: *paaltje*, *kuiltje*, *haantje*, *beentje*, *deurtje*, *schaartje*, *meeuwtje*, *pauwtje*, *koetje*, *leitje*, *kootje*, *Naatje*, *Keetje* (de beide laatste met verdubbeling des klinkers).

Digitized by Google

Indien de *b*, *l*, *m*, *n* en *r* door een onvolkomen klinker zijn voorafgegaan, dan verdubbelt men de sluitletter, die alsdan door eene toonlooze *e* gevolgd wordt: *ribbetje*, *balletje*, *kommetje*, *kannetje*, *sterretje*. Men hoort evenwel ook *ribje*, *tobje*, *schubje*.

Die op *m* eindigen, nemen *pje* aan; als; *boompje*, *armpje*, *wormpje*, *lichaampje*. Voor *bloempje* hoort men ook *bloemetje*.

Tot de afwijkingen in de vorming der verkleinwoorden kan men rekenen eenige woorden, die den ouden meervoudsvorm behouden; als: *eiertjes*, *kindertjes*, *radertjes*, *hoendertjes*, *lammertjes*, *bladertjes*, *kalvertjes* en weinige andere. Deze komen aldus nooit in 't enkelvoud voor. Andere verwerpen de toonlooze *e* van 't enkelv.: *hoeve*, *hoefje*; *koelte*, *koeltje* (ook *koeltetje*, volgens sommigen). — *Best* (oude vrouw) wordt ook wel *besje*; *meid*, *meisje*; *jongen*, *jongetje*. *Pop* (wijfje van een vogel, en een der gedaanteverwisselingen van sommige insecten) wordt *popje*; doch zoowel *popje* als *poppetje* voor eene speelpop.

De uitgang *ke* (*ken*) is, even als *lijn*, verouderd. *Ke* (*ken*), dat achter *g*, *ng*, *k* en *nk* in *ske* (*sken*) overgaat, wordt hier en daar nog aangetroffen: *kindeke*(*n*), *boekske*(*n*), *beddeke*(*n*), *manneke*(*n*), *jongske*(*n*). *Lijn* komt voor in *oogelijn*, *vogellijn*, *maagdelijn*.

Soms plaatst men *klein* vóór 't verkleinwoord ter versterking: *een klein huisje*, *ventje*, *stoeltje*. Hierin behoort men echter met omzichtigheid te werk te gaan.

Eenige woorden, op *el* uitgaande, waren oudtijds verkleinwoorden; doch hebben thans de oorspronkelijke beteekenis van 't stamwoord verloren. Zoodanige zijn: *eikel*, *druppel*, *krummel* (*kruimel* van *kruim*), *bundel* (van *bond*), *knobbel* (van *knop*), *kneukel* (van *knook*), *korrel* (van *koorn*), *ijzel* van *ijs* en eenige andere.

b. de *namen van afgetrokken denkbeelden*, die achter den stam *ing*, *nis*, *ij*, *heid*, *te*, *schap*, *dom* en den bastaarduitgang *age* aannemen: *achting*, *gedachtenis*, *vleierij*, *vriendelijkheid*, *jonkheid*, *drukte*, *vriendschap*, *heiligdom*, *vrijage*; benevens de zeldzaam voorkomende

Digitized by Google

uitgangen *and*, *egge* en *oede* in *Heiland*, *vijand*, *diefegge*, *armoede*.

c. de *voorwerpsnamen* en *namen van afgetrokken denkbeelden* met de voorvoegsels *ge*, *on*, *wan*, *mis*, *aarts* en *oor*: *geluk*, *geschrijf*, *onheil*, *onmensch*, *wandaad*, *wangunst*, *misdaad*, *misverstand*, *aartsengel*, *aartsschelm*, *oorlof*, *oorzaak*.

3o. *Samengestelde zelfst. naamw.*, welke ontstaan zijn door verbinding van een zelfst. naamw. met

a. een ander zelfst. naamw.: *appelboom*, *mutsebol*, *rattenkruit*, *eierhuis*, *zwijnshoofd*.

b. een bijvoegl. naamw.: *kleinkind*, *nieuwjaar*, *roodekool*, *hoogmoed*, *hoogeschool*.

c. voornaamwoorden: *zelfbedrog*, *almacht*.

d. telwoorden: *eendracht*, *tweestrijd*, *drietal*, *viervlak*, *vijfhoek*.

e. werkwoorden: *leestafel*, *waaghals*, *spelevaren*, *leidsman*.

f. bijwoorden: *welstand*, *bovenhuis*, *veelhoek*, *jabroêr*.

g. voorzetsels: *aanval*, *afkomst*, *ingang*, *uittocht*, *overmoed*, *doorgang*, *bijwoord*.

h. door verbinding van verschillende woordsoorten met den stam van een werkwoord: *albedil*, *deugniet*, *slokop*.

GESLACHTEN DER ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

18. De vormveranderingen, die de zelfst. naamw. ondergaan, hangen af van hun geslacht, getal en naamval.

Die vormverandering, waardoor de zelfst. naamw., òf door hunne natuurlijke beteekenis, òf door hun vorm, òf door willekeurige toekenning gerekend worden mannelijk, vrouwelijk of onzijdig te zijn, wordt hun *geslacht* genoemd.

Digitized by Google

Dikwijls is 't natuurlijke geslacht met de oorspronkelijke beteekenis en den vorm in strijd; het gebruik heeft voor persoonsnamen ten voordeele van het eerste beslist. Zoo zijn *kamenier*, *baker* v., ofschoon beide een mannelijken uitgang hebben; *langtong*, *booswicht*, *ondeugd en bloed* (voor mannen) m., terwijl *deugd* en *tong* v., *wicht* en *bloed* o. zijn.

Ten onrechte worden *wacht* en zijne samenstellingen *nachtwacht*, *ruiterwacht* (voor één persoon), *schildwacht*, v. gebezigd.

Somtijds overheerscht bij levenlooze dingen de beteekenis het oorspronkelijke geslacht, als in *Rotterdam*, *Dordrecht*, *Middelburg*, *IJselstein*, *Italië*. Bij vele woorden is een verloop van geslacht kenbaar, als in: *been*, *uur*, *beest*, *feest*, *dienst*, *dood*, *nacht*, *tijd*, *hart*; blijkbaar in: *ter goeder uur*, *ter feest gaan*, *ter dood bereiden*, *ten dienste staan*; anderen wordt, naar gelang der beteekenis, een dubbel geslacht toegekend; zoo zijn *fortuin*, *getuigenis*, *meer*, *pekel*, *punt*, *schrift*, *stof*, enz. v. en o., terwijl *loon*, *schild*, *scherm*, enz. zoowel m. als o. gebezigd worden.

Eindelijk wordt aan eenige, zoowel het v. als het o. geslacht toegekend: *gordijn*, *maal* (keer), *lijm*, *slib*, *raam*, *schilderij*, *punt*, *mud*, *spits*; terwijl bij *ledekant*, *terras*, *kwispedoor*, *rondas* het geslacht tusschen het v. en o., en in *oproer* tusschen het m. en o. weifelende is.

19. Beteekenis en vorm geven voor de geslachtsonderscheiding eenige regelen aan de hand, die wij hier laten volgen:

Mannelijk zijn:

Namen van mannelijke personen, denkbeeldige mannelijke wezens en mannelijke diernamen: *Willem*, *vader*, *vorst*, *metselaar*; *geest*, *duivel*; *reu*, *hengst*, *kater*, *os*, *ram*, *rammelaar*.

Namen van zoogdieren, die vooral de mannelijke soort aanduiden; als: *aap*, *ezel*, *tijger*, enz., benevens de meeste zelfslachtige; als: *baviaan*, *bever*, *buffel*, *elefant*; *haas*, *hond*, *kastoor*, *mol*, *sabel*; alsmede de vischachtige zoogdieren: *walvisch*, *rob*, *walrus*, enz.

Digitized by Google

Namen van boomen: *eik*, *berk*, *ceder*, *populier*, *palm*, *wilg*, enz.; ook dan wanneer de naam der vrucht voor den boom genomen wordt: een *appel*, een *perzik*, een *granaat*.

Uitzonderingen: *linde* en *tamarinde*, waarschijnlijk om de toonlooze *e*. Voor 't vr. geslacht van *spar* is weinig grond.

Namen van afzonderlijke bergen: *Etna*, *Mont-blanc*, *Rigi*, *Drachenfels*, *Brocken*, *Horeb*.

Namen van de meeste hoofdrivieren, waarbij doorgaans aan stroom of vloed gedacht wordt: *Nijl*, *Theems*, *Donau*, *Rijn*, *Tiger*, *Indus*, *Ganges*, *Guadalquivir*.

Die met *e* eindigen zijn doorgaans uitgezonderd: *Elbe*, *Schelde*, *Zaïre*.

De namen der maanden en jaargetijden.

Uitgezonderd: *lente* v.

De namen van munten: *rijksdaalder*, *gulden*, *stuiver*, *cent*, *frank* (*franc*), *reaal*, *schelling*, *dukaat*, *piaster*, *roebel*.

Pistool wordt ten onrechte v. gebezigd. *Guinie* en *mat* (Spaansche) komen meesttijds v. voor.

De namen van steenen; als: *diamant*, *robijn*, *smaragd*, *kei*.

De namen van planten, vruchten en bloemen, die op *el*, *er*, *ing*, *oen* en *ier* uitgaan: *zuring*, *amandel*, *komkommer*, *citroen*, *anjelier*.

De namen van lichaamsdeelen van menschen en dieren, die op *el* eindigen: *nagel*, *angel*, *knevel*, *knokkel*, *schedel*, *vleugel*.

Middel is v.

De namen van werktuigen, die met *er* eindigen en van den wortel eens werkwoords gemaakt zijn, bene-

Digitized by Google

vens afgeleide woorden met de uitgangen *aar* en *el*: *stamper*, *houwer*, *blaker*, *snijder*, *meter*, *snuiter*, *passer*, *trekker*; *kandelaar*, *lessenaar*, *droppel*, *eikel*, *gordel*, *hengel*.

Griffel en *schoffel* worden ten onrechte v. gebruikt.

De meeste eenlettergrepige wortels of stammen van werkwoorden, die eene werking of een toestand uitdrukken; als: *stap*, *houw*, *slag*, *steek*, *stoot*, *duw*, *rit*, *gang*, *draf*, *loop*, *dronk*, *blik*, *zang*, *klank*, *wensch*; *twist*, *slaap*; *kus*, *spot*, *schijn*, *droom*, enz.

De woorden, die op *em*, *sem*, *lm* en *rm* eindigen; als: *boezem*, *adem*, *alsem*, *balsem*, *halm*, *alarm*, *arm*, *darm*.

Palm (der hand; ook eene maat) wordt nog v. gebruikt. *Scherm* en *alarm* zijn ook o. Zie bij 18.

De woorden, die op *dom* eindigen en een staat of toestand te kennen geven: *rijkdom*, *ouderdom*, *wasdom*, *adeldom*.

Eigendom is ook o.

20. Vrouwelijk zijn:

Namen van vrouwelijke personen, denkbeeldige vrouwelijke wezens en vrouwelijke diernamen: *Maria*, *moeder*, *vorstin*, *bakkerin*, *zondares*, *godin* (*godes*), *zangster*, *kamenier*; *merrie*, *teef*, *hinde*, *zeug*, *koe*, *vaars*, *ooi*, *voedster*.

Uitzonderingen. *Wijf*, *vrouwspersoon* en *vrouwmensch*, die o. zijn.

Slechts weinige namen van vrouwelijke zoogdieren wijzen de soort aan. Het zijn die, welke op *ei* en de toonlooze *e* uitgaan; als: *hakkenei*, *lamprei*, *gazelle*, *giraffe*. Onder de zelfslachtige zijn de meest bekende: *kat*, *poes*, *muis*, *rat*, *wezel*, *ree*, *marmot*, *gems*, *civet*.

Digitized by Google

De namen van vele kleine rivieren, waarbij doorgaans het woord rivier verzwegen is: *de Eem*, *de Linge*, *de Lek*, *de Aa*, *de Hunse*, *de Rotte*, *de Schie*.

De namen van vruchten, bloemen en heesters, granen en kleine plantgewassen: *abrikoos*, *braam*, *druif*, *kalebas*, *krent*, *kwee*, *perzik*, *vijg*; *haver*, *rogge*, *maïs*, *rijst*; *boon*, *erwt*, *linze*; *roos*, *lelie*, *tulp*.

Uitzonderingen. Zie bij 't mann. geslacht; alsmede *rabauw*, dat m. is.

De namen van muziekinstrumenten en voorwerpen, die een geluid voortbrengen: *bel*, *rinkelbom*, *fluit*, *gitaar*, *harp*, *schalmei*, *vedel*, *trompet*, *viool*.

Uitzonderingen. Die op *er*, en alle ongenoemde op *el*, die m. zijn; doch *orgel*, *serpent*, *bekken* en *klavier* zijn o. *Horen* en *doedelzak* zijn m.

De namen van de verschillende soorten van schepen en vaartuigen: *aak*, *bark*, *buis*, *hengst*, *jol*, *pink*, *prauw*, *tjalk*; waarbij velen de namen der schepen voegen: *de van Speijk*; *de kapitein der snelzeilende Vice-admiraal M.*

Uitzonderingen. Die op *er* eindigen en m. zijn, alsmede de o. *fregat*, *galjoot*, *galjoen*, *jacht* en *jonk*.

De namen der letters en cijfers.

De woorden, die voorheên eene zachte *e* hadden en soms nog verlenging toelaten: *trouw(e)*, *eer(e)*, *vrees* (*vreeze*), *taal* (*tale*), *keus* (*keuze*), *reis* (*reize*), *spraak* (*sprake*), *schaduw(e)*.

De woorden, die met *heid* eindigen: *goedheid*, *Godheid*, *menschheid*, *waarheid*, *kindschheid* (*kindsheid*), *lauwheid*.

De woorden, die met *ij* eindigen en van zelfst. naamw. zijn afgeleid: *artsenij*, *brouwerij*, *heerschappij*.

De woorden, die op *ing* en *nis* uitgaan en van werk-

Digitized by Google

woorden afstammen: *beeltenis*, *gevangenis*, *verbintenis*, *getuigenis*; *bedoeling*, *verzekering*, *leering*.

Uitgezonderd: *vonnis*, o. *Getuigenis* wordt ook o. gebruikt.

Stammen van werkwoorden met het achtervoegsel *st*: *dienst*, *vangst*, *winst*, *kunst*, enz.

In *twist*, *dorst*, *troost*, die m. zijn, behoort *st* tot den stam. *Last* en *ernst* zijn insgelijks m.

De afgeleide woorden, die met *be* en *ge* beginnen, met *te* eindigen en geene verzameling aanduiden: *belofte*, *gelofte*, *behoefte*, *beroerte*, *gedachte*, *geboorte*, *gedaante*.

De woorden, die op *te* eindigen en van bijvoegl. naamw. gevormd zijn: *breedte*, *drukte*, *ruimte*, *engte*.

De woorden op *schap*, die eene verzameling van personen of een toestand aanduiden: *priesterschap*, *ridderschap*, *vennootschap*; *blijdschap*, *vriendschap*, *wetenschap*, *kondschap*, *nalatenschap*. Zie bij de onzijdige.

Uitzonderingen. *Gezelschap*, *genootschap* en *gereedschap* zijn o.

De, meeste die op *uw* eindigen: *schaduw*, *peuluw*, *zwaluw*, *kouw* (*kooi*), *eeuw*, *spruw*.

De woorden met de bastaarduitgangen *eit*, *iek*, *age*, *uur*, *ei*, *ij* en *ie*: *sociëteit*, *majesteit*, *republiek*, *muziek*, *lekkage*, *plantage*, *figuur*, *partituur*, *vallei*, *partij*, *glorie*.

Uitzonderingen. *Mixtuur*, *partuur*, *concilie*, *evangelie* en *genie* (vernuft), die o. zijn. *Malvezij* is v. en *derrie* m.

De woorden, die op *b* (*be*) en *d* (*de*) eindigen: *weelde*, *schande*, *schade*, *tobbe*, *ribbe*, *kribbe*; benevens de bastaarduitgang *and* (*ande*): *offerande*, *contrabande*, *warande*.

Vrede wordt veelal m. gebruikt.

Digitized by Google

De meeste eenlettergrepige woorden, die op *gd*, *cht*, eindigen: *deugd*, *vreugd*, *jeugd*; *macht*, *vracht*, *zucht* (begeerte), *vrucht*.

Zucht (ademhaling), *tocht*, enz. zijn m. Zie bij 't mann. geslacht.

21. Onzijdig zijn:

De namen der werelddeelen, landen en plaatsen: *het beschaafde Europa*; *het waterrijke Nederland*; *het sterk bevolkte Londen*; *het bevallige Bildt*.

Uitzonderingen. *De Veluwe*, *de Betuwe*, *de Bourtange*, *de Krim*, *de Levant*, *de Palts*, *de Oost en de West*, *de Lemmer*, *de Smilde*, *de Klundert*, *de Willemstad*, die v. zijn; benevens *den Haag*, *den Bosch*, *den Helder*, die m. zijn. Men zegt echter: *het aangename den Haag*, *het welvarende den Helder*; doch ook: *in den aangenamen Haag*, *aan den welvarenden Helder*, *in den sterken Bosch*.

De soortnamen van dieren, die voor het mannetje en het wijfje een verschillenden naam hebben; alsmede hunne jongen: *kind*, *wicht*; *paard*, *rund*, *schaap*, *hert*, *konijn*; *veulen*, *kalf*, *lam*, *welp*.

Hond is m.; *lamprei* (jong van een konijn) en *big* (*bigge*) zijn v. *Pink* en *hokkeling* zijn gemeenslachtig en bijgevolg m. en v.

De namen der metalen en de stofnamen: *agaat*, *albast*, *arduin*, *diamant*, *platina*; *amber*, *asphalt*; *atlas*, *balein*, *band*, *been*, *doek*, *garen*, *gips*, *pleister*, *goud*, *zink*, *ivoor*, *schildpad*, *kamelot*, *sajet*, *vilt*.

Uitzonderingen. *Aarde*, *zijde*, *sargie* (*sarge*) *watten* (mv.), *franje*, *kant*, *wol*, en enkele andere, die v. zijn. *Moor* is volgens sommigen ook m.; *tijk* en *messing*, v.

Alle verkleinwoorden.

Alle andere rededeelen, die als zelfst. naamw. gebruikt worden: het *goede*, het *geleerde*, het *werken*, het *honderd*, het *ja en neen*, het *hoe en waarom*, het *ach en*

Digitized by Google

wee; het *voor en tegen*, het *indien*; *er is een maar bij*.

Mits wordt doorgaans v. gehoord: *onder de mits* (voorwaarde).

Alle verzamelwoorden, die een voorvoegsel *ge* en een achtervoegsel *te* hebben: *geboomte*, *gebladerte*, *gedierte*, *gevogelte*.

Geneente is v.

De woorden, die op *dom* eindigen en eene verzameling of eene waardigheid uitdrukken: *christendom*, *pausdom*, *vorstendom*.

Die op *schap* eindigen en eene waardigheid uitdrukken: het *burgemeesterschap*, *koningschap*, *priesterschap*, *neefschap*. Voeg hierbij *gereedschap*, benevens *landschap*, *heemraadschap*, *graafschap*, *waterschap*, enz.

Alle stammen van werkwoorden *a.*) met het onscheidbare voorvoegsel *be*, *ge* of *ver*: *bedrijf*, *beloop*; *geraas*, *gemauw*, *geloei*, *gejammer*, *geschuifel*; *vertier*, *vergrijp*; *b.*) waarvan het werkw. een der onscheidbare voorvoegsels *be*, *ge*, *ont* of *ver* heeft: *beding*, *bevel*; *geloof*, *gebruik*; *ontwerp*, *onthaal*, *ontzet*; ook de onechte stammen; als: *bestand*, *bedrog*, *besprek*, *bevel*; *genot*, *gebed*, *gebod*; *ontslag*, *ontbod*; *verblijf*, *vergelijk*, enz. De meeste dezer woorden zijn tweelettergrepig. *c.*) met het achtervoegsel *sel*, onverschillig of zij al of niet een der onscheidbare voorvoegsels *be*, *ge*, *om*, *ver*, of *onder*, *op*, *uit*, *mis*, enz. voorop hebben: *baksel*, *brouwsel*, *deksel*, *tooisel*; *bedeksel*, *beletsel*; *gefutsel*, *getreuzel*; *omboordsel*, *omkleedsel*; *verdichtsel*, *verschijnsel*, *verglasel*; *onderblijfsel*, *onderzetsel*; *aanwensel*, *afgietsel*, *opnaaisel*, *opvulsel*, *misbaksel*, enz.

Uitgezonderd onder *b*): *ontvang*, m. en *ontvangst*, v.

De meeste woorden van vreemde afkomst met de bastaarduitgangen *aal*, *aat*, *eel*, *ent*, *et*, *ment*, *ijn*, *oen*:

Digitized by Google

kanaal, *portaal*, *klimaat*, *mandaat*, *tooneel*, *kasteel*, *talent*, *regiment*, *ballet*, *musket*, *festijn*, *venijn*, *blazoen*, *garnizoen*.

Uitzonderingen: *kornet* (muts), *palet* (speeltuig), *kaproen*, *bokaal*, *vocaal*, v.

22. *Gemeenslachtig* noemt men die zelfst. naamw., die m. of v. zijn, naardat zij een mannelijken of vrouwelijken persoon aanduiden. Vele dezer woorden eindigen op *genoot* en *ling*: *lotgenoot*, *echtgenoot*, *tochtgenoot*, *dischgenoot*, *speelgenoot* (speelnoot); *zuigeling*, *vondeling*, *kweekeling*; waarbij velen voor het v. geslacht ten onrechte eene *e* voegen. Voorts *dienstbode*, *verwant* (bloedverwant), *gids*, *getuige*, *maag* (namaag), *klant*, *erfgenaam*, *kameraad*, *scholier*, *wees*, *gade*, *eega*.

Scholier wordt ook *schoolierster*; *kennis* wordt steeds v. gebezigd.

23. Samengestelde zelfst. naamw. volgen doorgaans het geslacht van 't laatste lid: *hofkerk*, v., *bloemhof*, m.; *tuinhuis*, o., *moestuin*, m.; *klokkentoren*, m., *torenklok*, v.; *vruchtboom*, m., *boomvrucht*, v.

Uitzonderingen: *Kerkhof*, o.; *oogenblik*, o. (doch ook m.); *booswicht*, m.; *vrouwspersoon*, o.; *breekspel*, m. en v.; *vierkant*, o.; *huisraad*, o.; *lidmaat*, m. en v.; *negenoog*, v.; *driemast* (als schip) v. *Roodvonk*, wordt veeltijds o.; *vierdepart* en *beitelaak*, v. gebruikt.

De samengestelde *wijsneus*, *goedbloed*, *langtong* en dergelijke zijn gemeenslachtig. Insgelijks *albedil*, *bedilal*, *bemoeial*, enz.

GETALLEN DER ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

24. De vormverandering, die aanduidt, of er van eene eenheid of van eene meerheid sprake is, wordt

Digitized by Google

het *getal* genoemd. Er zijn dus *twee* getallen: het *enkelvoud*, waardoor wordt uitgedrukt, dat er slechts aan één voorwerp gedacht wordt; het *meervoud*, dat er aan meer dan één voorwerp van dezelfde soort gedacht wordt.

25. Het enkelvoud is steeds de grondvorm des woords; het meervoud wordt daarvan gevormd door achtervoeging van *en* (*n*) voor den zwakken, en van *s* voor den sterken verbuigingsvorm: *hand*, *—en*, *kracht*, *—en*, *stand*, *—en*, *steen*, *—en*, *verandering*, *—en*; *lepel*, *—s*; *vader*, *—s*, *dochter*, *—s*.

26. Het meervoud wordt gevormd met *en*:

Voor alle zelfst. naamw., die uitgaan op *ee*, *ij*, *ie* (geen afleidingsuitgang zijnde), benevens op *i*, door een anderen klinker voorafgegaan, *kweeën*, *zeeën*, *bijen*, *knieën*, *drieën*, *kraaien*, *haaien*, *plooien*, *kooien*, *boeien*, *mocien*, *leien*, *keien*, *buien*, *uien*.

Indien de *f* en *s* door een open klinker of de vloeibare *r* en *l*, en de *s* daarenboven door *n* wordt voorafgegaan, gaan zij in *v* en *z* over: *druif*, *—ven*; *graf*, *—ven*; *roos*, *rozen*; *baas*, *bazen*; *kies*, *—zen*, *huis*, *—zen*; *korf*, *—ven*; *werf*, *—ven*; *garf*, *—ven*; *wolf*, *—ven*; *verwulf*, *—ven*; *baars*, *—zen*; *vers*, *—zen*; *grens*, *—zen*; *cijns*, *—zen*; *dons*, *—zen*; enz.

Uitgezonderd in *kous*, *kruis*, *kuis (knots)*, *struis*, *paus* en *spies*; *pols*, *floers*, *kaars*, *kers*, *koers*, *mars*, *pers*, *schans*, *schors*, *spons* en *trans*; alsmede in die woorden, waarin de *s* door de harde *k*, *p*, *t* (*d*) wordt voorafgegaan: *reeks*, *jeeks*, *buks*, *rups*, *guts*, *knots*, *koets*, *loods*, *gids*.

Glans wordt meestal *glansen*.

Doorgaans wordt de enkele medeklinker, door een onvolkomen klinker voorafgegaan, in 't meerv. verdubbeld: *doggen*, *bakken*, *prullen*, *bellen*, *tollen*, *stallen*,

Digitized by Google

hammen, *petten*, *doppen*, *mannen*, *ossen*, *muggen*, *vriendinnen*, *rijfen* (geraamten, klippen), *spellen* (uitspanningsplaatsen), *vatten* (grepen), *schotten* (beschotten), *slotten* (eener rekening).

Uitgezonderd: *bad*, *blad* (van een boek), *dag*, *dak*, *dal*, *gat*, *gelag*, *glas*, *graf*, *pad*, *slag*, *staf*; *bevel*, *spel* (uitspanning), *tred*, *weg*; *gebod*, *god*, *hof*, *hol*, *lot*, *oorlog*, *verlof*, *vat* (ton), *schot* (geweerschot), *slot* (afsluiting).

Aanmerkingen. De slotmedeklinker van eene toonlooze lettergreep wordt in den meervoudsvorm niet verdubbeld: *kieviten*, *monniken*, *botteriken*, *wortelen*, *lemmeten*, enz.; doch wel in de toonlooze uitgangen *is* en *dom*: *vonnissen*, *beeltenissen*, *kennissen*, *getuigenissen*, *verbintenissen*; *eigendommen*, *rijkdommen*.

Verdubbeling van *s* heeft plaats in de woorden met den uitgang *sch*: *visschen*, *musschen*, *bosschen*, *flesschen*; behalve *vleesch*, dat ten onrechte zijne *ch* behouden heeft en *vleezen* wordt voor de verschillende soorten van *vleesch*, en in 't bijv. naamw. *vleezig* insgelijks de *ch* verliest.

Afwijkingen zijn, door verandering van klinker: *lid*, *gelid*, *schip*, *smid*, *spit*, *split* (spleet) en *rif*; deze worden *leden*, *gelederen*, *schepen*, *smeden* (ook *smids*), *speten*, *spleten* en *reven*. *Stad* wordt *steden*. De uitgang *heid* verandert in *heden*: *goedheden*, *waarheden*, enz.

27. Het meervoud wordt gevormd met eene enkele *n*: Voor alle zelfst. naamw., die met de toonlooze *e* eindigen: *beden*, *boden*, *geloften*, *dooden*, *hoogten*, *ruimten*.

Rede, *lende* worden *redenen*, *lendenen*; de verkleinwoorden nemen *s* aan.

28. Met *s* wordt het meerv. gevormd der woorden: wier slotletter *l*, *m*, *n*, *r* door eene toonlooze *e* wordt voorafgegaan: *zegels*, *bodems*, *degens*, *bakers*; — die op

Digitized by Google

aar, *ier* en *aard* (*erd*) eindigen: *zondaars*, *wandelaars*; *bankiers*, *herbergiers*; *Spanjaards*, *veinsaards*, *lomperds*, *lieverds*, enz.; — die den verouderden verkleinenden uitgang *el* hebben: *bundels*, *druppels*, *kneukels*, enz.

Werkwoorden, als zelfst. gebezigd, die voor den meervoudsvorm vatbaar zijn: *levens*, *wezens*, *verlangens*, *vermoedens*, enz.

Die met de toonlooze *ie* (als afleidingsuitgang) sluiten: *kevies*, *merries*, *tralies*, *koffertories*.

Uitgezonderd *beziën*; sommigen schrijven daarenboven ook *traliën*, *merriën*, enz.

De heldere *a* als uitgang verdubbelt in *raas*, *vlaas*, *eegaas*. Is de verlenging des woords in 't enkelvoud gebruikelijk, als in *spa(de)*, *ga(de)*, *la(de)*, *scha(de)*, dan bezige men liefst den verlengden vorm in 't meerv. met *n*: *spaden*, *gaden*.

Vele eenlettergrepige woorden, waarvan sommige echter tot de vorige regels gebracht kunnen worden, hebben insgelijks *s*: *mans* (in de spreektaal, in tegenoverstelling van *vrouwen)*, *ooms*, *zoons*, *koks*, *knechts* (doch in samenst. *knechten*), *wachts* (in *nachtwachts*), *maats* (makkers), *stuks* en *cents* (als verzamelwoorden).

29. Eenige zelfst. naamw. nemen *ers* of *eren*, soms beide aan: *ei*, *eiers*, *eieren*; *kind*, *kinders*, *kinderen*; *rad*, *raders*, *raderen*; *rund*, *runders*, *runderen*; *hoen*, *hoenders*, *hoenderen* (de *d* voor de welluidendheid); *gelid*, *gelederen*; *gemoed*, *gemoederen*; *goed*, *goederen*, *lam*, *lammeren*; *lied*, *liederen*.

Blad (van een boom) wordt *bladen*, *bladeren* en *bladers*; *been* (gebeente) wordt *beenders* en *beenderen*; *kleed* (kleedingstuk), *klederen*; *kalf*, *kalvers*, *kalveren* (ook *kalven*); *volk*, *volkeren* (ook *volken*).

Als afwijkingen verdienen nog melding: *koe* en *vloo*; deze worden *koeien*, *vlooien*; *kleinood* en *sieraad* worden *kleinooden*

Digitized by Google

en *kleinoodiën*, *sieraden* en *sieradiën*. — Over de eigennamen, die met een helderen klinker eindigen, benevens de geslachtsnamen, die eene *s* aannemen, zie men onder 33.

30. Eenige woorden op *el*, *er*, *em*, *en*, *aar* en *ier* laten zoowel *n* als *s* in 't meerv. toe: *kemels*, *kemelen*; *dochters*, *dochteren*; *broeders*, *broederen*; *zondaars*, *zondaren*; *dienaars*, *dienaren*; *bezems*, *bezemen*, enz.

Aanmerkingen. De *s* schijnt in die woorden meer bepaald de vorm in 't dagelijksch leven; het overtollig gebruik van *en* is zelfs in deftigen stijl onverdraaglijk.

Ingeval de meervoudsvorm met *en* aan den naamwoordelijken vorm van een werkw. gelijk zoude worden, is die in geen geval te verkiezen. Men vermijde dus 't meerv. *leeraren*, *tempelen*, *balsemen*, *vedelen*, *tuinieren*, enz.

Bij samenstellingen wordt *s* geduld: *hoogleeraren*, *afgodstempelen*, *burgemeesteren*, enz.

31. Bij eenige zelfst. naamw. bepaalt de meervoudsvorm de beteekenis van het woord:

beenen (ledematen),	*beenderen* (gebeente).
beginsel (oorsprong),	*beginselen* (grondregels).
dekens (dekkleeden),	*dekenen* (overlieden van een gild).
heidens (zwervende volksstam),	*heidenen* (afgodendienaars).
hemels (van ledekanten),	*hemelen* (uitspansel).
histories (voorvallen),	*historiën* (geschiedenis).
kleeden (tapijten),	*kleederen* (bekleeding).
kleedjes (id. en jurken),	*kleedertjes* (kleine kleedingstukken).
letters (schrijfteekens),	*letteren* (wetenschappen; brief).
middels (middellijven),	*middelen* (voor eenig doel).
redens (verhoudingen),	*redenen* (oorzaken, gronden).
schepsels (met minachting),	*schepselen* (geschapen wezens).
studies (van een schilder),	*studiën* (van geleerden).
stellings (voor vaten),	*stellingen* (voor een betoog).
tafels (meubelstukken),	*tafelen* (der Wet).

Digitized by Google

vaders (van kinderen),	*vaderen* (voorgeslacht; regenten in 's lands raadzaal).
wapens (wapentuig, blazoen),	*wapenen* (krijgsrumoer).
waters (in den dagelijkschen vorm voor rivieren, meren, enz.),	*wateren* (in den dichterlijken stijl; ook in: geurige wateren).
wortels (van planten),	*wortelen* (penen).
zittings (van stoelen),	*zittingen* (bijeenkomsten eener vergadering).

Lidmaten of *ledematen* wordt gebruikt voor de leden van eenig kerkgenootschap. *Ledematen* zijn ook de lichaamsdeelen (enk. *lid*).

32. Samengestelde woorden behouden den meervoudsvorm van 't laatste deel.

Uitzonderingen. Vele met *man* samengestelde woorden veranderen dit deel in *lieden*: *ambachtslieden*, *landlieden*, *timmerlieden*, *tuinlieden*, *kooplieden*, enz.; doch *schoolman*, *drieman*, *tienman*, *oranjeman* behouden den regelmatigen vorm. *Staatsman* en *vischersman* nemen beide vormen aan. *Gelderschman*, *Franschman*, *Engelschman* worden *Gelderschen*, *Franschen*, *Engelschen*. *Noorman* wordt *Noormannen* en *Noren*. *Muzelman* (waarin de uitgang *man* evenwel niet tot onze taal behoort) wordt *Muzelmannen*.

33. Eenige zelfst. naamw. missen den meervoudsvorm, die alsdan op eene andere wijze wordt uitgedrukt, soms met eene gewijzigde beteekenis. Van dien aard zijn:

bedrog, *bedriegerijen*.	*kunde*, *kundigheden*.
beleg, *belegeringen*.	*kunne*, *seksen*, *geslachten*.
doel, *doeleinden* (zie onder 12), *bedoelingen*.	*lach*, *lachjes*.
eer, *eerbewijzingen*.	*leer*, *leeringen*, *leerstellingen*.
gedrag, *gedragingen*.	*noodlot*, *noodlottigheden*.
geluk, *gelukjes*.	*raad*, *raadgevingen*.
gevoel, *gevoelens*.	*strijd*, *gevechten*.
haat, *hatelijkheden*.	*twijfel*, *twijfelingen*.
inleg, *inlagen*.	*zege*, *zegepralen*.
krijg, *oorlogen*.	*zegen*, *zegeningen*.

Digitized by Google

Andere zijn uit hun aard onvatbaar om den meervoudsvorm aan te nemen. Het zijn:

a. de stofnamen: *goud*, *ijzer*, *diamant*, *ivoor*; *wijn*, *brood*.

Uitgezonderd: wanneer zij in eene bepaalde beteekenis genomen zijn: de *Rijn-wijnen*, de *zouten*, de *ijzers*, enz.

b. de meeste verzamelwoorden: *gebeente*, *gevogelte*; *menschdom*, *christendom*.

c. de namen van dingen, die in de natuur eenig zijn: *heelal*, *uitspansel*, de *Donau*.

d. de namen van afgetrokken denkbeelden: *zorg*, *zegen*, *vlijt*, *hoop*, *liefde*, *wijsheid*.

Ingeval zij eene herhaalde of doorgaande werking uitdrukken, of het afgetrokken denkbeeld verloren gaat, nemen zij den meervoudsvorm aan: *zorgen*, *klachten*, *verwijten*.

e. de zelfst. naamw., die uit den stam van een werkw. met het voorgevoegd *ge* ontstaan zijn: *geroep*, *gezucht*, *geratel*.

34. Nog andere komen alleen in 't meerv. voor: *gebroeders*, *gezusters*, *lieden*, *ouders*, *voorouders*, *kosten*, *onkosten*, *inkomsten*, *hersenen*, *verzenen*, *zeden*, *metten*, *mazelen*, benevens de namen van eenige bergketenen: *Alpen*, *Pyreneeën*, *Dofrefields*.

Ouder wordt nog in de spreektaal gehoord: *van ouder tot ouder; een ouder weet het beter dan het kind.*

35. Ofschoon het moeilijk is algemeene regelen op te geven voor de vorming van 't meervoud der familienamen, eigennamen, bastaardwoorden en vreemde woorden, kunnen echter de volgende opmerkingen niet geheel overbodig geacht worden:

De vorm der geslachtsnamen, alsmede die der familie- en eigennamen van personen, die met een helderen

Digitized by Google

klinker eindigen, worden bij voorkeur onveranderd behouden; daarom voegt men er in 't meervoud eene *'s* achter: de *Koning's*, de *Wilkemsen's*, de *Vogel's*, de *Bruinier's*, de *Scipio's*, de *Strelitzki's* de *Rousseau's*, de *Claessen's*, de *Otto's*, de *Maria's*, de *Eva's*.

Indien de familienamen op *s* eindigen, plaatst men 't weglatingsteeken achter de *s* (*s'*): de *Bruinings'*, de *Hassels'*, de *Hellings'*. Bij velen wordt *en* gevoegd; in dit geval volgen zij doorgaans de regels voor de vorming van 't meerv. der gemeene zelfst. naamw. opgegeven: de *de Witten*, de *van der Doezen en van der Werven*, de *Cruysen*, enz. Bij voorkeur doe men overdrachtig den eigennaam onveranderd uitkomen; b. v.: *mannen als de Witt, van der Does en van der Werf vindt men niet in elk tijdvak.*

Vreemde eigennamen op een sisklank eindigende, bastaardwoorden op *ier*, *eur* en *ent*, welke zaaknamen uitdrukken, hebben doorgaans *en:* de *Brutussen*, de *Aristidessen*; de *banieren*, *humeuren*, *fragmenten*, *ornementen*, enz.

Vele vreemde woorden, waarvan de laatste lettergreep toonloos is; die op eene toonlooze *e* uitgaan; persoonsnamen op *ier* en *eur*, en bastaardwoorden op *on*, nemen doorgaans *s* aan: de *tamboers*, *cherubs*, *sultans*; de *modes*, *tantes*, *freules*; de *cipiers*, *gouverneurs*, *balkons*, enz. Bijaldien zij op eene *a*, *e* of *u* eindigen, die niet geheel toonloos is, voegt men er *'s* achter: de *nota's*, *mama's*, *motto's*, *echo's*, *vendu's*, enz.

Die op *ie* hebben dan eens *s*, dan eens *n*; soms, naar gelang der beteekenis: de *acties*, de *actiën*; de *historie's*, de *historiën;* de *evangeliën*, de *galanteriën*; die op *or* hebben *s* of *en: curators* en *curatoren*; *rectors* en *rectoren*.

Digitized by Google

36. De vormveranderingen, waardoor aangeduid wordt in welke betrekking personen of zaken, door de zelfst. naamw. uitgedrukt, tot elkander in den zin voorkomen, worden *naamvallen* genoemd.

Gewoonlijk neemt men *vier* naamvallen aan, die men *eersten*, *tweeden*, *derden* en *vierden* naamval noemt.

37. De *eerste* naamval is de grondvorm, het zelfst. naamw. onveranderd; het is doorgaans 't onderwerp van 't gezegde: *Jan leest*; *zijn vriend schrijft.*

Daarenboven wordt het zelfst. naamw. in den eersten naamv. geplaatst:

1°. wanneer het, met de werkw. *zijn*, *worden*, *blijven*, *blijken*, *heeten*, *lijken*, *gelijken* of *schijnen* verbonden, een deel van 't gezegde uitmaakt; *hij is en blijft mijn vriend*; *zij wordt kamenier*; *gij lijkt*, *schijnt*, *blijkt een weetniet te zijn.*

2°. wanneer het den aangesproken persoon voorstelt: *U*, *jongeling! geef ik den besten raad. Geloof niet alles, mijn vriend! wat er gezegd wordt.*

38. De *tweede* naamval drukt eene bepaling of betrekking tot een anderen persoon of zaak uit, en geeft doorgaans afkomst te kennen: *Gods vaderzorg*; *de vriendschap onzer kinderen*; *ondank is 's werelds loon.*

39. De *derde* naamval is het uitgedrukte doel der handeling: *leen uwen broeder het geld*; *geef het kind zijn speelgoed weêr*; *zij is haren ouders tot eer.*

40. De vierde naamval is het lijdelijk voorwerp der handeling: *ik zie eene vrouw*; *uwen broeder groette ik.*

Ook gebruikt men den vierden naamval na de voorzetsels: *in den tuin*, *op den stoel*, *naast den pereboom.*

Uitzonderingen: *behalve* en *benevens*, die ook met andere naam-

Digitized by Google

vallen voorkomen: *allen gaan uit, behalve mijn broeder*; *geef allen eene fooi, behalve dien kruier.*

In sommige uitdrukkingen, die uit een vroeger tijdperk tot ons gekomen zijn, treft men nog verscheidene voorzetsels met den derden naamv. aan: *een kind van goeden huize; het gaat hem naar den vleesche; een vreemdeling in den lande; bij gebreke van, ter goeder trouw; te uwen opzichte; met dien verstande; tot der dood*, enz.

Eindelijk worden in den vierden naamval geplaatst de woorden, die tijd, tijdruimte, gewicht, maat of waarde te kennen geven: *eenen (een) vinger lang*; *hij zingt den geheelen dag*; *het pond kost eenen (een) rijksdaalder*; *het is eenen (een) gulden waard*; *hij vertrok den 1^en^ Juli*; enz.

Aanmerkingen. Dikwijls wordt de tweede naamv. door 't voorzetsel *van*, en de derde naamv. door 't voorz. *aan* omschreven: *het boek van Willem* (voor: *Willem's boek*); *de vader van mijnen (mijn) leerling* (voor: *mijns leerlings*); *schrijf dit aan uwen (uw) vriend* (voor: *uwen (uw) vriend*).

Deze omschrijving van den derden naamv. heeft altijd plaats wanneer de vierde naamv. vóór den derden geplaatst wordt. Men zegt: *deel uwen (uw) vriend dit nieuws mede*; doch: *deel dit, nieuws aan uwen (uw) vriend mede.*

BUIGINGSVORMEN DER ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

41. Al de vormveranderingen der zelfst. naamw. kunnen op de volgende wijze worden voorgesteld:

	Enkelvoud.			Meervoud voor de drie geslachten.
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	
1e naamv.	—	—	—	— s, n, en
2e „	— s (es), n (en)	—	— s	— — — —
3e „	— (e)	—	— (e)	— — — —
4e „	—	—	—	— — — —

Digitized by Google

42. Alle woorden, die in den 2en naamv. enkelvoud *s* aannemen, worden gezegd tot de *sterke* verbuiging te behooren; alle andere hebben de *zwakke* verbuiging. Van de onzijdige volgt *hart* alleen de zwakke verbuiging.

Van de mannel. woorden behooren tot de zwakke verbuiging:

a. die met de toonlooze *e* eindigen: *des oversten*, *des getuigen*, *des boden* (doch ook *bodes*). Uitgezonderd: *des vredes* en de verkleinwoorden.

b. de bijvoegl. naamw., als zelfstandig gebezigd: *des rijken*, *des vromen*.

c. de woorden *graaf*, *heer*, *hertog*, *knaap*, *nar*, *profeet*, *prins*, *vorst*, *paus*, *mensch*, waarvan de zes eerste ook den sterken vorm toelaten: *des graven* (*graafs*), *des heeren* (*heers*), enz.

Aanmerkingen. Ingeval de grondvorm op *s*, *sch* en *st* eindig, is de omschrijving met *van* in den 2en naamv. te verkiezen Men zegt echter *des huizes* (met verandering der *s* in *z*), *des geestes*, *des vleesches*, enz.

Sommige vrouwel. zelfst. naamw. komen in den 2en naamv. nog met de sterke verbuiging voor, doch gaan alsdan het daar door bepaalde woord vooraf: *moeders vriendin*, *tantes man*. Zoo ook in samenstellingen: *waarheidsliefde*, *vrijheidszin*, *zielsverdriet*.

Eigennamen van personen ontvangen in den 2en naamv. *'s*: *Jan's boek*, *Vondel's Gijsbrecht van Aemstel*, *van Leeuwen's familie*, *Cicero's redevoeringen*, enz. Indien de grondvorm reeds op *s* eindigt, plaatst men 't weglatingsteeken achter den eigennaam: *Cats' dichtwerken*.

De vormen: *kinderen Gods*, *Psalmen Davids*, *Spreuken Salomo's* zijn als verouderd te beschouwen.

De *e* in den 3en naamv. der mannel. en onz. zelfst. naamw. komt alleen nog in den deftigen stijl voor: *Geef Gode de eer*. *Ik zal den volke den weg des heils verkonden*.

Digitized by Google

HET LIDWOORD.

SOORTVERDEELING.

43. *Lidwoorden* zijn woorden, welke aanduiden, dat de zelfst. naamw., waarvóór zij geplaatst zijn, in eene bepaalde beteekenis gebruikt worden.

44. Men neemt doorgaans *twee* soorten van lidwoorden aan: het *bepalende de* (*het* voor 't onz. geslacht) en het *onbepalende een* (*eene* voor 't vrouw. geslacht).

Meer gepast wordt het eerste het *lidwoord van bepaaldheid*, het laatste het *lidwoord van eenheid* of *geheelheid* genoemd.

45. Het lidwoord zelf bepaalt niet. Indien ik zeg: *het huis is groot; de toren is hoog*, dan ontbreekt daaraan de bepaling van welk huis of van welken toren ik spreek; zeg ik daarentegen: *het huis mijns buurmans is groot; de toren der Westerkerk is hoog*, dan eerst kan 't zelfst. naamw. gezegd worden in eene bepaalde beteekenis voor te komen. Deze bepaling kan uitgedrukt worden door een bijvoegl. naamw. of een bijvoeglijken tusschenzin, een rangschikkend telwoord, een tweeden naamv. of een zelfst. naamw. door een voorzetsel voorafgegaan: *de grijze jas is versleten; de juwelier, die naast ons gewoond heeft, is overleden; den* 18den *Juni viel de slag van Waterloo voor; de vriend uws broeders; de lieden van den overkant.*

Het lidwoord van bepaaldheid kan wel bij een zelfst. naamw. gevoegd worden, zonder dat eenige nadere bepaling gevorderd wordt; doch dan stelt dit zelfst. naamw. personen of zaken voor: 1o. die eenig in hunne soort zijn: *de zon heeft reeds veel kracht; de zee is op sommige plaatsen onpeilbaar;* 2o. die door de omstandigheden genoeg bepaald zijn: *de koning is het hoofd*

Digitized by Google

van den staat; *de wandeling heeft mij goed gedaan*; 3o. waarvan reeds vroeger gesproken is: *ik ontmoette een jongen en een meisje*: *de jongen groette*; *het meisje zag mij niet.*

Soms strekt de beteekenis van 't zelfst. naamw. zich uit tot alles wat denzelfden naam draagt: *de* kinderen *zijn de hoop der ouders*; *de* wijsheid *is beter dan de rijkdom*; *de* olifant *heeft een snuit.*

46. Het lidwoord van eenheid of geheelheid stelt een enkel of ondeelbaar wezen voor: *ik heb een kind zien spelen*; *hij heeft een brood gekocht.* In 't meervoud komen dergelijke woorden zonder lidwoord voor: *ik heb kinderen zien spelen*; *zij heeft* (*eenige*) *brooden gekocht.*

BUIGINGSVORMEN DER LIDWOORDEN.

47. Het lidwoord drukt in zijne buigingsvormen de grammatische betrekkingen van de zelfst. naamw. uit of doet die beter uitkomen. Deze buigingsvormen zijn:

Voor het lidwoord van bepaaldheid.

		Enkelvoud. Mannel.	Vrouwel.	Onzijd.	Meervoud voor alle gesl.
1e	naamv.	de	de	het	de
2e	„	— s	— r	des	— r
3e	„	— n	— r (de)	den (het)	— n (de)
4e	„	— n	—	het	—

Voor het lidwoord van eenheid.

1e	„	een	eene	een
2e	„	— s	— r	— s
3e	„	— en (een)	— r (eene)	— en (een)
4e	„	— en (een)	—	—

Hierbij valt op te merken:

1o. dat de lidwoorden steeds toonloos zijn;

2o. dat de 3e naamv. enkel- en meervoud *der* voor 't vrouw.

Digitized by Google

geslacht zelden in den dagelijkschen stijl voorkomt. Ingeval 't gebruik van *de* dubbelzinnigheid veroorzaakt, bezige men de omschrijving *aan de: Geef het geld aan de moeder terug.* Hetzelfde geldt ook voor den 3en naamv. *den* voor 't onz. geslacht.

3o. dat het gebruik van *den* voor den 3en naamv. vrouwelijk meerv. door de meeste hedendaagsche taalgeleerden wordt aanbevolen.

4o. dat, wegens de toonloosheid der lidwoorden, de uitgang *en* in den 3en en 4en naamv. *eenen* door vele geachte schrijvers wordt weggelaten, anderen dien door 't weglatingsteeken vervangen.

5o. dat het onzijdige *het* om dezelfde reden door velen tot *'t* verkort wordt. Hiermede behoort men echter met omzichtigheid te werk te gaan en de welluidendheid niet uit het oog te verliezen. Meesttijds moet *'t* met het voorgaande woord kunnen ineenvloeien.

6o. dat het gebruik van *een*, in plaats van 't vrouwelijke *eene*, nog verre is van algemeen te zijn.

WEGLATING EN HERHALING VAN HET LIDWOORD.

48. Het lidwoord is overtollig en kan zelfs niet geplaatst worden:

1°. bij zelfst. naamw., die uit zich zelve bepaald voorkomen, als eigennamen van personen, landen en plaatsen: *Cesar's overwinningen; Rotterdam is de mededinger (-ster) van Amsterdam.*

Ingeval de eigennamen van personen in gemeene namen overgaan, vereischen zij het lidwoord: *Hiertoe is een Napoleon noodig; de Cesar der negentiende eeuw; de Pieter, dien gij wel kent.* Ook dan wanneer zij een bijvoegl. naamw. bij zich hebben: *de lieve Carolina.*

Zoo ook die van landen en plaatsen, wanneer zij oorspronkelijk gemeene namen zijn of van een bijvoegl. naamw. vergezeld

Digitized by Google

gaan: *de Lemmer, den Haag, het Gooi, het trotsche Londen; het bergachtige Calabrië.*

2°. wanneer de 2e naamv. voorafgaat: *moeders lieveling; Wagenaar's Historie.*

3°. wanneer zij als aangesproken voorkomen: *vriend, welk een ongeluk! jongen, doe uw plicht!*

49. Zonder lidwoorden worden gebruikt:

1°. de namen van hoedanigheden, toestanden en dingen, die voor geene telling vatbaar zijn: *honger en dorst lijden; slaap krijgen; rust genieten.*

2o. stofnamen, die in onbepaalden zin genomen worden: *wijn drinken, sla bereiden; water scheppen.*

3°. titels vóór eigennamen: *koning Willem, hertog Karel, burgemeester B, mijnheer de Vries.* Beroepsnamen zijn hierin niet begrepen: *de loodgieter P.*

4°. titels van boeken en opschriften: *Overzicht der Geschiedenis; Historie van Holland; Tafereelen uit de omwenteling in Frankrijk; Inhoud; Voorbericht; Hoofdstuk VI; Derde les.*

5°. zelfst. naamw., die met hun voorzetsel eene korte bijwoordelijke uitdrukking vormen: *te huis, in dienst, vanzins, te bed, intijds.*

6°. spreekwoorden en spreekwijzen: *armoede zoekt list; hoogmoed komt voor den val.*

7°. opsommingen van verwante of tegenovergestelde zaken: *voor- en tegenspoed wisselden elkander af; eer, aanzien en fortuin zijn hem ten deel gevallen.*

50. Het lidwoord wordt vóór twee of meer op elkander volgende zelfst. naamw. niet herhaald:

1°. wanneer dezelfde vorm voor al de naamwoorden geschikt is en deze in getal overeenstemmen: *de vader en moeder van het kind; de munten, maten en gewich-*

Digitized by Google

ten; *hij is de vriend, weldoener en beschermer der armen*; *een huis en tuin.*

2°. wanneer het tweede zelfst. naamw. tot verklaring van het eerste dient: *het kasteel of slot te Muiden*; *de neef en vriend zijner kinderen.*

Ingeval de zelfst. naamw. eene tegenovergestelde beteekenis hebben, is de herhaling noodzakelijk: *de armoede en de rijkdom.* Zoo ook ter voorkoming van dubbelzinnigheid. Men kan wel zeggen: *hij beoefent de toon- en zangkunst* (d. i. beide), doch men moet zeggen: *beoefent hij de toon- of de zangkunst* (d. i. eene van beide)?

HET BIJVOEGLIJKE NAAMWOORD.

VORMING DER BIJVOEGLIJKE NAAMWOORDEN.

51. De bijvoeglijke naamwoorden drukken, over 't algemeen, de eigenschappen of toevallige hoedanigheden der voorwerpen uit; zij dienen meer bepaald om de voorwerpen, die denzelfden naam dragen, van elkander te onderscheiden.

52. Zij zijn of:

1°. *Stamwoorden*; als: *groot*, *wijs*, *goed*, *rein*, *zuur* enz.; òf

2°. *Afgeleide woorden*, gevormd door de voorvoegsels *be*, *ge*, *on*, *wan* en *aarts: beleefd*, *bekwaam*, *beschaafd*, *beknopt*; *gedacht*, *geliefd*, *gepast*, *geschikt*, *gegoed*; *onnut*, *onzeker*, *onrecht*; *wanluidend*, *wangunstig*, *wanstaltig*; *aartslui*, *aartsdom*, enz.; of door de achtervoegsels *ig*, *lijk*, *baar*, *achtig*, *haftig*, *zaam*, *loos*, *sch*, *er* en *en: bloedig*, *ijverig*; *deugdelijk*, *wezenlijk*; *blijkbaar*, *strijdbaar*; *zandachtig*, *roodachtig*; *manhaftig*, *ernsthaftig*; *vreedzaam*, *arbeidzaam*; *nutteloos*,

Digitized by Google

roekeloos; *grootsch*, *wijdsch*; *Amsterdammer*, *Parijzer*; *zilveren*, *katoenen*, enz.

In *getrouw*, *gestreng*, *gereed*, *gestadig*, *geruim*, *gewis*, dient *ge* alleen tot versterking.

3°. *Samengestelde woorden.* Het laatste deel der samenstelling of hoofdwoord is steeds een bijvoegl. naamw.; het eerste deel of bepalende woord is een zelfst. of bijvoegl. naamw., een werkwoord, telwoord, bijwoord of voorzetsel: *dienstvaardig*, *ijskoud*; *donkerblauw*, *kortzichtig*; *schrijflustig*, *praatziek*; *driehoekig*, *veelzijdig*; *inlandsch*, *bijgeloovig*; *alomtegenwoordig*, enz.

VORMVERANDERING DER BIJVOEGLIJKE NAAMWOORDEN.

1e BUIGINGSVORMEN.

53. Het bijvoeglijk naamwoord regelt zich in zijne uitgangen naar 't geslacht, 't getal en den naamval van 't zelfst. naamw., waarvóór het geplaatst is. Deze vormverandering der bijvoegl. naamw. wordt hunne verbuiging genoemd. Zij draagt den naam van *zwakke* verbuiging, wanneer de bijvoegl. naamw. *e* of *en* aannemen; van *sterke*, wanneer zij met het lidwoord en zelfst. naamw. onveranderd blijven.

Voorbeeld van verbuiging van een bijvoegl. naamw. in verbinding met het lidwoord van bepaaldheid en een zelfstandig naamwoord.

Enkelvoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. de rijke man.	de rijke vrouw.	het rijke kind.
2. des rijken mans.	der rijke vrouw.	des rijken kinds.
3. den rijken man.	de (der) rijke vrouw.	het rijke kind.
4. den rijken man.	de rijke vrouw.	het rijke kind.

Digitized by Google

Meervoud voor de drie geslachten.

1. de rijke mannen,	vrouwen,	kinderen.
2. der rijke mannen,	vrouwen,	kinderen.
3. den rijken mannen,	vrouwen,	kinderen.
4. de rijke mannen,	vrouwen,	kinderen.

Uit bovenstaande verbuiging ziet men, dat het bijvoegl. naamw., vóór het zelfst. naamw. staande, steeds eene *e*, en daarenboven in den 2en, 3en en 4en naamval mann. enkelv., in den 2en naamval onz. enkelv. en in den 3en naamval meerv. voor alle geslachten eene *n* aanneemt.

De verbuiging met het lidwoord van eenheid of geheelheid verschilt hiervan alleen in den 1en, 3en en 4en naamval enkelvoud van 't onz. geslacht, waarin 't bijvoegl. naamw. de *e* verliest: *een ruim verblijf*, *een rijk kind.*

Hetzelfde heeft plaats bij onz. zelfst. naamw. na de bepalende woorden, *eenig*, *menig*, *ieder*, *elk*, *zeker*, *sommig*, *geen*, *alle*, *veel*, enz., en de bezittelijke voornaamwoorden: *eenig fraai meubelstuk*, *menig onnoozel kind*, *ieder hoog gebouw*, *elk prachtig voorwerp*, *zeker klein gehucht*, *sommig fraai speelgoed*, *geen vroolijk gelaat*, *alle goed werk*; *mijn nieuw huis*, enz.

Zoo ook bij mannelijke zelfstandige naamw., wanneer het bijvoegl. naamw. personen in hunne hoedanigheid kenmerkt: *een goed vriend* (die als vriend goed is), *een groot vorst* (die als vorst groot is), *zeker goed schilder* (die als schilder bekwaam is), *elk kundig koopman* (die handelskennis bezit). Deze zijn wel te onderscheiden van *een goede vriend*, *een groote vorst*, *zeker goede schilder*, *elk kundige koopman.* Evenzoo is er onderscheid tusschen *een slecht soldaat* en *een slechte soldaat*; *menig goed schutter* en *menig goede schutter*; *zeker oud onderwijzer* (thans *oud-onderwijzer*) en *zeker oude onderwijzer*; *een kundig geneesheer* en *een kundige geneesheer*; *een sterk looper* en *een sterke looper.*

Een dergelijk onderscheid kan men zelfs opmerken bij onz.

Digitized by Google

zelfst. naamw. met *het*, *dit*, *dat* of een bezittel. voornaamw. Doorgaans duidt de aangehangen *e* aan, dat de hoedanigheid slechts als eene toevalligheid wordt voorgesteld, en niet in den aard en het wezen des voorwerps gegrond is. Er is onderscheid tusschen *het koninklijk paleis*, *het vorstelijk geschenk*, *het prachtig Amsterdam*, *het wetgevend ligchaam*, *het moedig paard*; *uw oud huis*, *mijn ziek kind*, enz. en *het koninklijke paleis*, enz.

Ingeval het grondwoord op *e* eindigt, als *blijde*, vervalt insgelijks de aanhanging der *e*.

Bijvoegl. naamw. en verleden deelw. op *en* uitgaande, verliezen, ter bevordering der welluidendheid, doorgaans de aangehangen *e* en *en*: *de tevreden man*, *het nagelaten gedicht*, *der geschreven wetten*, *den aangenomen naam*. Hetzelfde heeft vooral plaats in den vergelijkenden trap.

Velen behouden echter de *e* in het vrouwelijk geslacht.

Indien het bijvoegl. naamw. met *f* of *s* na een open klinker sluit, gaan die sluitletters in *v* of *z* over: *boos*, *booze*; *grijs*, *grijze*; *braaf*, *brave*; *doof*, *doove*; enz.

Grof, *bros* worden *grove*, *broze*.

54. Bijvoegl. naamw., als zelfstandig gebezigd, volgen geheel de verbuiging der zelfst. naamwoorden. Voor 't mannel. en vrouwel. geslacht stellen zij de hoedanigheid in den vorm van personen voor.

	Enkelvoud.		Meervoud
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	voor beide geslachten.
1.	de, een rijke.	de, eene rijke.	de rijken (rijken).
2.	des, eens rijken.	der, eener rijke.	der rijken „
3.	den, eenen (een) rijke.	de (der), eene (eener) rijke.	den rijken „
4.	den, eenen (een) rijke.	de, eene rijke.	de rijken „

Voor 't onz. geslacht wordt de hoedanigheid als ver-

Digitized by Google

zamelwoord of als stof beschouwd; zoodanige bijvoegl. naamwoorden hebben in het eerste geval de zwakke, in het tweede geval de sterke verbuiging. De 2e en 3e naamv. wordt meesttijds door omschrijving uitgedrukt, ofschoon bij de sterke verbuiging de 2e naamv. behouden blijft na *iets, niets, iemand, niemand, veel, wat: iets, niets gezonds, belangrijks*; *iemand, niemand anders*; *veel, wat merkwaardigs, schoons.*

Eindigt het bijvoegl. naamw. met *s* of *sch*, dan blijft het onveranderd: *iets gewis, grootsch.*

Deze sterke verbuiging van bijvoegl. naamw: heeft' stand gehouden in sommige nog bestaande uitdrukkingen: *heelshuids, blootshoofds, redelijkerwijze, halverwegen, langzamerhand,* enz.

Bijaldien de bijvoegl. naamw. niet onmiddellijk met het zelfst. naamw. verbonden zijn, maar op een voorafgaand of verzwegen zelfst. naamw. betrekking hebben, worden zij verbogen, alsof het zelfst. naamw. er bij stond: *alle menschen zijn' sterfelijk, rijke zoowel als arme.*

Het bijvoegl. naamw., als bijstelling achter 't zelfst. naamw. geplaatst, wordt doorgaans als zelfstandig beschouwd en als zoodanig verbogen. Men schrijve dus evenzeer: *het leven van Frederik den Groote,* als: *het leven van Hendrik den Vogelaar.*

2°. ONBUIGBAARHEID EN PLAATS DER BIJVOEGL. NAAMWOORDEN.

55. Het bijvoegl. naamw. blijft in alle geslachten, getallen en naamvallen onverbogen:

1°. als het met den uitgang *en* van den naam eener stof gemaakt is: *aarden, tinnen, looden; eene stalen vork, stalen vorken*; *de stalen veêr, de diamanten ring.*

Van *laken, scharlaken, neteldoek* vormt men *lakensch, scharlakensch, neteldoeksch.*

Digitized by Google

2°. als het van een plaatsnaam is afgeleid en *er* aanneemt: *Deventer, Groninger koek, Hamburger ossen, Vollendammer visschers, Edammer kaas, Haarlemmer halletjes.*

Men kan hierbij voegen de woorden *rechter, linker, noorder, ooster*, enz., die bij nette schrijvers met het zelfst. naamw. verbonden voorkomen: *rechterarm, linkerzijde, noorderlicht, oostergrens, zuiderbreedte*, enz.

3°. als het op *lei* en *hande* uitgaat: *eenigerlei, menigerlei, allerlei verandering; allerhande, velerhande soorten* (zie bij de telwoorden).

4°. als het achter het zelfst. naamw. of voornaamw. geplaatst en daarvan gescheiden is: *deze handelwijze is edelmoedig; uw vriend schijnt rijk te zijn; hij is veeleer driftig dan boosaardig.* Ook dan, wanneer het in dezelfde betrekking vooraan geplaatst is: *groot is uwe liefde.*

5°. als het bijvoegl. naamw. door 't lidwoord *een* van 't zelfst. naamw. gescheiden is: *zoo schoon eene gelegenheid; hoe groot een vernuft hij schijne; te zwaar eene taak voor zijne krachten.* Hierbij ga men echter met spaarzaamheid te werk.

56. De meeste bijvoegl. naamw. kunnen zoowel vóór als achter 't zelfst. naamw. geplaatst worden. Eenige hebben echter uitsluitend hunne plaats vóór 't zelfst. naamw.: *huidig, voormalig, dagelijksch, voorwaartsch, schriftelijk, mondeling, zijdelingsch, trapswijze*, enz.; het zijn eigenlijk bijwoorden, die den bijvoeglijken vorm verkrijgen; voorts de stoffelijke bijvoegl. naamw.

Andere komen nooit vóór 't zelfst. naamw.: *braak, kwijt, pal, schrap, afhandig, bedacht, benieuwd, gestand, gewaar, kwalijk, behebd* (volgens T. W. *behept*), *handgemeen*, enz.

Aanstaande, jongstleden, laatstleden, worden in sommige gevallen, zoowel onmiddellijk achter als vóór 't zelfst. naamw.

Digitized by Google

geplaatst. In: *mijn vader zaliger*, dat hier en daar in de spreektaal nog gehoord wordt, is *zaliger* eene verkorting van: *zaliger gedachtenis*.

3°. TRAPPEN VAN VERGELIJKING.

57. Om de verschillende graden van eigenschap en hoedanigheid uit te drukken, worden de uitgangen *er* en *st* gebezigd: *lang*, *langer*, *langst*. Deze vormveranderingen der bijvoegl. naamw. worden hunne *trappen van vergelijking* genoemd.

De grondvorm der bijvoegl. naamw. draagt weleens den naam van *stellende trap*. De vorm met den uitgang *er* heet de *vergrootende* of beter de *vergelijkende*, en die met *st* de *overtreffende trap*.

58. Indien de grondvorm op *r* eindigt, als *bar*, *zwaar*, *duur*, eischt de welluidendheid de tusschenlassching eener *d*: *barder*, *zwaarder*, *duurder*.

Na, *spa* worden *nader*, *spader*.

Om de vergelijking uit te drukken, gebruikt men het voegwoord *dan*: *hij is grooter dan zijn broeder*. *Als* drukt na *zoo* de gelijkheid uit: *hij is zoo goed als zij*.

Ingeval de overtreffende trap op *s*, *sch* eindigt, neemt deze niet *st*, maar alleen *t* aan: *boost*, *wijst*, *frischt*, *malscht*. Ook in de verlenging: *de booste*, *wijste*, *frischte*, *malschte*.

59. Soms wordt, ter vorming van den vergelijkenden en den overtreffenden trap, *meer* en *meest* vóór 't bijvoegl. naamw. geplaatst. Dit geschiedt ter bevordering der welluidendheid, vooral wanneer het bijvoegl. naamw. met een sisklank eindigt, of om den nadruk: *het meer voortreffelijke in den mensch*; *de meest kiesche uitdrukkingen*. Men wachte zich hierbij voor overdrijving.

Digitized by Google

Aller dient tot versterking van den overtreffenden trap.

Bij samengestelde bijvoegl. naamw. neemt het laatste lid de trappen van vergelijking aan: *goedkooper*, *goedkoopst*; *grootmoediger*, *grootmoedigst*; *ergdenkender*, *ergdenkendst*.

Welkom wordt *welkomer*, *meest welkom*: *hij is mij een welkomer gast dan zijn broeder; de meest welkome gast van allen.*

Men vermijde het dubbele gebruik der trappen van vergelijking: *eene meer aanzienlijker betrekking; de meest belangrijkste zaken.*

60. Slechts weinige bijvoegl. naamw. ontleenen hunne trappen van vergelijking aan een ander grondwoord:

beter, *best*, van 't oude *bet*, thans *goed*.

erger, *ergst*, van *erg*, voor den grondvorm *kwaad*.

meer (*meerder*), *meest*, voor *veel*.

minder, *minst*, voor *weinig*.

61. Eenige bijvoegl. naamw. dulden, wegens hunne beteekenis, de trappen van vergelijking niet: *ijskoud*, *steenhard*, *aschgrauw*, *vierkant*, *beendroog*, *kurkdroog*, *luchtdicht*, *ijzersterk*, *bolvormig*, *driehoekig*, *veelkleurig*; *gelijk*, *eeuwig*, *ontelbaar*, *onmetelijk*, *goedertieren*, *almachtig*, *alwetend*; — voorts die, welke met de namen van kleuren eindigen: *koolzwart*, *gitzwart*, *pikzwart*, *hagelwit*, *sneeuwwit*, *zilverwit*, *vuurrood*, *bloedrood*, *hemelsblauw*, enz.; en eindelijk de stoffelijke bijvoegl. naamw.; benevens de afgeleide op *st*: *benedenst*, *bovenst*, *onderst*, *uiterst*, die reeds een overtreffenden trap voorstellen.

ALGEMEENE AANMERKINGEN.

62. Het bijvoegl. naamw. behoeft niet herhaald te

Digitized by Google

worden, wanneer het tot twee of meer zelfst. naamw. behoort, die in gelijke betrekking van geslacht en getal staan: *de breede straten en grachten.*

Dewijl het zelfst. naamw. zich niet naar 't bijvoegl. naamw. schikt, is de uitdrukking: *de Nederlandsche en Fransche talen* evenmin goed te keuren als: *de oude en nieuwe stadhuizen van Amsterdam.* Waar onduidelijkheid te vreezen is, neemt de herhaling van 't lidw. die weg: *ik spreek van den hoogen en breeden schoorsteen* (één); *ik spreek van den hoogen en den breeden schoorsteen* (twee).

63. Indien bij samengestelde zelfst. naamw. het bijvoeg. naamw. alleen betrekking heeft op 't eerste deel der samenstelling, wordt het door een koppelteeken daarmede verbonden: *het oude-mannenhuis*, *de ijzeren-spoorweg*, *de St.-Jansmarkt*, *een dolle-hondsbeet*, *een zijden-kousenwever*, *een oude-kleêrkoop*, enz.

HET VOORNAAMWOORD.

SOORTVERDEELING EN VORMING.

64. De voornaamwoorden dienen tot aanduiding van voorwerpen. Zij vertegenwoordigen de zelfstandigheden in de rede, zonder aanduiding van bepaalde personen of zaken, of zij dienen ter bepaling van de beteekenis, waarin de zelfstandigheden in de rede voorkomen. De eersten worden *zelfstandige*, de laatsten *bijvoegelijke voornaamwoorden* genoemd.

65. De meeste voornaamw., en bepaaldelijk de persoonlijke, zijn stamwoorden. Tot de afgeleide behooren *men*, *iemand*, *welk*, *zulk*; *hoedanig*, *zoodanig*, *hetgeen*, *dezelfde*, enz. worden tot de samengestelde gebracht.

66. De voornaamw. kunnen onderscheiden worden

Digitized by Google

in 1°. *persoonlijke*, 2°. *bezittelijke*, 3°. *aanwijzende*, 4°. *bepalende*, 5°. *vragende* en 6°. *betrekkelijke voornaamwoorden.*

PERSOONLIJKE VOORNAAMWOORDEN.

67. De persoonlijke voornaamwoorden behooren tot de zelfstandige voornaamwoorden. Zij vertegenwoordigen den spreker, den aangesproken persoon of een derden persoon. Vandaar de onderscheiding in voornaamwoorden van den 1^{en}, 2^{en} en 3^{en} persoon.

68. Het pers. voornw. van den 1^{en} persoon is *ik* enkel-, en *wij* meervoud voor het mannelijk en vrouwelijk geslacht.

Dat van den 2^{en} persoon, *gij* in 't enkel- en meervoud, insgelijks voor de beide geslachten.

Du in 't enkelvoud is verouderd en wordt alleen nog als provincialismus gehoord.

Dat van den 3^{en} persoon is *hij* voor 't mannelijk, *zij* voor 't vrouwelijk en *het* voor 't onzijdig geslacht; in 't meervoud *zij* voor alle geslachten.

De pers. voornw. van den 1^{en} en 2^{en} persoon behoeven geen bijzonderen vorm om de geslachten aan te duiden, omdat spreker en hoorder tegenwoordig zijn of als zoodanig ondersteld worden.

VERBUIGING DER PERSOONLIJKE VOORNAAMWOORDEN.

69.

	Enkelvoud.		Meervoud.	
	1^{e} persoon.	2^{e} persoon.	1^{e} persoon.	2^{e} persoon.
1.	ik.		wij (we).	gij (ge).
2.	mijner, mijns.	zie	onzer, ons.	uwer, uws.
3.	mij (me).	't meervoud.	ons.	u.
4.	mij (me).		ons.	u.

Digitized by Google

3e Persoon.

	Enkelvoud.		Meervoud
Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	voor alle gesl.
1. hij.	zij (ze).	het ('t).	zij (ze).
2. zijner, zijns.	harer, haars.	zijner, zijns.	hunner; harer (v.)
3. hem.	haar (heur).	het ('t).	hun; haar(v.),(ze).
4. hem.	haar (ze, heur).	het ('t).	hen; haar (v.), (ze).

Aanmerkingen.

De verkorting van *ik* tot *'k* en van het toonlooze *het* tot *'t*, is in proza alleen om de welluidendheid veroorloofd.

De verzachting *me*, *ge*, *we* of *ze*, ingeval *mij*, *gij*, *wij* of *zij* geheel toonloos zijn, wint vrij algemeen veld; zelfs wordt *ze* voor *haar*, *hun* en *hen* gebezigd: *geef ze (hun, haar) iedet eene fooi; ik zie ze (hen, haar) niet.*

Na een voorzetsel is 't gebruik niet te dulden.

De 2e naamv. *mijner*, *uwer*, *onzer*, enz. komt bijna alleen in verouderde uitdrukkingen voor: *ontferm u onzer; gedenk mijner; hij schaamt zich zijner; dit is uwer onwaardig.* De meervouden *onzer*, *uwer*, *hunner* worden ook met telwoorden gebruikt: *een uwer*, *drie hunner.* De sterke vorm *mijns*, *uws*, *ons*, *haars*, enz. komt alleen met *zelf* en *gelijke* voor: *om uws zelfs wil raad ik u..; hij en zijns gelijke verstaan die kunst beter. Mijn*, *ons*, *uw*, enz. zijn verkortingen in: *dit huis is mijn; uw is het koninkrijk.*

Het gebruik van *je* voor *gij*, *u*, is alleen in de spreektaal veroorloofd; *jij*, *jou* voor *je* zijn daarenboven plat. Als beleefdheidsterm is *U* met den 3en pers. te dulden; doch *Uwe* voor *U*, *Uwé* voor *Uwe edelheid* zijn niet aanbevelenswaardig.

De versterking der voornaamw. door *lieden*, als: *gijlieden*, *wijlieden*, enz., om 't meervoud bepaald te doen uitkomen, is bij een gepast gebruik te dulden; doch 't gebruik van *jullie*, *wullie*, *zullie*; *jijlui*, *jelui*, enz. zijn plat en behooren tot de volkstaal.

Heur wordt, om de welluidendheid, soms voor *haar* gebezigd, om herhaling van den *a*-klank te vermijden.

Digitized by Google

De onderscheiding van *hun* en *hen* voor den 3en en 4en naamv. meerv. is willekeurig, doch vrij algemeen aangenomen.

Wij, voor *ik* komt alleen nog in kanselarijstijl voor: *Wij Willem III, Koning der Nederlanden. Wij President van 't Provinciaal Gerechtshof, bevelen* enz.

70. Het woordje *zich*, ook wel *wederkeerig* pers. voornw. genoemd, wordt in den 3en pers. enkel- en meerv. gebruikt, om aan te duiden, dat òf het uitgedrukte doel (3e nv.), òf het lijdelijk voorwerp der handeling (4e nv.) dezelfde persoon of zaak is, als 't onderwerp van 't gezegde (1e nv.). *Hij (zij) wascht zich; zij bedriegen zich*, enz. zijn lichtelijk te onderscheiden van: *hij (zij) wascht hem (haar); zij bedriegen hem (haar).*

71. Om eene geheele uitsluiting van alle andere voorwerpen uit te drukken, worden de woorden *zelf* en *alleen* bij de pers. voornw., zoowel als bij de zelfst. naamw. gevoegd. Zij worden daarom weleens *uitsluitende voornw.* genoemd.

Zelf ondergaat de volgende buiging:

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. de vader zelf (zelve).	In alle	het kind zelf (zelve).
2. des vaders zelven.	naamvallen:	des kinds zelven.
3 en 4. den vader zelven.	zelve.	het kind zelf (zelve).

Voor 't meerv. in alle geslachten en naamvallen *zelven* (volgens *T. W. Grondbeg. zelve*).

72. *Elkander* en *malkander* (bij samentrekking *elkaâr*, *malkaâr*), worden bij eene terugwerkende handeling bij de drie personen meerv. gebruikt; zij hebben de beteekenis van *de een (eenen) den (de) anderen: gij bedriegt elkander; zij bevorderen elkanders geluk.* In den 2en naamv. nemen zij *s* en in den 3en en 4en naamv. soms *en* aan.

72. De woorden *men*, *iemand*, *niemand*, *iets*, *niets*,

Digitized by Google

een (in de beteekenis van: *een ongenoemde*) en *wat* (voor *iets*) vertegenwoordigen personen of zaken, die men niet noemen wil of die onbekend zijn, en worden daarom ook *onbepaalde voornw.* genoemd. *Men* komt alleen in den 1en naamv. voor. *Iemand* en *niemand* nemen in den 2en naamv. *s* aan. *Iets*, *niets* en *wat* blijven onverbogen: *ik heb u iets (wat) te zeggen*; *hij zegge*, *wat hij wil.*

73. Het misbruiken van het aanwijzende *hetzelve*, *dezelve* (enk.) en *dezelve(n)* (meerv.), ter vervanging van den 3en persoon enkel- en meerv. in den 1en en 4en naamv., en van *deszelven*, *derzelve* achter 't zelfst. naamw., heeft tot eene bijna geheele uitbanning van dit woord aanleiding gegeven. In de spreektaal wordt het nooit gehoord, en bij dichters wordt het niet gevonden. Het kan, in nagenoeg alle gevallen, vervangen worden door *hij*, *zij*, *hem*, *haar*, *hun*, *deze*, *diens*, *eerstgenoemde*, *laatstgenoemde*, enz.

BEZITTELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

74. De bezittelijke voornaamwoorden bepalen de beteekenis der zelfst. naamw., waarvóór zij geplaatst zijn, en geven tevens te kennen, dat het bepaalde voorwerp eene bezitting is van den sprekenden, den aangesproken of een derden persoon. Deze zijn: *mijn*, *uw*, *zijn*, *hun*, *haar* en *ons*; zij behooren allen tot de bijvoegl. voornaamwoorden en volgen de sterke verbuiging.

	Enkelvoud.			Meervoud
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	voor alle gesl.
1.	mijn.	mijne.	mijn.	mijne.
2.	mijns.	mijner.	mijns.	mijner.
3.	mijnen (mijn).	mijner (mijne).	mijnen (mijn).	mijnen.
4.	mijnen (mijn).	mijne.	mijn.	mijne.

Op dezelfde wijze worden alle andere verbogen; doch

Digitized by Google

ons wordt in den 1en naamv. mann. *onze: onze vriend.* Ook duldt *ons* in den 3en en 4en naamv. geene verkorting. Het vrouwelijke *hare* wordt veeltijds door *haar* vervangen.

Aanmerkingen. In plaats van *haar, hare,* gebruikt men voor de welluidendheid weleens *heur, heure* (zie bij 69): *heur haatdragend karakter*; *heure haren.*

Je voor *uw* behoort tot de gemeenzame spreektaal; *jouw, jullie,* enz. tot de platte volkstaal. *Uwé's boek, UEds. goedheid* is gemaakt deftig, en het gebruik van *ulieder, hunlieder* (mv.) voor *uw, hun,* niet aan te bevelen.

Uitdrukkingen als: *dit is Jan zijn boek*; *moeder hare* (*der*) *doos* en dergelijke behooren tot de spreektaal; zij strijden met den aard onzer taal en behooren vervangen te worden door *Jan's boek*; *moeders doos.*

In *u aller vriend, ons beider moeder,* enz. zijn *u* en *ons* als pers. voornw. onmogelijk te verklaren. *Ons* is alleen als verkorting van *onze* aan te merken. Men schrijve dus ook: *uw aller vriend.*

Ten (*te, tot*) *mijnent, uwent,* enz. voor *te mijnen, uwen huize,* zijn door 't gebruik gewettigd.

Deszelfs, derzelver, de 2e naamv. van *dezelve, hetzelve,* in plaats van de bezitt. voornw. *zijn, haar, hun,* geraakt al meer en meer in onbruik. Een gepast gebruik, ter voorkoming van dubbelzinnigheid, wordt door geachte taalkundigen niet gelaakt.

75. De bezittel. voornw. van den 3en pers. duiden zoowel het geslacht als het getal des bezitters en der bezitting aan; doch die van den 1en en 2en pers. geven alleen het geslacht der bezitting te kennen.

Zijn' komt ook na sommige onbepaalde pers. voornw. voor: *ieder moet zijn plicht doen*; *niemand weet het uur van zijn dood.*

76. Ingeval het taalkundig geslacht der naamwoorden niet met het natuurlijk geslacht overeenstemt, richt het bezittel. voornw. zich naar het laatste: *dit knaapje*

Digitized by Google

heeft zijne taak reeds af; *dat vrouwspersoon heeft haar kind mishandeld.* Dit geldt ook in de voortzetting van den zin voor de pers. voornaamwoorden.

77. Van de bijvoegl. bezittel. voornw. worden, door voorplaatsing van 't lidwoord van bepaaldheid, de zelfst. bezittel. voornw. gevormd: *de mijne*, *de uwe*, *de onze*, enz. Zij volgen de zwakke verbuiging der bijvoegl. naamwoorden:

	Enkelvoud.			Meervoud
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	voor alle gesl.
1.	de mijne.	de mijne.	het mijne.	de mijne.
2.	des mijnen.	der mijne.	des mijnen.	der mijne.
3.	den mijnen.	de (der) mijne.	het mijne.	den mijnen.
4.	den mijnen.	de mijne.	het mijne.	de mijne.

Ingeval het begrip *vrienden*, *huisgenooten*, *betrekkingen*, *bloedverwanten*, *lieden*, enz. in 't meerv. opgesloten ligt, heeft het zelfst. voornw. in alle naamvallen eene *n*: *al de mijnen waren er tegenwoordig. Ieder prijst de zijnen.*

AANWIJZENDE VOORNAAMWOORDEN.

78. De aanwijzende voornaamwoorden bepalen, of de voorwerpen zich nabij of meer verwijderd van den sprekenden persoon bevinden. Zij zijn *deze*, *dit* voor nabijzijnde, *die*, *dat* en *gene* voor meer verwijderde voorwerpen, en behooren tot de bijvoegl. voornaamwoorden.

Zij hebben de volgende verbuiging:

	Enkelvoud.			Meervoud
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	voor alle gesl.
1.	deze.	deze.	dit.	deze.
2.	dezes.	dezer.	dezes.	dezer.
3.	dezen.	dezer (deze).	dezen (dit).	dezen.
4.	dezen.	deze.	dit.	deze.

Digitized by Google

1. die.	die.	dat.	die.
2. diens.	dier.	diens.	dier.
3. dien.	dier' (die).	dien (dat).	dien.
4. dien.	die.	dat.	die.

Hieruit blijkt, dat zij, met uitzondering van den 2en naamv. enkelv. in 't mann. en onz. geslacht (*diens*) en in den 3en naamv. enkelv. van 't onz. geslacht (*dien*), de verbuiging der lidwoorden volgen.

Voor verkorting in den 3en en 4en naamv. enkelv. zijn zij niet vatbaar. *Dees*, *deez'*, in den 1en en 4en naamv., is alleen den dichters veroorloofd.

Gene wordt als *deze* verbogen, doch komt zelden anders dan in tegenstelling met *deze* in den 1en en 4en naamv. voor: *deze menschen zijn gelukkig; gene (die) ongelukkig.* Ook na *die*, wanneer er van drie verschillende voorwerpen sprake is: *deze knaap is groot, die is grooter, doch gene is de grootste.* Men zegt echter: *aan genen kant der rivier heb ik eene woning*; *aan gene zijde des grafs.*

79. Indien de aanw. voornaamw. de plaats van een pers. voornw. innemen, zijn zij zelfst. voornaamwoorden: *hij doet zijn best*; *dit (het) verblijdt mij*; — *dat (hij) is een brave jongen*; — *ik heb uw oom ontmoet*; *deze (hij) berichtte mij, dat....*

In dit geval dienen zij soms ter voorkoming van dubbelzinnigheid: *bemin de deugd en vlied de ondeugd*; *deze* (waarvan 't laatst gesproken is: *ondeugd, zij*) *voert ten verderve*; *gene* (waarvan 't eerst gesproken is: *deugd, zij*) *wijst den weg des geluks.* — In 't meerv. gebruikt men *dezen*, *genen* en *die*; bij vele goede schrijvers vindt men echter *deze* en *gene*, vooral voor zaken.

Dit, dat kunnen menigmaal door het aanwijzende ***zulks*** (*zoo*

Digitized by Google

iets) vervangen worden: *zulks verblijdde mij te vernemen. Zoo gij zulks onderneemt, zet gij veel op het spel.*

Uitdrukkingen als: *Willem die zegt het, Jan die kan dit wel,* behooren tot de spreektaal.

De 2e naamv. *dezes* wordt in vertrouwelijken briefstijl ook zonder zelfst. naamw. en dus als zelfstandig gebezigd: *brenger, steller dezes; de inhoud dezes.* Zoo ook gebruikt men den 3en naamv. onz. enkelv. in: *bij dezen, voordezen, nadezen, in dezen* (in dit opzicht).

BEPALENDE VOORNAAMWOORDEN.

80. De bepalende (bepaling aanduidende) voornaamwoorden wijzen op eene uitgedrukte of weggelaten bepaling. Zij zijn *degene* (*degeen*), *hetgene* (*hetgeen*), *diegene*, *datgene* (*datgeen*), *dezelfde*, *hetzelfde*, *diezelfde*, *datzelfde*, *dezulke*, *zulk*, *zoodanig*, *dusdanig*, *dergelijk*.

81. *Degene*, *hetgene*, *diegene*, *datgene*, *dezulke* komen alleen als zelfstandig, alle anderen als zelfst. en bijvoegl. voor: *degene* (*hij*), *die ons altijd prijst, is onze vriend niet*; *datgene*, *wat gij verhaalt, komt ons verdacht voor*; *dezelfde* (*diezelfde*) *man*, *die ons dit gezegd heeft*; *dit is ons hetzelfde*; *zulke*, *zoodanige*, *dusdanige*, *dergelijke menschen vindt men zelden.*

Van *degene*, *dezelfde* ondergaat het eerste deel de verbuiging van 't lidwoord; het laatste deel volgt de zwakke verbuiging der bijvoegl. naamwoorden. Zoo ook *diegene*, *diezelfde*, waarvan de 2en naamv. mann. *diensgenen*, *dienszelfden* schaars voorkomt.

Hetgeen beteekent *dat, wat* en mag op geen voorafgaand bepaald voorwerp betrekking hebben. Men schrijve: *het groote onheil, dat* (niet *hetgeen*) *ons getroffen heeft.* Het kan alleen op een geheelen zin slaan: *Men zal tot een besluit moeten komen; hetgeen* (niet *hetwelk*) *bij de eerste gelegenheid geschieden zal.*

Digitized by Google

Zelfde, met het lidw. *een* wordt daarmede niet verbonden: *een zelfde geval*, *eene zelfde gelegenheid.*

82. *Zulke*, *zoodanige*, *dusdanige* en *dergelijke*, die de zwakke verbuiging volgen, komen in 't enkelv. ook met verzamelwoorden, stofnamen, en den naamwoordelijken vorm der werkw. voor: *zulk volk vindt men zelden*; *dergelijke kaas wordt op Texel vervaardigd*; *zoodanig drinken verzwakt de maag.* Ook worden zij met *een* verbonden: *zulk een man*, *zoodanig een kind*, *eens dusdanigen vriends*, *eener dergelijke vrouw.* Ingeval *een* volgt, blijft het voornw. onverbogen, en wordt alsdan in den 2en naamv. niet gebruikt.

Als zelfst. voornw. worden *zulke*, *zoodanige*, enz. doorgaans voor zaken; *zulken*, *zoodanigen*, enz. voor personen gebezigd. Zij komen ook met het lidwoord van bepaaldheid voor. *Dergelijk* heeft, wegens den aard zijner samenstelling, nimmer dit lidwoord, en *dusdanig* zelden.

Dusdanig, *zoodanig* zijn bijwoorden in: *dusdanig* (*zoo*) *is 't met hem gesteld*; *zoodanig* (*zoo*) *stonden de zaken.*

VRAGENDE VOORNAAMWOORDEN.

83. De vragende voornaamwoorden zijn *wie*, *wat*, *welke*, *hoedanig*. *Wie* is zelfstandig, *wat* komt zelfstandig en bijvoeglijk voor; *welke* en *hoedanig* zijn altijd bijvoegl. voornaamwoorden.

Wie vraagt onbepaald naar personen; *wat*, *welke* en *hoedanig* naar personen en zaken, wier ware naam den spreker onbekend is. *Wie* komt ook met *van* en *onder* voor: *wie van u? wie onder de vrienden heet N.?*

84. *Wie* en *welk* hebben de sterke en *hoedanig* de

Digitized by Google

zwakke verbuiging. *Wat* blijft onverbogen. Een en ander blijkt uit de volgende verbuigingen:

	Enkelvoud.			Meervoud.
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	Mann. en vrouw.
1.	wie.	wie.	wat.	wie.
2.	wiens (wes).	wier.		wier.
3.	wien.	wie.		wien.
4.	wien.	wie.	wat.	wie.

Aanmerkingen. Voor den 2en en 3en naamv. van *wat* gebruikt men *van wat* (*waarvan*), *aan wat* (*waaraan*): *Van wat* (*waarvan*) *spreekt gij? Aan wat* (*waaraan*) *denkt gij?* — Dit *waar* komt ook met andere voorzetsels verbonden voor: *Waarin* (*in wat boek*) *hebt gij gelezen? Waartoe* (*tot wat doel*) *gebruikt gij dit mes?*

Waarvoor ziet gij mij aan? is wel te onderscheiden van: *voor wien ziet gij mij aan?*

Wes (2e nv.) is nog overgebleven in *weshalve*, *weswege*.

85. *Welke* heeft de volgende verbuiging:

	Enkelvoud.			Meervoud
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	voor alle gesl.
1.	welke (welk).	welke.	welk.	welke.
2.				
3.	welken.	welke.	welken (welk).	welken.
4.	welken.	welke.	welk.	welke.

Aanmerkingen. In plaats van den 2en naamv., bezigt men: *van welken*, *welke*, *welk*; mv. *van welke*.

De sterke vorm *welk*, vóór hoedanigheidsnamen geplaatst, komt alleen in den 1en naamv. mann. voor; in dit geval ziet *welk* bepaaldelijk op de hoedanigheid: *welk koning vertoont zich grooter dan hij?*

Soms ziet *welk* op een voorafgaand zelfst. naamw.: *bedoelt gij niet een uwer zonen? Welken?*

Als uitroep komt *welk* meestal met *een* verbonden

Digitized by Google

voor, en is dan onveranderlijk: *Welk een man! Welk eene deugd!*

86. *Wat, wat voor* en *wat voor een*, *eene* vervangen *welk*, *welke: Wat man zal dit doen? Wat wijn drinkt gij 't liefst? Wat voor vrouw zal dit dulden? Wat voor een huis heeft hij laten bouwen?* Ook komen *wat* en *voor* gescheiden voor: *Wat is dit voor een dier?* In dit laatste geval wachte men zich voor dubbelzinnigheid; b. v. in: *Wat wilt gij voor geld in betaling?*

Wat wordt insgelijks bij uitroepen, soms met, soms zonder *een* gebezigd: *Wat schoone daad! Wat eene ramp voor mij?* Ook met *al: Wat al menschen! Wat doet men niet al om zijn brood!*

87. *Hoedanig* is altijd bijvoeglijk en in 't enkelvoud doorgaans met *een* verbonden, doch blijft alsdan onveranderd: *hoedanig een man was het?* In 't meerv. volgt het de gewone verbuiging.

BETREKKELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

88. De betrekkelijke voornaamwoorden hebben de beteekenis van een doorgaans reeds genoemd voorwerp en verbinden een bijzin of afhankelijken zin aan een anderen. Zij zijn *die*, *wie*, *wat*, *dat*, *welke*, *hetwelk* en *hoedanig: De goederen, die in het pakhuis liggen, zijn verkocht. Hierop volgde een tijd van weelde, hoedanigen (dien) men nooit te voren gekend had. Wie mij lief heeft, (die) volge mij. Wat ik zeg, (dat) is de zuivere waarheid.*

Uit deze voorbeelden blijkt, dat het aanwijzende, *die*, *dat* kan weggelaten worden, ingeval de zin met het betr. voornw. begint.

89. De verbuiging van *die* en *welke* is als volgt:

Digitized by Google

Enkelvoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. die, welke.	die, welke.	dat, hetwelk.
2. wiens, welks.	wier, welker.	welks.
3. wien, welken.	die, welke.	dat, hetwelk.
4. dien, welken.	die, welke.	dat, hetwelk.

Meervoud voor alle geslachten.

1. die, welke.
2. wier, welker.
3. wien, welken.
4. die, welke.

Aanmerkingen. Hieruit ziet men, dat de verbuiging van *die* onvolledig is en de hulp van 't betr. voornw. *wie* behoeft: *de man, wiens huis door de vlammen vernield is; de vrouw, wier zoon haar eenige hoop is.*

Het gebruik van *wiens, wier*, ook voor zaken, komt allengs vrij algemeen in zwang.

Ofschoon *hetwelk* in 't onz. geslacht gebezigd wordt, komt *dewelke* in 't mann. en vrouw. geslacht zelden meer voor.

Een te ruim gebruik van *welke, hetwelk* is niet aan te raden. Na de pers. en algem. voornw., alsmede na *wie* en *wat* zijn zij niet te dulden. Volgens geachte taalkundigen is *welke*, alleen om de welluidendheid, te verkiezen boven *die*: 1. na *degene* en *diegene*; 2. ter vermijding van den d-klank: *de dieven, die* (beter *welke*) *dit durfden bestaan.* Het kan gebruikt worden in bijzinnen, die eene geheele soort bepalen: *een boom, welke te veel moet dragen, verliest zijne kracht. Welke* is noodzakelijk in een bijzin, die een geheelen zin bepaalt: *hij stierf met het zwaard in de vuist, welke schoone daad zijn naam vereeuwigd heeft.*

Achter voorzetsels gebruikt men *wien, wie*, in plaats van *dien, die*: *de koopman, van wien wij die goederen ontvangen hebben; de vrienden, met wie* (*welke*) *ik ten uwent geweest ben.*

90. Zeer dikwijls worden de betrekk. voornw. ver-

Digitized by Google

vangen door 't bijwoord *waar*, verbonden met een der voorzetsels *bij*, *aan*, *van*, *af*, *naar*, *in*, *voor*, enz. Voor *tot* en *met* gebruikt men *toe* en *mede*: *de gelden, waaraan (aan welke) ik behoefte heb; de inkomsten, waarvan (van welke) ik leef; de tafel, waartegen (tegen welke) hij stiet; de woorden, waarmede (met welke) hij zijne rede aanving.*

Het gebruik dezer samenstellingen voor persoonsnamen wordt door vele taalkundigen veroordeeld; andere daarentegen schrijven: *de vrouw, waarmede ik gesproken heb; de kinderen, waaraan ik die geschenken gegeven heb*; enz. Het scheiden dier woorden in den zin, b. v.: *de dingen, waar ik niet aan gedacht heb*, wordt door schrijvers van gezag evenzeer veroordeeld, als 't gebruik van *wie, wiens, wier*, enz. van zaken (zie bij 89).

Ten aanzien van *daarvan, daarvoor* en andere samenstellingen met *daar*, wordt uitzondering veroorloofd: *de gelden, daar ik u over gesproken heb; de vrouw, daar gij ze van geleend hebt*, enz.

91. Het betrekk. voornw. heeft zijne plaats zoo dicht mogelijk bij het zelfst. naamw., waarop het betrekking heeft, daar anders lichtelijk onduidelijkheid ontstaan kan. In: *de nicht der kamenier, die gisteren overleden is*, kan, volgens dezen regel, het betrekk. *die* bezwaarlijk de *nicht* voorstellen.

92. Ofschoon het betrekk. voornw. zich naar het taalkundig geslacht van het naamwoord richt, is de vrouwel. eigennaam met den verkleinenden uitgang uitgezonderd: *Mietje, die dit verteld heeft.* Zoo ook in: *Mamaatje, die zoo veel van ons houdt.*

HET TELWOORD.

SOORTVERDEELING EN VORMING.

93. Telwoorden geven de hoeveelheid of de rangorde

Digitized by Google

der voorwerpen te kennen. Vandaar de onderscheiding in *hoofd-* of *grondgetallen* en *rangschikkende getallen*. Tot de eerste soort behooren: *een*, *twee*, *drie*, enz. *tien*, *vijf en twintig*, *honderd*, enz.; tot de laatste: *de eerste*, *tweede*, *derde*, *tiende*, *honderdste*.

Al deze telw., die 't getal of den rang juist uitdrukken, worden ook *bepaalde telwoorden* genoemd, om ze te onderscheiden van eene soort van woorden, die 't getal der voorwerpen onbepaald uitdrukken, of eene hoeveelheid in 't algemeen te kennen geven, en daarom den naam van *onbepaalde* of *algemeene telwoorden* dragen; als: *al*, *elk*, *eenig*, *ieder*, enz.

94. De hoofdgetallen van *een* tot *tien*, benevens *honderd*, *duizend*, *millioen* en vele algemeene telwoorden zijn stamwoorden; *elf*, *twaalf*, *twintig*, *dertig*, *veertig*, enz., benevens de rangschikkende getallen zijn afgeleide, en *dertien*, *veertien*, *een en twintig* zijn samengestelde woorden.

Honderd wordt met het multipliceerende telwoord verbonden: *driehonderd*, *negenhonderd*, enz. *Duizend* wordt, evenals *millioen*, als een zelfst. naamw. aangemerkt en bijgevolg niet daaraan gehecht. Zoo ook behooren de samengestelde met *en* steeds gescheiden te worden: *drie duizend*, *zes en vijftig*, enz. Ook *vijf en dertigste*.

VORMVERANDERING DER HOOFD- EN RANGSCHIKKENDE GETALLEN.

95. Van de hoofdgetallen is alleen *een* verbuigbaar; het heeft de sterke verbuiging van 't lidwoord *een*, *eene* (zie bij 47).

Het telw. *een* onderscheidt zich van 't lidw. door den nadruk en heeft doorgaans het toonteeken (*één*, *één*).

Digitized by Google

Voorafgegaan door 't lidwoord van bepaaldheid of een bijvoegl. voornw. heeft het de zwakke verbuiging der bijvoegl. naamw. (zie bij 53): *de eene is mijn vriend*; *dit eene voordeel*; *mijns eenen broeders*, enz.

Met het lidwoord van bepaaldheid en het bijvoegl. voornw. *dit* wordt de *e* van den 1^en^ naamv. en *en* in den 3^en^ en 4^en^ naamv. der zwakke verbuiging doorgaans weggelaten, indien er geen ander zelfst. naamw. volgt: *de een en de ander*, *den een den ander*, *dit een en ander*.

Een blijft onveranderd: 1o. in verbinding met andere telw.; 2o. wanneer de bedoelde zaak ongenoemd blijft: *hij betaalde mij een en zeventig gulden; de klok slaat een; hij wierp drie.*

96. Alle overige hoofdgetallen nemen, als zelfstandig voorkomende, den meervoudsvorm aan: *met ons vieren*; *onder uw zessen*; *over elven*; *de twaalven* (de apostelen). Zij zijn wezenlijke zelfst. naamw. in: *de twee eenen*, *de drie zessen*. Als onz. verzamelwoorden gebruikt men *honderd*, *duizend* en de tientallen: *het zestig*, *het honderd*; *honderd* en *duizend* worden daarenboven in 't meerv. gebruikt om eene onbepaalde groote hoeveelheid uit te drukken: *honderden arbeiders werken aan het Noordzee-kanaal*; *duizenden menschen waren op de been.*

97. De hoofdgetallen (met uitzondering van *een*) worden steeds door een meerv. zelfst. naamw. gevolgd, tenzij die op een reeds uitgedrukt zelfst. naamw betrekking hebben: *drie dagen*: *vijf en twintig deelen*, *een salvo van honderd en een kanonschoten.*

Uitzonderingen. 1o. Om het uur van den dag uit te drukken: *het is twee uur*; 2°. om eene verzamelde hoeveelheid te kennen te geven, worden de woorden *last*, *mud*, *schepel*, *kop*; *pond*, *ons*, *lood*; *voet*, *el*, *palm*, *duim*, *streep*; *gulden*, *cent*; *jaar*, *man* (voor manschap) enz. in 't enkelvoud geplaatst: *drie*

Digitized by Google

mud koren; zes el kaloen; vijf pond suiker; drie gulden vijf en zeventig cent; dertig man sterk.

98. *Beide* is de bijvoegl. vorm van *twee*. Vóór een zelfst. naamw. volgt het de sterke verbuiging: 1. *beide*, 2. *beider*, 3. *beiden*, 4. *beide*. Met het lidw. van bepaaldheid komt het als bijvoegl. naamw. voor en volgt de zwakke verbuiging dier woorden. Als zelfstandig voor personen gebezigd, neemt het eene *n* aan: *beiden zijn zij mijne makkers*. Indien het op twee reeds vermelde handelingen, toestanden, enz. wijst, blijft het onveranderd: *werken en rusten, beide heeft zijn tijd.*

99. De rangschikkende getallen antwoorden op de vraag: *de hoeveelste?* Zij zijn van de hoofdgetallen afgeleid door achtervoeging van *de* bij de hoofdgetallen van *twee* tot *zeven* en van *negen* tot *negentien*. Alle overige nemen *ste* aan; doch *een* wordt *eerste*.

Tot de rangschikkende getallen brengen velen: *de andere* (d. i. *de tweede*), *de laatste*, *de hoeveelste* en *de zooveelste*.

Zij worden alle als de bijvoegl. naamw. met het lidw. verbogen, doch komen ook weleens als zelfstandig voor: *de eersten kwamen te drie, de laatsten te vier uur aan; anderen mogen dit gelooven!*

Met het lidw. van eenheid wordt *ander* aldus verbogen: 1. *een ander*, 2. *eens anders*, 3. *een ander*, 4. *een ander*. Als zelfst.: 1. *anderen*, 2. *anderer*, 3. *anderen*, 4. *anderen*.

De samenstellingen met *half*: *derdehalf, vierdehalf*, enz. beteekenen: twee geheelen en het derde half, enz. Voor *een en een half* gebruikt men *anderhalf*. — Het zelfst. naamw., dat op een dezer samenstellingen volgt, is altijd enkelv.: *achthalve stuiver, derdehalf pond*, enz.

Digitized by Google

VORMVERANDERING DER ONBEPAALDE OF ALGEMEENE TELWOORDEN.

100. De woorden *elk*, *ieder*, *iegelijk; al*; *gansch*, *geheel* (*heel*), *half*; *gezamenlijk*, *veel*, *weinig*, *meer*, *minder*; *geen*; *eenig*, *menig*, *ettelijke*, *sommige*, *verschillende*, *onderscheidene*, *verscheidene*; *zeker* en *genoeg*, worden *onbepaalde* of *algemeene telwoorden* genoemd.

101. *Elk*, *ieder* en *iegelijk* kunnen, evenzeer als *iemand*, *iets*, enz. tot de onbepaalde voornaamwoorden gerekend worden en komen alleen in het enkelv. voor; *elk* en *ieder* dulden het lidw. van eenheid vóór zich; *iegelijk* wordt er steeds door voorafgegaan. De beide eerste worden ook met *een* samengekoppeld; *elkeen*, *iedereen*.

Elk en *ieder* hebben de volgende verbuiging:

	Bijvoeglijk.			Zelfstandig.	
	Mannel.	Vrouw.	Onzijd.		
1.	iedere(ieder)	iedere.	ieder.	(een) ieder,	iedereen.
2.				(eens) ieders,	
3.	iederen.	iedere.	iederen.	(een) ieder,	iedereen.
4.	iederen.	iedere.	ieder.	(een) ieder,	iedereen.

Iegelijk wordt steeds als een bijvoegl. naamw. verbogen, en duldt, evenals *elk* en *ieder*, de afkorting in den 3^en^ en 4^en^ nv. — Vóór mannel. persoonsnamen gebruikt men in den 1^en^ nv. *elk*, *ieder*: *elk man*, *ieder schrijver*. Vóór eene bepaling blijven beide onveranderd.

102. *Al*, door 't lidw. van bepaaldheid of een bijvoegl. voornw. van 't zelfst. naamw. gescheiden, blijft onverbogen: *al de genoegens*; *van al mijne vrienden*; *al deze bepalingen*.

Onmiddellijk vóór 't zelfst. naamw. geplaatst, wordt

Digitized by Google

het *alle* en heeft de zwakke bijvoegl. verbuiging; doch in den 2en nv. voor 't mannel. en onz. geslacht wordt het niet gebezigd.

Vóór een enkelv. verzamelwoord blijft het in alle naamvallen onverbogen: *ik ontmoet hem alle dag*; *hij kent alle man.* Als zelfst. gebruikt men *allen: allen zeggen het*; *wij allen weten het.*

103. *Gansch* en *geheel* (*heel*) en *half* blijven vóór de namen van landen en steden onverbogen: *gansch Israël was in rouw*; *geheel* (*heel*) *Frankrijk was in beweging*; *half Enschede was afgebrand.* — *Geheel* wordt door een bepalend woord weleens van 't zelfst. naamw. gescheiden: *geheel de stad*; *geheel mijn inboedel*; *geheel dit volk.* Met de lidwoorden volgen zij de verbuiging der bijvoegl. naamwoorden.

104. *Gezamenlijk* heeft doorgaans het lidw. van bepaaldheid vóór zich, volgt de zwakke verbuiging en komt niet in 't enkelv. voor.

105. *Veel* en *weinig*, eene ongedeelde hoeveelheid te kennen gevende, blijven onverbogen: *veel goud*; *weinig menschen.* Duiden zij soort of getal aan, zoo komen zij met den zwakken buigingsvorm in 't enkel- en meervoud voor: *vele turf* (velerlei, vele soorten) *brandt slecht*; doch: *wij hebben veel turf op zolder*; — *vele kinderen* (van allerlei stand of jaren) *bezoeken die school*; doch: *er gaan veel* (een groot getal) *kinderen op die school.*

Met het lidw. van bepaaldheid of eenig bepalend woord zijn zij bijvoegl. naamw., waarvan zij de verbuiging volgen: *de vele rijkdommen*; *dit weinige geld*; *zijne vele behoeften.*

In 't meerv. komen zij ook zelfst. voor: *velen meenen wijs te zijn*; *doch weinigen zijn het inderdaad.*

Digitized by Google

Meer en *minder* blijven als telw. onverbogen; de bijvoegl. vorm is *meerder* en *minder*.

106. *Geen* heeft de verbuiging van *een*; doch blijft onverbogen vóór een bijvoegl. naamw., indien het in plaats van *niet* gebruikt wordt: *zij zijn geen goede vrienden meer; geen beter vriend, dan die onze feilen toont.* In dit geval slaat het zoowel op 't bijvoegl. als op 't zelfst. naamwoord.

In de beteekenis van *niemand* is het veeleer een onbepaald voornw. dan een telw.: *geen mijner kennissen was daar tegenwoordig.*

In den gewonen stijl wordt vóór vrouwel. zelfst. naamw. de slepende *e* doorgaans weggelaten: *Geen macht ter wereld is in staat dit te beletten.*

107. *Eenig* en *menig* worden als *ieder* verbogen; doch *eenig* komt ook in 't meerv. voor en heeft alsdan, evenals *ettelijke, sommige, verschillende, onderscheidene* en *verscheidene*, de bijvoeglijke verbuiging. De drie laatste komen met het lidw. ook als zuivere bijvoegl. naamw. voor.

Menig wordt ook met *een* samengekoppeld: *menigeen*, en komt dan, als de laatstgenoemde woorden, ook als zelfst. voor: *eenigen, menigen, sommigen, verscheidenen*, enz.

108. *Zeker* heeft in 't enkelv. de beteekenis van *eenig*; in 't meerv. van *sommige*. — *Genoeg* is onverbuigbaar, en, achter 't zelfst. naamw. geplaatst, een bijwoord.

109. Zoowel van de bepaalde, als van sommige algemeene telwoorden, worden gevormd:

1°. door achtervoeging van *maal* en *werf* de *herhalingsgetallen*: *tweemaal, driewerf, menigmaal.* Zij zijn onveranderlijk.

***Malen*, mv. wordt niet met het telw. aaneengeschreven.**

Digitized by Google

2°. door achtervoeging van *voud*, *voudig* en *vuldig* de *verdubbeltallen*: *viervoud*, *veelvoud*, *veelvuldig*, enz.

3°. door 't plaatsen van *lei* en *hande* achter den vrouw. 2en nv. de *soortgetallen*: *tweeërlei*, *drieërhande*, *velerlei*, *allerhande*, *menigerlei*, *eenigerhande*, enz. (Zie ook bij 55).

HET WERKWOORD.

VORMING DER WERKWOORDEN.

110. Het werkwoord drukt de werking uit van eene zelfstandigheid of van iets, dat als zoodanig wordt voorgesteld. Soms geeft het alleen te kennen, dat iets plaats heeft.

111. Zij zijn: 1°. *Stamwoorden*, als: *loopen*, *eten*, *spreken*, *gaan*, *zien*, waarvan *loop*, *eet* enz. de stam is.

2°. *Afgeleide woorden*, gevormd: *a.* van zelfst. en bijvoegl. naamw., als: *spijzen*, *herbergen*, *visschen*, *zagen*, van *spijs*, *herberg*, *visch*, *zaag*; — *warmen*, *sterken*, *rechtvaardigen*, *weeken*, van *warm*, *sterk*, *rechtvaardig*, *week*. Soms met klankverandering: *lang*, *lengen*; *tam*, *temmen*; *vol*, *vullen*.

b. van andere werkw., hetzij door klankverandering: *zuigen*, *zoogen*; *vallen*, *vellen*; *zitten*, *zetten*; *liggen*, *leggen*; hetzij door verdubbeling van den slotmedeklinker des stams: *knijpen*, *knippen*; *kraken*, *krakken*; *spelen*, *spillen*.

c. van voorzetsels of bijwoorden; als: *innen*, *uiten*, *(ver)nederen*, *opperen*, *bejegenen*, van *in*, *uit*, *neder*, *opper*, *jegens* (d. i. *tegen*).

d. door de voorvoegsels *be*, *ge*, *er*, *her*, *ont*, *ver*, *wan* en *mis*: *bereiken*, *beloven*, *gebieden*, *gelukken*,

Digitized by Google

erkennen, *ervaren*, *herkauwen*, *hernemen*, *ontloopen*, *ontmoeten*, *vernemen*, *verontrusten*, *wanhopen*, *wantrouwen*, *miskennen*, *mistrouwen*.

e. door achter den stam een der achtervoegsels *elen*, *eren*, *igen* of den basterduitgang *eeren* te plaatsen: *krabbelen*, *schuifelen*, *blakeren*, *stijgeren*, van *krabben*, *schuiven*, *blaken*, *stijgen*. Voorts *zondigen*, *wijzigen*, *beschadigen*, *kruisigen* en *vestigen* (hetzelfde als *kruisen*, *vesten*); *trotseeren* (hetzelfde als *trotsen*), *regeeren*, *waardeeren*.

3°. *Samengestelde werkwoorden*, welke bestaan:

a. uit een werkw. met een der voorvoegsels *aan*, *af*, *bij*, *henen* (*heên*), *in*, *mede*, *na*, *onder*, *op*, *tegen*, *toe*, *tusschen*, *uit*, *vol*, *voort*, *weder*, *weg*, doorgaans ten onrechte voorzetsels genoemd: *aanbrengen*, *afkomen*, *bijdragen*, *heênvliegen*, *inmaken*, *medegaan*, *navolgen*, *onderwerpen*, *opzeggen*, *tegenstaan*, *toestroomen*, *tusschenstellen*, *uitzetten*, *volmaken*, *voortspoeden*, *wederkeeren*, *wegruimen*.

b. uit een werkw. met een voorgevoegd samengesteld bijwoord: *aaneenzetten*, *achteraankomen*, *dooreenmengen*, *onderuithalen*, *rechtuitgaan*, *samen*(*saâm*, voor *te zamen*)*komen*, *terughalen*, *voorbijsnellen*, *vooropstellen*, *voorinnemen*, *voorovervallen*.

c. uit een werkw. met een voorgevoegd zelfst. of bijvoegl. naamw. of een bijwoord: *haarkloven*, *huishouden*, *raadplegen*; *hoogachten*, *liefhebben*, *kwijtschelden*, *snelschrijven*, *weldoen*.

Onder de samengestelde werkw. komen er eenige voor, die uit een reeds samengesteld woord gevormd zijn, of waarin een der samenstellende deelen zijne oorspronkelijke beteekenis reeds verloren heeft; als: *huilebalken*, *dwarsdrijven*, *ruilebuiten*, *logenstraffen*, *raadplegen*, *vrijwaren*; andere zijn vormen van werkw.,

Digitized by Google

die bijna uitsluitend als zelfst. naamw. in gebruik zijn; als: *steenhouwen*, *boekdrukken*, *ketellappen*, enz.

112. Onder de werkw. met voorvoegsels samengesteld, zijn die met *be*, *ge*, *er*, *her*, *ont*, *ver* en *wan* met elken vorm van 't werkw. verbonden, en dragen daarom den naam van *onscheidbare* voorvoegsels; *door*, *om*, *onder*, *over*, *voor* en *mis* zijn dan eens scheidbaar, dan eens onscheidbaar. In 't eerste geval hebben zij den klemtoon en worden in de vervoeging van sommige tijden achter 't werkw. geplaatst; in het tweede geval zijn zij toonloos en de klemtoon wordt op den stam van 't werkw. gelegd: *dóórdringen* en *doordríngen*; *ómhangen* en *omhángen*; *ónderhouden* en *onderhóuden*; *óverwegen* en *overwégen*; *vóórkomen* en *voorkómen*; *míshandelen* en *mishándelen*. Alle andere voorvoegsels zijn alleen scheidbaar.

De scheiding heeft alleen plaats in den tegenw. en den onvolm. verled. tijd der aant. wijs en in den 2^{en} pers. der gebied. wijs.

Van vele meestal met zelfst. en bijvoegl. naamw. of bijwoorden samengest. werkw. heeft òf het werkw. òf het voorvoegsel zijne oorspronkelijke beteekenis verloren; beide deelen zijn zoo innig verbonden, dat zij in de vervoeging niet kunnen gescheiden worden. Zoodanige zijn *liefkozen*, *handhaven*, *kortwieken*, *psalmzingen*. (Zie ook onder 111 bij 3 c.).

VERDEELING DER WERKWOORDEN.

113. Men kan de werkw. verdeelen in *onovergankelijke (onzijdige)* en *overgankelijke (bedrijvende)* werkwoorden.

Digitized by Google

114. De *onovergankelijke* werkw. zijn die, waarvan de uitgedrukte werking of toestand zich tot het onderwerp van 't gezegde bepaalt; als *slapen*, *loopen*, *liggen*, *kruipen*, *staan*, *vallen*.

Sommigen hebben als bepaling een 2en of 3en nv. bij zich: *gedenken*, *dunken*, *toeschijnen*, enz.: *gedenk mijner*, *mij dunkt*, *het schijnt u toe*.

115. De *overgankelijke* werkw. zijn die, welke een lijdelijk voorwerp der handeling (4e nv.) bij zich hebben of kunnen hebben: *zien*, *geven*, *slaan*, *dragen*, *schrijven*, enz.: *ik zie een huis*; *ik geef een geschenk*; *ik sla den marsch*; *ik draag een hoed*; *ik schrijf eene akte*.

Dit lijdelijk voorwerp der handeling kan ook het onderwerp van 't gezegde (1e nv.) worden. Vandaar kunnen de overgankelijke werkw. in een *bedrijvenden* en *lijdenden vorm* voorkomen; *ik lees de les* (bedr. vorm); *de les wordt gelezen* (lijd. vorm).

Tot de overgankelijke werkw. behooren ook dezulke, waarvan het onderw. der handeling tevens als lijdelijk voorw. voorkomt. Zij dragen daarom ook wel den naam van *wederkeerige* of *terugwerkende* werkw. Eenige dezer werkw. komen nooit anders dan terugwerkend voor en heeten *volstrekt* of *noodwendig* terugwerkende; als: *zich schamen*, *zich vergissen*, *zich inbeelden*, *zich bezinnen*, *zich erbarmen*, *zich beroemen*, *zich ontfermen*. Andere zijn slechts *toevallig* terugwerkend; als: *zich kammen*, *zich branden*, *zich bedriegen*, enz. Deze nemen ook meer bepaald het uitsluitend voornw. *zelf* bij zich: *ik wasch mij zelven; zij bedriegen zich zelve[n]*. Ingeval twee of meer onderwerpen zich onderling tot het lijdelijk voorw. der handeling maken, gebruikt men *elkander*, *malkander*, in plaats van *zich: zij beminnen*, *benijden elkander*; deze komen alleen in 't meerv. voor. (Zie onder 72).

Digitized by Google

Deze laatste zouden dus alleen met recht den naam van *wederkeerige* werkw. kunnen dragen.

116. De werkwoorden worden naar de betrekking, waarin zij tot het onderwerp staan, *persoonlijk* of *onpersoonlijk* genoemd.

117. Een *persoonlijk* werkw. kan met de drie personen, zoowel in 't enkel-, als in 't meervoud voorkomen: *ik werk; gij werkt; hij, zij, het, men*, enz. *werkt*; *wij werken*; *gij werkt; zij*, enz. *werken*.

118. Bij de *onpersoonlijke* werkw. stelt het onderwerp geen bepaalden persoon of zaak voor; zij worden alleen met den vorm van den 3^{en} pers. enkelv. gebezigd, die alsdan door *het* wordt uitgedrukt: *het stormt, het vriest; het is warm, koud, laat, vroeg; het wordt helder weêr.* Zij dragen den naam van *echte* of *wezenlijk* onpers. werkw.

Wanneer *het* slechts vormelijk als onderw. van 't gezegde voorkomt en het eigenlijk onderw. lichtelijk uit den zin is op te maken, in den vorm van een bepalenden zin, in den naamw. vorm van 't werkw., of eindelijk als bepaling van 't werkw. volgt, worden zij *onechte* of *schijnbaar* onpers. werkw. genoemd: *het (die handeling) staat u leelijk*; *het is goed, dat gij gekomen zijt*; *het verheugt mij, u te ontmoeten*; *het ontbreekt mij aan de krachten.*

119. *Hebben, zijn, zullen* en *worden* dragen den naam van *hulpwerkwoorden.* Zij voorzien in het gemis van sommige vormen in de vervoeging der andere werkw.

Worden draagt meer bepaald den naam van hulpwerkw. *van den vorm;* daar het zijne bestemming is den lijdenden vorm der overgankelijke werkw. uit te drukken: *ik lees, las den brief; de brief wordt, werd gelezen.* Met het onbepaalde *er (daar)* wordt de lijdende vorm, zoowel bij onovergankelijke als bij overganke-

Digitized by Google

lijke werkw. door *worden* gevormd. Men zegt zoowel: *er wordt gelachen, gedanst, gevochten*, als: *er wordt gelezen, geschreven.* Ook met weglating van *er: op school wordt gerekend*; *daarvan wordt veel gebruik gemaakt.*

Hebben, zijn en *zullen* heeten hulpwerkw. *van den tijd. Hebben* en *zijn* behooren tot den verleden en *zullen* tot den toekomenden tijd: *ik heb, had gewerkt* (verl.); *hij is, was gevallen* (verl.); *wij zullen schrijven* (toek.)

120. De werkw. *kunnen, zien, mogen, moeten, laten, doen, leeren, voelen, helpen, hooren, willen, durven, gaan*, worden hulpwerkw. *van de wijze* genoemd; zij drukken eene bepaling van wijze van andere werkw. uit: *ik durf zeggen*; *ik kan merken*; *wij hebben hooren zingen*; *ik heb een kleed laten maken.*

VORMVERANDERING DER WERKWOORDEN (VERVOEGING).

a. WIJZEN.

121. De volledige vormverandering der werkw. wordt hunne *vervoeging* genoemd. Hierbij komen in aanmerking de *wijzen*, de *tijden*, de *personen* en de *getallen.*

122. De *wijzen* der werkw. stellen de wijze der handeling (werking) als feitelijk of als mogelijk voor. Vandaar zijn er eigenlijk slechts *twee* wijzen, gewoonlijk de *aantoonende* en de *aan-* of *bijvoegende wijs* genoemd.

De *aan-* of *bijvoegende* wijs draagt dien naam niet ten onrechte, daar zij meesttijds in afhankelijke of bijzinnen gebruikt wordt.

123. Gewoonlijk worden hieraan nog twee wijzen toegevoegd: de *gebiedende* en de *onbepaalde wijs.* De *gebiedende* wijs is eene uitdrukking van den wil, die de handeling voorstelt als een gebod, bevel, vermaning,

Digitized by Google

raad, bewilliging, wensch, enz.: *doe dit*; *zeg hem*; *geef mij uwe pen eens*; *laat hem begaan.*

124. De *onbepaalde* wijs of grondvorm van 't werkw. is niet anders dan de naamwoordelijke vorm, die, zonder den aard van 't werkw. geheel te verliezen, den zelfstandigen of bijvoeglijken vorm aanneemt. Als zelfst. komt deze vorm voor in: *(het) weten is wel goed*, *maar doen gaat boven weten*; *stil zitten baat niet*; *zich verheffen past alleen den dwaas.* Ook in samenstellingen en bijwoordelijke uitdrukkingen, waarin het karakter der onbep. wijs nog duidelijker wordt: *denkenskracht*, *beminnenswaardig*, *etenstijd*; *een uur gaans*, *tot weenens toe*; enz. Als bijvoeglijk treft men dien vorm aan in: *de nog te verrichten werkzaamheden*; *de vele te verwachten gebeurtenissen*; enz.

Men vermijde dezen bijvoegl. vorm in uitdrukkingen, waarin de welluidendheid de toevoeging der doffe *e* zou vereischen, als in: *de af te doene zaken*, enz. Ook kan hij niet voorkomen bij onovergankelijke werkw.

125. Tot den bijvoegl. vorm dezer wijze worden ook de *deelwoorden* gerekend, welke dezen naam niet ten onrechte dragen, daar zij, zoowel de beteekenis van 't werkw., als het karakter van 't bijvoegl. naamw. hebben.

Het deelwoord is *bedrijvend (tegenw. deelw.)*, wanneer de handeling als voortdurend wordt voorgesteld. Het wordt gevormd door *end(e)* achter den stam te plaatsen: *schrijvend(e)*, *zingend(e)*, *levend(e)*.

Het deelwoord is *lijdend* (*verl. deelw.*), wanneer het de handeling als voltooid voorstelt. Bij de overgankelijke werkw. heeft dit deelw. daarenboven eene geheel lijdende beteekenis. Het wordt gevormd door *d*, *t* of *en* achter den stam te plaatsen, terwijl het als voorvoegsel *ge* aanneemt: *geloofd*, *gestraft*, *geloopen.*

Digitized by Google

Ge valt weg, wanneer het werkw. een onscheidbaar voorvoegsel heeft: *achterhaald, begeven, hernomen, ontvangen, verlangd, onderhouden.* Ingeval het werkw. met een scheidbaar voorvoegsel verbonden is, heeft *ge* zijne plaats tusschen het voorvoegsel en het werkw.: *doorgereisd, omgekomen, ingeschonken, ineengedrongen.*

Als bijvoeglijk volgen de deelwoorden geheel de verbuiging der bijvoegl. naamw.: *de loopende zaken; het reizend publiek; de uitgezochtste lekkernijen; mijn geliefdste vriend; een doorwrocht stuk; eene sprekende gelijkenis.*

De verl. deelw. op *en* late men liefst onverbogen: *de nagelaten gedichten; de ongezouten boter; van den onbezonnen knaap.*

Zij komen ook als zelfstandig voor: *de gebannene, het verlorene, een verdrukte, de beminde.*

b. TIJDEN; PERSONEN EN GETALLEN.

126. De *tijden* der werkw. zijn vormveranderingen, welke aanduiden, dat de handeling *tegenwoordig, verleden* of *toekomend* is.

Elke wijs heeft hare eigene tijden.

127. De aantoonende wijs heeft *acht* tijden:

1°. de tegenwoordige tijd: *ik zing, reken.*
2°. de onvolmaakt verleden tijd: *ik zong, rekende.*
3°. de volmaakt verleden tijd: *ik heb gezongen, gerekend.*
4°. de meer dan volmaakt verleden tijd: *ik had gezongen, gerekend.*
5°. de eerste toekomende tijd: *ik zal zingen, rekenen.*
6°. de tweede toekomende tijd: *ik zal gezongen, gerekend hebben.*
7°. de eerste voorwaardelijk toekomende tijd: *ik zou zingen, rekenen.*
8°. de tweede voorwaardelijk toekomende tijd: *ik zou gezongen, gerekend hebben.*

Daar elke handeling als voortdurend of als voleindigd kan beschouwd worden, ware het wellicht beter deze tijden aldus te noemen:

Digitized by Google

a. voortdurende tegenw. tijd: *ik zing, reken.*
b. voleindigde tegenw. tijd: *ik heb gezongen, gerekend.*
c. voortdurende verleden tijd: *ik zong, rekende.*
d. voleindigde verleden tijd: *ik had gezongen, gerekend.*
e. voortdurende toekomende tijd: *ik zal zingen, rekenen.*
f. voleindigde toekomende tijd: *ik zal gezongen, gerekend hebben.*
g. voortdurend voorwaardelijk toekomende tijd: *ik zou zingen, rekenen.*
h. voleindigde voorwaardelijk toekomende tijd: *ik zou gezongen, gerekend hebben.*

Uit deze indeeling is de bepaling (definitie) van elk der bovengenoemde tijden, licht af te leiden.

De aan- of bijvoegende wijs heeft slechts de *vier* eerstgenoemde tijden; de gebiedende wijs kent uit zijn aard alleen den tegenw. tijd.

128. De tijden worden daarenboven nog onderscheiden in *enkelvoudige* en *samengestelde* tijden. De eersten bestaan uit den stam des werkwoords, hetzij met of zonder verandering van klinker en in 't laatste geval met achtervoeging van *de* of *te: ik lees, las; ik werk, werkte.* De samengestelde tijden worden door de hulpwerkw. *hebben, zijn* of *zullen* gevormd: *ik heb gelezen, ik had gewerkt, ik ben gekomen, ik was ontloopen, ik zal verhalen, ik zal gevallen zijn, ik zou doen, ik zou gedragen hebben.*

129. Alle werkw. worden in de beide samengestelde verleden tijden, in den tweeden toekomenden en den tweeden voorwaardelijken tijd met *hebben* vervoegd, uitgezonderd: die, welke eene verandering van toestand of van plaats te kennen geven en *zijn* aannemen; als: *sterven, ontwaken, vallen, uitgaan, komen, groeien, zinken, dalen, vertrekken.* Men kan hierbij voegen de werkw. *zijn, worden* en *blijven.*

Digitized by Google

Op grond van dezen algemeenen regel is lichtelijk te verklaren, waarom eenige werkw., die eene beweging uitdrukken, met *hebben* vervoegd worden, als zij blootelijk eene handeling, eene verrichting te kennen geven; doch met *zijn*, wanneer de verandering van toestand of van plaats blijkbaar wordt; b. v. bij de werkw. *loopen, rijden, varen, wandelen, reizen, kruipen, klimmen*, enz.: *ik heb geloopen, gereden*, enz.; doch: *ik ben naar de deur geloopen; ik ben naar H. gereden.*

Hetzelfde geldt ook voor eenige werkw., die geene rechtstreeksche beweging uitdrukken; als: *verbranden, braden, bakken, scheuren, breken, smelten, verschieten*, enz.

Eenige weinige overgankelijke werkw. worden, naar gelang van hunne beteekenis met *hebben* of *zijn* vervoegd. Zoo is er onderscheid tusschen: *ik heb mijn boek vergeten* en: *ik ben mijne les vergeten; ik heb dien gang gevolgd* en: *ik ben hem gevolgd; hij heeft zijne beurs verloren* en: *hij is voor de maatschappij verloren*, enz.

130. De *personen* der werkw. zijn die vormveranderingen, welke te kennen geven, dat het gezegde tot den spreker, den hoorder of den derden persoon behoort, d. i. dat het gezegde bij den 1^{en}, 2^{en} of 3^{en} grammatischen persoon past. Deze vormveranderingen komen zoo in 't enkel- als meervoud voor: *ik lees, gij zingt, hij schrijft, wij werken, gij handelt, zij varen.*

c. ZWAKKE EN STERKE VERVOEGING.

131. De werkw. worden op tweeërlei wijzen verbogen (vervoegd). Zij zijn *gelijkvloeiend* met de zwakke verbuiging, of *ongelijkvloeiend* met de sterke verbuiging.

132. De werkw. met de zwakke verbuiging ondergaan geene klankverwisseling. De onvolm. verl. tijd wordt gevormd door aanhechting van *de* of *te* aan den stam;

Digitized by Google

het verl. deelw. door aanhechting van *d* of *t*: *speel*, *speelde*, *gespeeld*; *werk*, *werkte*, *gewerkt*.

Eindigt de stam op *b*, *d*, *g*, *i*, *ij*, *l*, *m*, *n*, *r*, *w*, *v* of *z* (welke beide laatste bij het sluiten der lettergreep in *f* en *s* overgaan), dan nemen zij *de*, *d* aan; doch eindigt de stam met *f*, *k*, *p*, *s*, *t* of *ch*, zoo hebben zij *te*, *t*. Er bestaat weinig grond om het werkw. *vonnissen* hiervan uit te sluiten.

133. Bij de werkw. der sterke verbuiging verandert de stam van klinkletter, hetzij alleen in den onvolm. verl. tijd, hetzij daarenboven in het verl. deelw., dat op *en* eindigt: *lees*, *las*, *gelezen*; *grijp*, *greep*, *gegrepen*; *bid*, *bad*, *gebeden*.

134. De werkw. der sterke verbuiging worden tot *tien* klassen gebracht; deze indeeling berust op de klankverwisseling, die de stam in den onvolm. verl. tijd en in 't verled. deelw. ondergaat.

Als voorbeelden kunnen dienen voor de:

Eerste klasse. *Nemen*, *nam*, *genomen*.

Zoo ook worden vervoegd: *bevelen*, *breken*, *spreken*, *steken*, *stelen* (1).

Tweede klasse.	*Binden*,	*bond*,	*gebonden*.
	Helpen,	*hielp* (2),	*geholpen*.
	Zenden,	*zond*,	*gezonden*.

(1) Van de thans verouderde werkw. *beren* en *helen* zijn de verled. deelw. *geboren* en *verholen* nog gebruikelijk. *Scheren* en *sweren* (etteren) hebben in de verv. de volkomen; *treffen*, *trekken*, *vechten* en *vlechten* de onvolkomen *o*.

Komen was oudtijds *kwemen*; deze *w* is alleen in den onvolm. verled. tijd behouden gebleven. De volkomen *o* gaat in den 1en, 2en en 3en ps. enk. en den 2en ps. meerv. in de onvolkomen *o* over: *ik kom*, *gij komt*, *hij komt*; *gij komt*.

(2) Van sommige werkw. dezer soort wordt de vorm *holp*, *bedorf*, *worp*, *zworf* nog gehoord.

Digitized by Google

Insgelijks: *beginnen*, *blinken*, *dingen*, *dringen*, *drinken*, *dwinken*, *glimmen*, *klimmen*, *klinken*, *krimpen*, *ontginnen*, *slinken*, *spinnen*, *springen*, *stinken*, *verslinden*, *verzinnen*, *verzwinden*, *vinden*, *winden*, *winnen*, *wringen*, *zingen*, *zinken*; — *bederven*, *sterven*, *werpen*, *werven*, *zwerven*; — *bergen*, *gelden*, *kerven*, *schelden*, *schenden*, *schenken*, *smelten*, *zwelgen*, *zwemmen* (1).

Derde klasse. *Bidden*, *bad*, *gebeden*.
Lezen, *las*, *gelezen*.

Zoo ook: *liggen*, *zitten*; — *eten* (2), *geven*, *genezen*, *meten*, *treden*, *vergeten*, *vreten* (3).

Vierde klasse. *Dragen*, *droeg*, *gedragen*.

Insgelijks: *graven*, *varen* (4).

---

(1) Oorspronkelijk behoorde tot deze klasse *worden*, thans in den onvolm. verled. tijd *werd* (in de aanv. wijs *wierde*), verl. deelw.: *geworden*.

Van *belgen* en *rennen* (*runnen*) zijn de verled. deelw. in *verbolgen* en *geronnen* nog overgebleven.

(2) *Eten* wijkt eenigszins af en neemt in het verled. deelw. de *g* voorop: *gegeten*.

(3) Van *zien* (oudt. *zegen*) is de *g* in den onvolm. verl. tijd nog over.

Van *wezen*, dat insgelijks tot de derde klasse behoort, komt het thans als verl. deelw. ongebruikelijke *gewezen* nog als bijvoegl. naamw. voor in: *de gewezen notaris te N.*

Wegen, *woog*, *gewogen* wordt, evenals *bewegen*, tot de derde klasse gerekend. In de spreektaal komt de zwakke vorm van *bewegen* in den onvolm. verled. tijd dikwijls voor.

(4) Tot de vierde klasse worden gerekend: *heffen*, *hief*, *geheven*; — *scheppen* (voortbrengen), *schiep*, *geschapen*, dat in de beteekenis van *putten* de zwakke vervoeging heeft; — *wasschen*, *wiesch*, *gewasschen*; — *wassen*, *wies*, *gewassen*; *zweren* (een eed doen), *zwoer*, *gezworen*.

Slaan (van *slagen*) heeft de *g* in den onvolm. verl. tijd en den uitgang *en* in 't verl. deelw. behouden. — In *staan* (van *standen*) is de *nd* in den onvolm. verl. tijd nog overgebleven.

Digitized by Google

Vijfde klasse. *Blijven*, *bleef*, *gebleven.*

Evenzoo: *belijden*, *bezwijken*, *bijten*, *blijken*, *dijgen*, *drijven*, *glijden*, *grijpen*, *kijken*, *kijven*, *knijpen*, *krijgen* (1), *krijten*, *kwijten*, *lijden*, *lijken*, *nijgen*, *nijpen*, *overlijden*, *prijzen*, *rijden*, *rijgen*, *rijten*, *rijven*, *schijnen*, *schrijden*, *schrijven*, *slijpen*, *slijten*, *smijten*, *snijden*, *spijten*, *splijten*, *stijgen*, *strijden*, *verdwijnen*, *wijken*, *wijten*, *wijzen*, *wrijven*, *zijgen*, *zwijgen.*

Zesde klasse. *Bieden*, *bood*, *geboden.*
Buigen, *boog*, *gebogen.*

Op dezelfde wijze vervoege men: *bedriegen*, *genieten*, *gieten*, *kiezen* (2), *schieten*, *tijgen* (*tiegen*, trekken), *verdrieten*, *verliezen* (2), *vlieden*, *vliegen*, *vlieten*, *vriezen*; — *druipen*, *duiken*, *fluiten*, *kruiden*, *kruipen*, *luiken*, *pluizen*, *ruiken* (*rieken*), *schuiven*, *sluipen*, *sluiten*, *snuiten*, *snuiven*, *spruiten*, *spuigen* (thans *spugen*) (2), *spuiten*, *zuigen*, *zuipen.*

Zevende klasse. *Hangen*, *hing*, *gehangen.*
Vallen, *viel*, *gevallen.*

Zoo ook *vangen* (3).

Achtste klasse. *Laten*, *liet*, *gelaten.*

Insgelijks: *blazen*, *slapen*, (*zich*) *gelaten.*

Negende klasse. *Loopen*, *liep*, *geloopen.*

---

(1) *Krijgen* (krijg voeren) heeft met *krijgen* (ontvangen) niets gemeen, en volgt de zwakke vervoeging.

(2) *Kiezen* wordt *koos*, *gekozen* en *gekoren*; *verkiezen*, *verkoos*, *verkozen* en *verkoren*; — *verliezen* wordt *verloor*, *verloren* en van *vriezen* is de vorm *vroos*, *gevrozen* in *vroor*, *gevroren* overgegaan.

Spuwen heeft de zwakke vervoeging.

(3) *Houden* (oudt. *halden*) heeft de *l* in den onvolm. verled. tijd behouden; — evenzeer is de *ng* nog over in *ging* van *gaan* (oudt. *gangen*).

Digitized by Google

Evenzoo: *stooten* (1).

Tiende klasse. *Heeten* en *scheiden* (2).

135. Van sommige werkw. der sterke verbuiging is de sterke vorm van den onvolm. verled. tijd of van 't verled. deelw., of van beide reeds in den zwakken vorm overgegaan. Van deze behooren tot de

1e kl.	*bersten* }	*borst*	en	*berstte*,	*geborsten.*	
	barsten }			*barstte*,	*gebarsten.*	
	schrikken (3),	*schrok*	„	*schrikte*,	*geschrokken*	en *geschrikt.*
	wreken,			*wreekte*,	*gewroken.*	
2e kl.	*delven* }	*dolf*	„	*delfde*,	*gedolven.*	
	melken } (4),	*molk*	„	*melkte*,	*gemolken*	„ *gemelkt.*
	zwellen }	*zwol*	„	*zwelde*,	*gezwollen*	„ *gezweld.*
3e kl.	*weven*,			*weefde*,	*geweven.*	
	plegen (5),	*placht*	„	*pleegde*,		*gepleegd.*
4e kl.	*lachen*,	*loech* (6)	„	*lachte*,	*gelachen.*	
	laden,			*laadde*,	*geladen.*	
	malen (7),			*maalde*,	*gemalen.*	
	waaien,	*woei*	„	*waaide*,		*gewaaid.*
	vragen } (8),	*vroeg*	„	*vraagde*,		*gevraagd.*
	jagen }	*joeg*	„	*jaagde*,		*gejaagd.*

(1) *Roepen*, *riep*, *geroepen* en *houwen*, *hieuw*, *gehouwen* worden tot de negende klasse gebracht.

(2) Beide werkw. hebben in den onvolm. verled. tijd den zwakken vorm.

Van *zweeten* is het verled. deelw. zoowel *gezweeten* als *gezweet.*

(3) *Verschrikken* heeft als onoverg. werkw. *verschrok*, *verschrokken;* als overg. werkw. *verschrikte*, *verschrikt.*

(4) De sterke vorm is de meest gebruikelijke.

(5) *Plegen* (gewoon zijn) wordt om de *t* van den tegenw. tijd door vele taalkundigen tot de onregelm. werkw. gebracht. Het verl. deelw. wordt niet gebezigd. — *Plegen*, bedrijven (eene misdaad, enz.) en *verplegen* hebben den zwakken vorm.

(6) De sterke vorm wordt soms nog door de dichters gebruikt.

(7) *Malen*, in de beteekenis van *schilderen* en *kwellen*, heeft den zwakken vorm.

(8) *Jagen* en *vragen* worden reeds vrij algemeen met den zwakken vorm gebruikt.

Digitized by Google

5e kl.	*grijnen*,	*green*	en	*grijnde*,	*gegrenen*	en *gegrijnd.*
	hijgen (1),	*heeg*	„	*hijgde*,	*gehegen*	„ *gehijgd.*
	hijschen,	*heesch*	„	*hijschte*,	*geheschen*	„ *gehijscht.*
	krijschen,	*kreesch*	„	*krijschte*,	*gekreschen*	„ *gekrijscht.*
	mijden,	*meed*	„	*mijdde*,	*gemeden*	„ *gemijd.*
	stijven (2),	*steef*	„	*stijfde*,	*gesteven*	„ *gestijfd.*
	tijgen,	*teeg*	„	*tijgde*,	*getegen*	„ *getijgd.*
	bezwijmen (1),	*bezweem*	„	*bezwijmde*,	*bezwemen*	„ *bezwijmd.*
6e kl.	*klieven* (3),	*kloof*	„	*kliefde*,	*gekloven*	„ *gekliefd.*
	zieden,	*zood*	„	*ziedde*,	*gezoden.*	
	kluiven.	*kloof*	„	*kluifde*,	*gekloven*	„ *gekluifd.*
	kruien,	*krooi*	„	*kruide*,	*gekrooien*	„ *gekruid.*
	pluizen,	*ploos*	„	*pluisde*,	*geplozen*	„ *gepluisd.*
	schuilen.	*school*	„	*schuilde*,	*gescholen*	„ *geschuild.*
	stuiven,	*stoof*	„	*stuifde*,	*gestoven.*	
7e kl.	*bannen*,			*bande*,	*gebannen.*	
	brouwen (4),			*brouwde*,	*gebrouwen*	„ *gebrouwd.*
	spannen,			*spande*,	*gespannen.*	
	spouwen,			*spouwde*,	*gespouwen.*	
	vouwen (5),			*vouwde*,	*gevouwen.*	
	zouten,			*zoutte*,	*gezouten.*	
8e kl.	*raden* (6),	*ried*	„	*raadde*,	*geraden.*	
	braden,			*braadde*,	*gebraden.*	

136. De werkw. met een voorvoegsel volgen de vervoeging van het hoofdwoord. *Verbieden*, *verwijten*, *ontvlieden*, *behelpen*, *overwinnen*, *samenloopen*, enz. worden dus vervoegd als *bieden*, *wijten*, *vlieden*, *hel-*

---

(1) De sterke vorm van *hijgen* en *bezwijmen* wordt zelden aangetroffen.

(2) *Stijven* (stijf maken) heeft den sterken vorm; *stijven* (sterken) den zwakken vorm: *hij heeft hem in het kwaad gestijfd; dit stijfde zijne beurs.* Zoo ook *verstijven*.

(3) *Kloven* wordt *kloofde*, *gekloofd*.

(4) *Brouwen* (bier, enz.) laat in 't verl. deelw. ook *gebrouwd* toe; — *brouwen* (met de stem) heeft de zwakke verbuiging.

(5) *Ontvouwen*, in overdrachtigen zin, wordt in 't verl. deelw. ook *ontvouwd*.

(6) De zwakke vorm *raadde* is minder verkieslijk.

Digitized by Google

pen, *winnen* en *loopen*. Zoo ook de oneigenlijke samenstellingen *goeddoen*, *grootspreken*, *vrijlaten*, enz. Daarentegen volgen *beeldhouwen*, *beraadslagen*, *dwarsdrijven*, *glimlachen*, *herbergen*, *pluimstrijken*, *psalmzingen*, *raadplegen*, *verwelkomen* en dergelijke, die meest altijd van een naamwoord zijn afgeleid, de zwakke verbuiging: *hij beeldhouwde*, *beraadslaagde*, *dwarsdrijfde*, enz.

137. De eenige buigingsvormen, die bij de werkw. in onze taal voorkomen, zijn voor de onderscheidene personen en getallen in het volgende overzicht opgenomen.

Tegenw. tijd.		Onvolm. verl. tijd.			
Aant. wijs.	Aanv. wijs.	Aant. wijs.		Aanv. wijs.	
		Zwakke verv.	Sterke verv.	Zwakke verv.	Sterke verv.
ik —	— e	— de (te)	—	als	— e
gij — t	— et	— det (tet)	— t	de	— et
hij — t	— e	— de (te)	—		— e
wij — en	— en	— den (ten)	— en	aant.	— en
gij — t	— et	— det (tet)	— t	wijs.	— et
zij — en	— en	— den (ten)	— en		— en

Aanmerkingen. Ingeval de stam op *t* eindigt, is de aanhechting eener *t* in den 2en en 3en pers. van den tegenw. tijd onnoodig: *ik laat*, *hecht*; *gij eet*, *acht*; *hij zit*, *bijt*. In den gebiedenden vorm is het enkelv. gelijk aan het meervoud: *laat*, *zit*, *zet*.

Men houde in 't oog, dat deze aanhechting der *t* wel plaats heeft, wanneer de stam op *d* eindigt: *ik lijd*, *gij lijdt*, *hij lijdt*. Zoo ook heeft de aanhechting van *de* en *te* in den onvolm. verl. tijd regelmatig plaats, al eindigt de stam van de werkw. der zwakke vervoeging op *d* of *t*: *ik red*, *ik redde*; *ik zet*, *ik zette*.

Wanneer de grondvorm der werkw. van de zwakke vervoeging *dd* of *tt* heeft, dan wordt de 1e en 3e pers. meerv. van den

Digitized by Google

onvolm. verl. tijd *ddeden* of *tteden*, om verwarring te voorkomen: *wij reddeden, zij reddeden; wij vatteden, zij vatteden.*

De verl. deelw. van de werkw. der zwakke vervoeging, welker grondvorm op *den, ten; dden* of *tten* eindigt, hebben, als bijvoegl. naamw. gebruikt, slechts ééne *d* of *t*. Die op *dden* en *tten* hebben de dubbele *d* en *t*. Zoo zegt men: *de gezaagde deelen;* doch: *de gewitte muur.*

In werkw., wier grondvorm met *sschen* eindigt, als *visschen, wasschen*, wordt de stam geacht met *sch* te eindigen: *wasch, visch.*

De geslotene *a* van den onvolm. verled. tijd der sterke werkw., uit een open klinker ontstaan, gaat in den 2en pers. enkel- en meerv. en in den 1en en 2en pers. meerv. weder in de open *a* over: *ik spraak, gij spraakt, wij spraken; ik las, gij laast, zij lazen.* Men zegt echter: *gij at, badt, zat, vergat, mat, tradt*, enz.

De zwakke werkw. *leggen* en *zetten*, hebben in den onvolm. verl. tijd de beide vormen: *legde, leide* (*lei*); *zegde zeide* (*zei*), en in 't verl. deelw. *gelegd, geleid; gezegd, gezeid.*

Alle verdere opheldering komen voor in de lijsten bladz. 75 en verv.

138. Ten overvloede laten wij hier de volledige vervoeging van een paar werkwoorden volgen.

VOORBEELDEN VOOR DE ZWAKKE VERBUIGING.

LEEREN, WERKEN.

Aantoonende wijs.

Tegenwoordige tijd.

ik leer, werk; gij leert, werkt; hij leert, werkt; wij leeren, werken; gij leert, werkt; zij leeren, werken.

Onvolm. verled. tijd.

ik leerde, werkte; gij leerdet, werktet; hij leerde, werkte; wij leerden, werkten; gij leerdet, werktet; zij leerden, werkten.

Digitized by Google

Volm. verled. tijd.

ik heb geleerd, gewerkt; gij hebt geleerd, gewerkt; enz.

Meer dan volm. verled. tijd.

ik had geleerd, gewerkt; gij hadt geleerd, gewerkt; enz.

Eerste toek. tijd.

ik zal leeren, werken; gij zult leeren, werken; enz.

Tweede toek. tijd.

ik zal geleerd, gewerkt hebben; gij zult geleerd, gewerkt hebben; enz.

Eerste voorw. toek. tijd.

ik zou leeren, werken; gij zoudt leeren, werken; enz.

Tweede voorw. toek. tijd.

ik zou geleerd, gewerkt hebben; gij zoudt geleerd, gewerkt hebben; enz.

Aanvoegende wijs.

Tegenw. tijd.

ik leere, werke; gij leeret, werket; hij leere, werke; wij leeren, werken; gij leeret, werket; zij leeren, werken.

Onvolm. verl. tijd.

ik leerde, werkte; gij leerdet, werktet; hij leerde, werkte; wij leerden, werkten; gij leerdet, werktet; zij leerden, werkten.

Volm. verl. tijd.

ik hebbe geleerd, gewerkt; gij hebbet geleerd, gewerkt; enz.

Meer dan volm. verl. tijd.

ik hadde geleerd, gewerkt, gij haddet geleerd, gewerkt; enz.

Gebiedende wijs.

Enk. leer, werk. Meerv. leert, werkt.

Onbepaalde wijs (grond- of naamwoordelijke vorm).

Tegenw. leeren, werken. Deelwoorden.

Verled. geleerd, gewerkt te hebben. Tegenw. leerende, werkende.

Toek. te zullen leeren, werken. Verled. geleerd, gewerkt.

Digitized by Google

VOORBEELDEN VOOR DE STERKE VERBUIGING.

LEZEN, SCHRIJVEN.

Aantoonende wijs.

Tegenwoordige tijd.

ik lees, schrijf; gij leest, schrijft; hij leest, schrijft; wij lezen, schrijven; gij leest, schrijft; zij lezen, schrijven.

Onvolm. verled. tijd.

ik las, schreef; gij laast, schreeft; hij las, schreef; wij lazen, schreven; gij laast, schreeft; zij lazen, schreven.

Volm. verl. tijd.

ik heb gelezen, geschreven; gij hebt gelezen, geschreven; enz.

Meer dan volm. verl. tijd.

ik had gelezen, geschreven; gij hadt gelezen, geschreven; enz.

Eerste toek. tijd.

ik zal lezen, schrijven; gij zult lezen, schrijven; enz.

Tweede toek. tijd.

ik zal gelezen, geschreven hebben; gij zult gelezen, geschreven hebben; enz.

Eerste voorw. toek. tijd.

ik zou lezen, schrijven; gij zoudt lezen, schrijven; enz.

Tweede voorw. toek. tijd.

ik zou gelezen, geschreven hebben; gij zoudt gelezen, geschreven hebben; enz.

Aanvoegende wijs.

Tegenw. tijd.

ik leze, schrijve; gij lezet, schrijvet; hij leze, schrijve, wij lezen, schrijven; gij lezet, schrijvet; zij lezen, schrijven.

Onvolm. verl. tijd.

ik laze, schreve; gij lazet, schrevet; hij laze, schreve; wij lazen, schreven; gij lazet, schrevet; zij lazen, schreven.

Digitized by Google

Volm. verled. tijd.

ik hebbe gelezen, geschreven; gij hebbet gelezen, geschreven; enz.

Meer dan volm. verl. tijd.

ik hadde gelezen, geschreven; gij haddet gelezen, geschreven; enz.

Gebiedende wijs.

Enk. lees, schrijf. Meerv. leest, schrijft.

Onbepaalde wijs (grond- of naamwoordelijke vorm).

Tegenw. lezen, schrijven.
Verled. gelezen, geschreven te hebben.
Toek. te zullen lezen, schrijven.

Deelwoorden.

Tegenw. lezende, schrijvende.
Verled. gelezen, geschreven.

d. AFWIJKINGEN VAN DE REGELMATIGE BUIGINGSVORMEN DER WERKWOORDEN.

139. Slechts weinige werkw. wijken in eenig opzicht van de gewone wijze van vervoeging af, en worden daarom *onregelmatige* werkw. genoemd. Deze afwijkingen hebben alleen in de enkelv. tijden en soms ook in 't verled. deelw. plaats. Het zijn de volgende werkw.:

1°. *brengen, denken, dunken, koopen, werken, zoeken.*
onv. verl. tijd: ik bracht (1), dacht, (mij) docht, wrocht (2), zocht.
verl. dw.: gebracht, gedacht, gedocht, gekocht, gewrocht (2), gezocht.

2°. *durven, moeten, weten.*

---

(1) In de spreektaal en bij dichters vindt men in den onvolm. verled. tijd den vorm: *ik brocht.*

(2) De regelm. vorm is de meest gebruikelijke: *werkte, gewerkt*; de onregelm. wordt in deftigen stijl gebruikt.

Digitized by Google

onvolm. verl. tijd: ik dorst (1), moest (2), wist.

3o. *kunnen, mogen, willen.*

tegenw. tijd: ik kan, gij kunt, hij kan, wij kunnen, enz.
— mag, — moogt, — mag, — mogen, enz.
— wil, — wilt, — wil, — willen, enz.

onvolm. verl. tijd: ik konde (kou) (2), gij kondet (kondt), hij konde (kon), wij konden, enz.
— mocht, enz.
— wilde, wou, enz. gij woudt, hij wou, wij wilden, gij woudt, zij wilden.

verl. dw.: gekund (gekunnen) en bij sommigen *gekonnen*, gemocht (en bij sommigen *gemogen*), gewild.

4o. *zullen* (alleen ter vorming der toek. tijden).

eerste toek. tijd: ik zal, gij zult, hij zal, wij zullen, gij zult, zij zullen.

eerste voorw. toek. tijd: ik zou (zoude), gij zoudt, hij zou, wij zouden, gij zoudt, zij zouden.

Het heeft geen verled. deelw.

5o. *doen.*

onvolm. verl. tijd: ik deed, enz.

verl. dw.: gedaan.

6o. *zijn* (*wezen*).

tegenw. tijd: ik ben, gij zijt, hij is, wij zijn, enz. (bijv. wijs: ik zij, enz.

onvolm. verl. tijd: ik was, gij waart, hij was, wij waren, enz. (bijv. wijs: ik ware, enz.)

Zie bij 128 en 129.

7o. *hebben.*

tegenw. tijd: ik heb, gij hebt, hij heeft, wij hebben, enz.

onvolm. verl. tijd: ik had, enz.

---

(1) *Durven* wordt veelal regelm. gebruikt: *ik durfde, gedurfd.*

(2) In de spreektaal en bij dichters vindt men in den onvolm. verled. tijd de vormen: *ik most, kost.*

Digitized by Google

OVEREENSTEMMING VAN HET WERKWOORD MET ZIJN GRAMMATISCH ONDERWERP.

140. Het werkw. komt in persoon en getal met zijn grammatisch onderwerp overeen. Hierbij merke men echter op:

a. Dat het werkw. met een verzamelwoord tot onderwerp in 't meerv. staat, wanneer het daarbij gevoegde zelfst. naamw. de voorwerpen afzonderlijk beschouwt: *een groot aantal genoodigden* kwamen *ter bruiloft*; *eene menigte nieuwsgierigen* werden *te leur gesteld*; doch: *eene bende gauwdieven* is *naar de grenzen vertrokken; de geheele kudde schapen* is *over de brug.*

b. Het werkw., door twee of meer zelfst. naamw. gevolgd, kan in 't enkelv. geplaatst worden, mits het eerste een enkelv. zij: *er* bevond *zich één man*, *drie vrouwen en verscheidene kinderen.*

c. Het werkw., na twee of meer zelfst. naamw. staande, komt alleen met het laatste overeen, al is het enkelv., wanneer zij door *of*, *noch*, *zoowel ... als*, *even ... als*, *niet ... maar*, *noch ... noch* verbonden zijn: *de landerijen*, *noch de hofstede* is *verkocht; hij of zijn vriend* zal *komen*; *zoowel uw goed als uw bloed* wordt *geëischt*; *noch eer noch aanzien* verschaft *de ware zielsrust*; *niet zijne geboorte*, *maar zijne rijkdommen* hebben *hem tot die hoogte gebracht.*

Na *of*, *noch* en *en ... en* worden op dezen regel vele uitzonderingen aangetroffen.

141. Voorts staat het werkw. in 't enkelv.:

a. Wanneer er eene opklimming plaats heeft, in welk geval de aandacht zich tot het laatste woord bepaalt: *uw goede naam*, *uwe eer*, *uwe vrijheid* staat *er bij op het spel.*

Digitized by Google

b. Ingeval verscheidene onderwerpen in één enkelv. woord vervat zijn: *huizen*, *kerken*, *akkers*, *alles* is *verwoest.*

c. Wanneer twee of meer onderwerpen als een onscheidbaar geheel gedacht worden: *huis en erf* wordt *te koop aangeboden*; *hoon en spot* was *ons deel.*

142. Het werkw. schikt zich naar een voorafgaand pers. voornw., waarop het betrekkelijke *die* terugwijst: *gij*, *die dit* leest; *ik*, *die u zooveel goeds bewezen* heb; *wij*, *die hem* kennen.

143. Wanneer de onderwerpen uit naamwoorden van verschillende grammatische personen bestaan, volgt het werkw. den persoon, die de meerderheid heeft; den 1en pers. wordt de meerderheid toegekend boven den 2en pers., en dezen boven den 3en: *gij en ik* (wij) zullen *er tegenwoordig zijn*; *gij en uwe broeders* (gij) komt *er insgelijks.* Voorts is 140 *c* hierop toepasselijk.

IETS OVER HET GEBRUIK DER WIJZEN.

144. De aanvoegende wijs komt voor:

a. In bijzinnen, na de werkw. *wenschen*, *verzoeken*, *bidden*, *smeeken*, *bevelen*, *willen*, *begeeren*, *verlangen*, *zorgen*, *waken*, *hopen*, *vreezen*, enz.: *hij wil*, *dat men hem versta*; *ik verlang*, *dat gij mij de waarheid zegget*; *zorg*, *dat dit geschiede*, enz.

b. In wenschende, voorwaardelijke en vooronderstellende zinnen: *Heil zij u! Een goede uitslag bekroone uw arbeid! Indien hij maar gezwegen hadde! Ware dit geschied*, *zoo zoude ... Wat hij ook zegge. Mits dit zoo zij. Hetzij dit al of niet plaats hebbe. Tenzij gij het beter wetet.*

c. In bijzinnen, die een doel uitdrukken: *ik zeg dit vooraf*, *opdat gij er op rekenet.*

Digitized by Google

Daar de aanv. wijs de handeling als onzeker, als mogelijk voorstelt, is 't duidelijk, dat van de voorstelling alleen, en niet van het voorafgaande voegwoord het gebruik dezer wijs afhangt. De uitdrukkingen: *ik wil, dat hij het mij zegt* (zeggen zal); *zorg, dat dit vóór dien tijd plaats heeft*, enz. zijn evenzeer als de bovenstaande (bij *a*) onberispelijk.

In de spreektaal wordt de aanvoegende wijs doorgaans veronachtzaamd.

145. Ofschoon in den gebiedenden vorm het voornw. *gij* doorgaans wordt weggelaten, gebruikt men het ter versterking, of om den persoon tot wien het woord gericht is van anderen te onderscheiden: *blijf gij bij ons*; *wil hij niet, doe gij het dan.*

146. Het werkw. *laten* in den gebiedenden vorm bij een ander werkw. gevoegd, heeft tweeërlei beteekenis; het drukt een bevel, een verzoek uit, of eene opwekking, eene aansporing. In het eerste geval behoort het meer bepaald tot de gebiedende wijs en wordt door den 4en naamv. gevolgd; in het laatste geval tot de aanv. wijs en vereischt alsdan den 1en naamv.: *laat* mij *het zeggen*; *laat* mij, ons, hen(ze) *begaan* (geb. wijs); — *laat* ik *u zeggen*, *dat*...; *laten* wij, zij(ze) *liever wandelen*; *kom, laat* ik *heêngaan!* (aanv. wijs).

De vormen: *laat mij zingen; laat ons roepen; laten wij hooren; laat hen praten;* behooren in geen geval tot de gebiedende wijs der werkw. *zingen, roepen, hooren* en *praten.*

147. De naamwoordelijke vorm (onbep. wijs) der werkw. wordt veeltijds door *te* voorafgegaan. Hierbij valt op te merken:

a. Dat deze vorm, als onderwerp van het gezegde vooraan geplaatst, met en zonder *te* voorkomt: *Liegen legt den grond tot stelen. Te bedelen schaam ik mij.*

b. Dat *te* steeds behouden wordt, wanneer de naam-

Digitized by Google

woordelijke vorm voorkomt als hoofdwoord van een onderwerp, dat het onbepaalde woordje *het* vervangt, of ook wanneer 't gezegde voorafgaat: *leugens te vertellen is verachtelijk*; *lang te bed te liggen schaadt aan de gezondheid*; *beter is te bedelen, dan te stelen.*

Zoo ook na alle overgankelijke werkw., waarin de naamw. vorm de plaats van het voorwerp bekleedt of door een bijzin met *dat* kan vervangen worden: *ik erken gedwaald te hebben*, d. i.: ik erken mijne dwaling, of: ik erken, dat ik gedwaald heb; — *hij meent gelijk te hebben*, d. i.: hij meent, dat hij gelijk heeft.

Insgelijks na sommige onovergankelijke en wederkeerige werkwoorden, alsmede na eenige bijvoegl. naamw.: *gij behoordet mij te zeggen*; *hij wachtte zich er voor uit te komen*; *ik ben verheugd u te zien.*

Bij de onovergankelijke werkwoorden kan de naamw. vorm niet door een bijzin met *dat* vervangen worden.

c. Te komt niet voor bij de hulpwerkwoorden van wijze (zie bij 120), het werkw. *zullen*, het werkw. *hebben*, in de beteekenis van *kunnen*, alsmede bij de werkw. *noemen* en *heeten: ik mag het niet gedoogen*; *hij durft hem niet aanzien*; *wij hooren hem verhalen*; *gij hebt mooi praten*; *dat heet ik lachen*, enz.

148. Bij de hulpwerkw. van wijze wordt in de samengestelde verled. tijden het verled. deelw. door den naamw. vorm vervangen, ingeval diezelfde vorm van een ander werkw. volgt: *wij hebben dat gerucht hooren tegenspreken*; *zij hadden het lang te voren zien aankomen.*

Hetzelfde heeft plaats bij de werkw. *begeeren*, *beginnen*, *behooren*, *denken*, *gelieven*, *heeten* (*bevelen*), *meenen*, *pogen*, *schijnen*, *trachten*, *verkiezen*, *verlangen*, *vermogen*, *vreezen*, *zoeken: hij heeft het niet* verkiezen

Digitized by Google

te doen; *wij hebben hem* trachten *te verontschuldigen*; *hij hadden hem* behooren *te waarschuwen.* Vele dezer werkw. komen echter ook met het verl. deelw. voor: *hij heeft* getracht *zich te verontschuldigen; zij hebben* verkozen *dit morgen te doen.*

Dat de beide wijzen van uitdrukking niet geheel hetzelfde beteekenen, is blijkbaar uit de verplaatsing van den klemtoon, die in 't laatste geval op het verled. deelw. valt.

Men vermijde het gebruik van den naamw. vorm in uitdrukkingen als: *ik liet hem schrijven, roepen*, enz. die dubbelzinnig zijn.

Zoo ook het gebruik van drie en vooral meer op elkander volgende naamw. vormen: *ik meende hem dit te mogen doen opmerken; hij heeft mij dit niet kunnen laten zien bouwen.*

149. Om het doel der handeling te beter te doen uitkomen, plaatst men *om te*, *van te*, *met te* enz. vóór den naamw. vorm: *ik zeg dit*, om *u* te *toonen dat hij ongelijk heeft*; *wij gelooven*, *dat het tijd is* om te *vertrekken*; *hij was op het punt* om *alles* te *verliezen*; *zij namen den schijn aan* van *zich daarheên* te *spoeden*; *ik zal beginnen* met u *te zeggen, dat...*

IETS OVER 'T GEBRUIK DER DEELWOORDEN.

150. Het gebruik van deelw. van den lijdenden vorm, die niet tot het onderwerp behooren, is met den aard onzer taal in strijd. Men vermijde dus te schrijven: *Mijn broeder gestorven zijnde, werd mij de last opgedragen... De oorlog geëindigd zijnde, werd het leger afgedankt. Mijn vriend begeerende uit te gaan, stelde ik hem voor...*

Ook kan 't gebruik van dit deelw., zoowel als 't gebruik van den naamw. vorm, tot dubbelzinnigheid aanleiding geven; b. v. *ik vond hem slapende.*

151. Na het werkw. *komen* hebben de deelw. van den bedrijvenden vorm, die eene beweging uitdrukken,

Digitized by Google

het karakter van een bijw.: *daar komt hij aangeloopen*; *hij kwam naar ons toegevlogen.*

Na het verl. deelw. wordt de naamwoordelijke vorm van *worden* soms verzwegen: *al dat geld dient nog geteld; de lessen behooren nog geleerd.*

Ook wordt het verled. deelw. van *worden* in de samengest. tijden der werkw. van den lijdenden vorm dikwerf weggelaten: *het buskruit is door Schwartz uitgevonden*; *hij is gisteren begraven.*

Dikwijls vervangt het verled. deelw. den gebiedenden vorm: *flink afgewerkt; lustig gesprongen! de handen aan 't werk geslagen!*

HET BIJWOORD.

SOORTVERDEELING.

152. Bijwoorden zijn onveranderlijke woorden, welke deels dienen om 't gezegde te bepalen, deels om 't begrip van een hoedanigheidswoord te wijzigen. Zij komen dus voor bij werkwoorden, bijvoegl. naamw. en andere bijwoorden: *de zon schijnt helder*, zeer *helder*; *de helderschijnende zon.*

153. Zij kunnen tot de volgende hoofdsoorten gebracht worden:

1°. Bijwoorden van *tijd*: *heden*, *thans*, *nu*, *aanstonds*, *dadelijk*, *zooeven*, *dra*, *weldra*, *haast*, *straks*, *dan*, *eens*, *eerstdaags*, *hierna*, *morgen*, *voortaan*, *soms*, *vaak*, *méermaals*, *zelden*, *dikwijls*, *telkens*, *toen*, *voormaals*, *vroeger*, *voorhéen*, *eertijds*, *bijkans*, *ooit*, *immer*, *nooit*, *nimmer*, enz.

2°. Bijw. van *plaats* en *ruimte*: *hier*, *daar*, *waar*, *ginds*, *ginder*, *overal*, *allerwegen*, *ergens*, *nergens*, *nabij*, *heinde* (in *heinde en ver*), *herwaarts*, *derwaarts*, *zuidwaarts*, *rechts*, *links*, *onderweg*, *hierheên*, *bergop*, *rondom*, *heên*, *voort*, *weg*, *af*, *toe*, *vandaar*, enz., alsmede

Digitized by Google

aan, *in*, *uit*, *bij*, *door*, *om*, *van*, *na*, *onder*, *over*, *boven*, die buiten de samenstelling doorgaans als voorz. voorkomen.

3°. Bijw. van *hoedanigheid*; deze zijn òf oorspronkelijke bijvoegl. naamw., òf op onderscheidene wijzen daarvan gevormd: *lief*, *billijk*, *liefelijk*, *hoogstens*, *rechtens*, *kortelings*, enz.

Tot deze soort kunnen ook gebracht worden de bijw. van *wijze: anders*, *dus*, *hoe*, *zoo*, en de bijw. van *omstandigheid: alleenlijk*, *bloot*, *eensdeels*, *anderdeels*, *gaarne*, *maar*, *slechts*, *samen* (*te zamen*), *tegelijk*, *te vergeefs*, enz.

4°. Bijw. van *hoegrootheid* of *hoeveelheid: bijna*, *dubbel*, *haast*, *genoeg*, *meest*, *veel*, *weinig*, *geheel*, *half*, enz.

Hiertoe kunnen ook gerekend worden de bijw. van *graad: hoe*, *zoo*, *zeer*, *te*, *al te*, *tamelijk*, *vrij*, *hoogst*, *gansch*, *geheel*, *nauwelijks*, *oneindig*, enz.

5°. Bijw. van *bevestiging*, *ontkenning*, *onderstelling* en die een *wenseh* uitdrukken: *ja*, *zeker*, *gewis*, *stellig*, *voorwaar*, *waarlijk*, *degelijk*, *ongetwijfeld*, *immers*, *trouwens*, enz.; — *neen*, *niet*, *geenszins*, enz.; — *wellicht*, *misschien*, *mogelijk*, *waarschijnlijk*, enz.; — *dan*, *toch*, enz.

Deze soort draagt bij de taalkundigen den naam van *modale* werkw., daar zij de voorwaardelijkheid der voorstelling uitdrukken en soms den zin geheel wijzigen.

Ja, *neen*, die een geheelen zin vervangen, zijn veeleer tusschenwerpsels dan bijwoorden.

6°. Bijw. van *betrekking*, ook wel *koppelende* bijw. genaamd, die de betrekking van den eenen zin tot den anderen uitdrukken: *dus*, *derhalve*, *diensvolgens*, *bij gevolg*, *daarom*, *waarom*, *waarna*, *daardoor*, *vandaar*, *intusschen*, *nu*, *echter*, *nogtans*, *evenwel*, *niettemin*, *daarentegen*, *integendeel*, *diensvolgens*, *desniettegenstaande*, enz.

Digitized by Google

154. Sommige bijw. van hoedanigheid zijn, evenals de bijvoegl. naamw., waarvan zij gevormd zijn, aan de trappen van vergelijking onderworpen: *hij schrijft fraai, fraaier, het fraaist.*

Wel wordt *beter, best; gaarne* wordt *liever, liefst.*

VORMING.

155. De eigenlijke bijw. zijn slechts voor een klein gedeelte stamwoorden: *ja, hier, daar, nu, noch, hoe, wel*, enz. Hierbij kan men voegen de meeste bijw. van wijze en de eenlettergrepige van hoedanigheid.

Sommige, die oorspronkelijk schijnen, zijn kennelijk van andere woorden afgeleid. Zoodanige zijn *niet* en *nooit*, van *iet* en *ooit; binnen* van *in, buiten* van *uit*, enz.

De afgeleide zijn gevormd, *a*) van bijvoegl. naamw.: door achtervoeging van den uitgang *lijk*: *kunstiglijk, verstandiglijk, wijselijk, trotschelijk*, enz.

Aanmerkingen. Bijvoegl. naamw. met den uitgang *lijk*, als: *degelijk, verstandelijk, vroolijk, zakelijk, deugdelijk* kunnen, wegens den aard hunner samenstelling, den uitgang *lijk* niet aannemen.

De uitgang *lijk* wordt, als eene onnoodige verlenging, doorgaans weggelaten: *kunstig gemaakt; verstandig gesproken; wijs gehandeld; trotsch gedragen;* enz. Zoo ook na bijvoegl. naamw. met de uitgangen *zaam, baar, achtig* en *loos.*

b. van zelfst. en bijvoegl. naamw. en werkwoorden, door achtervoeging van den uitgang *ling* (*lings*): *mondeling(s), plotseling(s), ruggelings, ijlings.*

c. van bijvoegl. naamw. met den uitgang *jes* (*kens*): *zachtjes, (—kens), zoetjes, warmpjes.*

d. van oorspronkelijke bijvoegl. naamw. en werkw.

Digitized by Google

met den uitgang (2 nv.) *s: anders, bereids, reeds, slechts, rechts, links; doorgaans, vervolgens, onvoorziens, overigens, hoogstens, rechtens, willens.* Hiertoe behooren ook *anders, eens, zelfs, zulks*, die ingelijks van bijvoegl. woorden gevormd zijn.

e. De bijvoegl. naamw. die op *sch* eindigen, hebben als bijw. doorgaans alleen s: *fluks, ginds, rechts, schaars, ras.*

Uitgezonderd vele eenlettergrepige: *barsch, diefsch, doodsch, forsch, frisch, grootsch, hoofsch, hondsch, trotsch, valsch. — Bits, spits, paars, dwars, wars, wis, gewis, los, rots, flets* hebben als bijvoegl. naamw. evenmin *ch.*

De samengestelde bijw. worden uit onderscheidene taaldeelen gevormd, zooals blijkt uit: *destijds, desnoods, dermate, diensvolgens, uwentwege; — allerwegen, allenthalve, eensdeels, eerstdaags, driemaal, veeleer; — eenigermate, geenszins; — eershalve, trapswijs (—wijze, —gewijze), stadwaarts, bergop; — barrevoets, blootshoofds, gelukkigerwijze, heelshuids, langzamerhand, linksaf, luidkeels, middelerwijl, rechtsom, volop, zuidwaarts; — bijgeval, bijtijds, bovenal, inderdaad, metterdaad, opnieuw, opwaarts, terug, te vergeefs, terloops, terstond, uitermate, vandaag, vandaar, vannieuws, vooruit,* enz.

Men behoort de samengest. bijw. wel te onderscheiden van de *bijwoordelijke uitdrukkingen:* de eersten worden steeds aaneengeschreven; de laatste zijn uitdrukkingen, die de kracht van een bijw. hebben en waarvan de deelen steeds gescheiden blijven: *in één woord, in gemoede, in geenen deele, in allerijl, van lieverlede, ouder gewoonte, van heinde en ver, wijd en zijd, zus en zoo, nu eens ... dan eens, des ('s) morgens; onverrichter zake, ouder gewoonte, bij gelegenheid* (en voorts alle met *bij*, behalve *bijgeval, bijgevolg* en *bijtijds*), *ten minste, ten eerste, laatste, ter*

Digitized by Google

goeder trouw (uitgez. *terloops*, *terstond*, *tersluiks*, *terzelfder*, *tenzelfden*, *ternauwernood*), *te dien dage*, *te huis* (*t'huis*), (en voorts alle met *te*, behalve *terug*, *tevergeefs*, *tegoed*, *temet*).

IETS OVER HET GEBRUIK DER BIJWOORDEN.

156. De bijw. hebben hunne plaats zoo dicht mogelijk bij het woord, welks begrip zij wijzigen. Soms dienen zij ter bepaling van 't gezegde, soms ter bepaling van eenig ander woord: *Ik verwacht hem morgen niet. Niet morgen, maar overmorgen zal hij komen. Hij zal u dit alles zeker reeds heden gemeld hebben. Uw vriend was er niet alleen. Hij beweert hem niet gezien te hebben. Hij beweert niet, hem gezien te hebben. Ik geloof niet, dat hij rijk is. Ik geloof, dat hij niet rijk is. Ik houd het er niet voor, dat hij het was. Ik houd het er voor, dat hij het niet was.*

157. Men vermijde de onnoodige herhaling der ontkenning: *Nu is er nergens* geen, *die beter vliegen kan. Men zag noch hoorde* niets. *Ik vrees niemand* niet. *Niemand zal er* nooit niets *van te weten komen.* Evenzeer wanneer de ontkenning reeds kennelijk of bedektelijk in 't werkw. ligt, als in *loochenen*, *ontkennen*, *beletten*, *verbieden*, *zich wachten*, *zich hoeden.* En eindelijk het gebruik van een bijw., waarvan 't begrip reeds in 't bepaalde woord is opgesloten: *Het is* wellicht (waarschijnlijk) *mogelijk. Hij placht* gewoonlijk *hem te vergezellen.*

Doorgaans worden *ooit* en *nooit* voor 't verledene, *immer* en *nimmer* voor 't toekomende gebruikt.

HET VOORZETSEL.

VORMING.

158. De voorzetsels zijn onveranderlijke woorden,

Digitized by Google

die de betrekking te kennen geven, waarin de voorwerpen, door een zelfst. naamw. of voornaamw. uitgedrukt, tot elkander staan.

Soms drukken zij die betrekking onmiddellijk uit: *het huis van mijn vriend is te huur*; *de liefde voor het vaderland is ieder aangeboren;* meesttijds vereischen of vooronderstellen zij een werkw.: *hij ligt te bed*; *hij is rijk aan vrienden*; *wij lezen in dit boek; zij gaan uit de stad.*

159. Vele eenlettergrepige voorz. zijn stamwoorden: *aan*, *af*, *bij*, *door*, *in*, *na*, *naar*, *naast*, *om*, *op*, *te*, *tot*, *uit*, *van*, *voor*, enz.

Eenige afgeleide zijn van zelfst. naamw. gevormd: *bezijden*, *krachtens*, *luidens*, *ondanks*, *overeenkomstig*, *tijdens*, *wegens*; van andere is de afleiding duister: *achter*, *beneden*, *boven*, *jegens*, *omtrent*, *onder*, *over*, *sedert*, *sinds*, *tusschen*, *zonder*; nog andere zijn deelw.: *aangaande*, *aangezien*, *belangende*, *betreffende*, *gedurende*, *hangende*, *nopens*, *onverminderd*, *rakende*, *staande*, *uitgenomen*, *uitgezonderd*, *volgens.*

Tot de samengestelde behooren *rondom*, *omstreeks*, *niettegenstaande*, benevens eenige onder de afgeleide reeds vermeld.

Vele samengestelde uitdrukkingen, doorgaans door 't voorz. *van* gevolgd, hebben de kracht van een voorzetsel: *door middel, toedoen van; in* (*ten*) *spijt van; in weêrwil van; met behulp van; op hoop van; naar gelang van; te midden van; ten overstaan, aanzien, aanhooren van*; *ten behoeve, opzichte van*; *ter gunste, oorzake van; ter* (*ten*) *dienste, prooi van;* van welke eenige ook door den 2en naamv. gevolgd worden. Sommigen nemen andere voorz. na zich: *midden in* (thans *middenin*), *overeenkomstig met, ter voldoening aan, met betrekking tot*, enz.

160. Vele voorz. zijn oorspronkelijk bijw. en worden

Digitized by Google

ook als zoodanig gebruikt: *hij woont hier naast* (thans *hiernaast*); *gaat gij de deur uit? hij slaat den hoek om; de kerk is aan; is hij voor of achter, boven of beneden, binnen of buiten?*

IETS OVER HET GEBRUIK VAN EENIGE VOORZETSELS.

161. Hetzelfde voorz. behoeft voor ieder naamw. niet herhaald te worden: *Voor haardsteê en altaren. Met trouw, ijver en een goeden wil kan men het ver brengen.*

Herhaling heeft alleen plaats om den nadruk te bevorderen, of wanneer de naamw. door *noch* voorafgegaan en gescheiden zijn: *Met lust, met ijver, met nauwgezetheid uwe taak vervuld! Dit is noch voor geld, noch voor goede woorden te verkrijgen.*

162. *Na* en *naar* werden eertijds voor elkander gebruikt; thans dient *na* ter bepaling van tijd of volgorde; *naar* geeft eene richting, eene overeenkomst, enz. te kennen: *Zij komen na twaalven. Na u is het mijne beurt. Zij gaan naar Zutfen. Naar mijne bescheidene meening.*

163. *Tegen* en *jegens* hebben denzelfden oorsprong; doch *tegen* wordt in ongunstigen, *jegens* in gunstigen zin gebezigd: *tegen den vijand optrekken; hij is tegen ons; de liefde jegens den naaste; zich jegens ieder vriendelijk gedragen.*

164. *Ten* is eene samensmelting van *te den*; *ter*, van *te der*. Vóór een aanw. voornaamw. is 't lidwoord van bepaaldheid overtollig. Men schrijve dus: *te* (niet *ter*) *dezer ure*; *te* (niet *ten*) *dezen opzichte.*

165. *Voor*, tot tijd- of plaatsbepaling dienende, ontvangt, buiten de samenstelling, doorgaans het toonteeken: *vóór de deur, vóór morgen.*

Digitized by Google

Aanmerkingen. Daar de bijw. *toe*, *af*, *mede*, als voorz. door *tot*, *van* en *met* worden voorgesteld, zijn uitdrukkingen als: *van af de kerk tot mijne woning toe; van heden af aan* en dergelijke, zeer te laken.

Over de regeering der voorz., hunne verbinding met voornaamw. en de scheidbare en onscheidbare voorvoegsels bij de werkw., zie men onder 40, 84, 90, enz.

HET VOEGWOORD.

VERDEELING EN VORMING.

166. Voegwoorden dienen om de deelen van een zin of de zinnen zelven met elkander te verbinden.

167. Zij worden, ten opzichte van hunne beteekenis in eenige soorten onderscheiden. De voornaamste zijn:

1°. *Aaneenschakelende: en*, *ook*, *noch*, *insgelijks*, *desgelijks*, *alsmede*, *verders*, *wijders*, *voorts*, *daarenboven*, *bovendien*, *mitsgaders*.

2°. *Tegenstellende: maar*, *doch*, *toch* (*echter*), *nu*, *evenwel*, *nogtans*, *niettemin*, *daarentegen*, *desniettegenstaande*, *alleen*, *veeleer*, *of ... of*, *hetzij ... hetzij*.

3°. *Plaats-* en *tijdbepalende: waar*, *alwaar*, *vanwaar*, *waarheên*; — *als*, *toen*, *wanneer*, *terwijl*, *daar*, *zoodra*, *nadat*, *voordat*, *eer*, *sinds*, *sedert*.

4°. *Vergelijkende: gelijk*, *evenals*, *zooals*, *als* en *dan*.

5°. *Redengevende: want*, *opdat*, *omdat*, *zoodat*, *dewijl* (*wijl*), *daar*, *vermits*, *toch*, *ten einde*, *dus*, *weshalve*, *doordien*, *naardien*, *nademaal*.

6°. *Voorwaardelijke: indien*, *zoo*, *mits*, *wanneer*, *tenzij*, *tenware*, *ingeval*, *bijaldien*.

7°. *Toegevende: ofschoon* (*schoon*), *hoewel* (*alhoewel*), *hoezeer*, *of*, *wel*, *hoe ... ook*.

168. De meeste voegw. zijn stamwoorden: *en*, *dat*,

Digitized by Google

of, *ook*, *nog*, *noch*, *maar*, *doch*, *dus*, *dan*, *daar*, enz. Andere zijn afgeleid: *dewijl*, *terwijl*, *echter*, *verder*, *anders*, *behoudens*, *nogtans*, enz. Tot de samengestelde behooren: *ofschoon*, *tenzij*, *tenware*, *omdat*, *opdat*, *naardien*, *daarentegen*, *mitsdien*, *mitsgaders*, *hoewel* (*alhoewel*), *alsof*, *niettemin*, *evenals*, *zooals*, *hetzij*, *weshalve*, *totdat*, enz., die steeds aaneengekoppeld voorkomen.

Zoolang als, *zoodra als*, *naargelang dat*, *naarmate dat*, *in hoeverre*, *in zooverre*, *zoo ... dat*, *ten einde*, *hoe ... des te*, *hoe ... hoe*, *hoe ook*, *niet alleen* (enkel, slechts) ... *maar ook*, *of ... of*, *hetzij ... hetzij* enz. zijn samengestelde uitdrukkingen, die de kracht van een voegw. hebben.

Ofschoon vele doorgaans door *als* en *dat* gevolgd worden, is het overmatig gebruik van die woorden af te keuren na: *zoodra*, *voor zooverre*, *gedurende*, *eer*, *terwijl*, *sedert*, *vermits*, enz.

IETS OVER HET GEBRUIK DER VOEGWOORDEN.

169. Daar de juiste bedoeling des sprekers en schrijvers dikwerf van 't rechte gebruik der voegw. afhangt, kan 't niet overbodig zijn hier te doen opmerken, dat de voegw. *nog* en *noch*, *dewijl* en *terwijl*, ja soms *doch* en *toch* verkeerdelijk verwisseld worden.

Nog wordt in bevestigende, *noch* in ontkennende zinnen gebruikt. *Toch* en *doch* kunnen beide tegenstellend zijn; het eerste in de beteekenis van *evenwel*, het laatste in de beteekenis van *maar*. *Dewijl* is redegevend en *terwijl* tijdbepalend: *Ik had u* toch nog *veel te zeggen*; doch dewijl *gij* noch *aan mijne wenschen*, noch *aan mijne vermaningen gehoor geeft*, *zal ik u niet verder tot last zijn*. Terwijl *gij uwe dwaasheden erkent*, *blijft gij* toch *voortgaan*.

Evenzeer is de beteekenis van *mits* en *vermits* verschillend.

Digitized by Google

Het verschil in de spelling *nog* en *noch* is geheel willekeurig. Daar *noch* eene ontkenning uitdrukt, wordt het ontkennende *niet* weggelaten (zie 157).

170. De voegw. *en*, *of*, *deels* en *noch* worden menigwerf tot versterking der uitdrukking herhaald: *Èn uwe verdienste, èn uwe afkomst, geven u aanspraak op die onderscheiding. Òf hij, òf zijn vriend zal tegenwoordig zijn.*

En en *of* ontvangen in dit geval doorgaans het toonteeken.

171. *Toen* drukt den tijd meer bepaald uit en komt uitsluitend met den verleden tijd voor; *als* en *wanneer*, onbepaald: *Toen hij dit gezegd had, zag hij hem aan. Als ik terugkom, kunt gij heêngaan. Wanneer het regent, gaan wij niet uit.*

172. Wordt het voegw. in voorwaardelijke zinnen weggelaten, dan gebruikt men de vragende woordschikking: *Mocht dit goedgekeurd worden, dan... Waart gij hier geweest, zoo ...*

Insgelijks na *als* in de beteekenis van *alsof*; *hij handelde, als waren allen aan hem ondergeschikt.*

173. Men vermijde het overtollig gebruik van nagenoeg gelijkbeteekenende voegw.; b. v. in: *Wijders zult gij* bovendien *nog vele misslagen ontdekken. Doch daar gij* desniettegenstaande *een bewijs vordert. Evenwel blijf ik* toch *van uw gevoelen.*

Zoo ook het herhaald gebruik van *dat* ter verbinding van zinnen: *Gelooft gij*, dat *het zeker is*, dat *hij vertrekken zal?*

Over 't gebruik van *als* en *dan*, zie men onder 58.

HET TUSSCHENWERPSEL.

174. Tusschenwerpsels zijn woorden, die innerlijke

Digitized by Google

of uiterlijke gewaarwordingen uitdrukken. Het zijn onwillekeurige of willekeurige uitroepen.

Als onwillekeurige uitroepen kunnen zij den naam van woorden bezwaarlijk dragen.

175. Men kan de tusschenwerpsels verdeelen in: 1°. *Gevoelsklanken: a.* van *smart: o! ach! och! au! ai! helaas! och arme! b.* van *vreugde: ha! heisa! hoezee! hoera! c.* van *verwondering: o! he! ei! eilieve! ziel kijk! wel, wel! zoo, zoo! d.* van *wensch: och! e.* van *verachting: foei! bah!* enz.

2°. *Geluidteekens: f.* van *geroep: hei! st! halt! holla! g.* van *aanmoediging: sa! toe! kom! komaan! welaan! voorwaarts! op, op!*

3°. *Klanknabootsende* woorden: *bons! bof! flap! klets! plof! plomp! krak! krik, krak! boe! miauw! bom, bom! tik, tak! pief, paf, poef!*

176. Vele woorden, tot andere taaldeelen behoorende, worden als tusschenw. gebezigd en dan *oneigenlijke* tusschenw. genoemd. Behalve de reeds genoemde: *eilieve! welaan! voorwaarts!* enz. kunnen hiertoe gebracht worden: *ja! neen! voort! weg! stil! ontzaglijk! vreeslijk! kom! sta! weg! marsch! praatjes! heil! gezondheid! Welaan! mannen, doet uw best! Sta, booswicht! Vreeslijk, welk eene ramp! Neen! ik kan hem niet dulden. Hij denkt, ja! meer dan hij zegt. Welkom! vrienden in het vaderland!*

177. Eenige samengestelde uitdrukkingen komen als tusschenw. voor: *Gave de Hemel! God verhoede! Rechtvaardige Hemel! Moed gevat! Houd den dief! Een woord! Goed zoo!*

Digitized by Google

178. De tusschenw. komen zoowel in 't begin en aan 't einde, als in 't midden van den zin voor: *Kijk! wat een ventje! Hij verloor alles, helaas! Zoudt gij dat willen? foei! Voort! riep hij, voort!*

179. Het t sschenw. *o!* wordt soms ter versterking of tot wijziging bij tusschenw. van verschillende soort gevoegd: *o wee! o Hemel! o ja! o foei!*

180. De tusschenw. hebben geene beheersching. Naar de betrekking, waarin personen of zaken voorgesteld worden, kunnen zij door onderscheidene naamv. gevolgd worden: *Wee hem! Helaas! ik arme! Ach mij, ik ben verdrietig! Foei! die luiaard!*

Soms komen zij met eene bepaling voor: *Weg met dien bloedaard! Och! of 't zoo ware!*

Digitized by Google

KORTE REGELEN VOOR DE SPELLING.

a. KLINKERS.

181. Verlenging van klinkers geschiedt door verdubbeling: *laars, zeer, boor, vuur.* Dus ook *aar, haar, meer, door (dojer), oorsprong.*

Uitgezonderd: *heir* (leger) en *oir* (erfgenaam).

182. De heldere *a* en *u*, die de lettergreep sluiten, worden niet verdubbeld: *hazen, varen, vuren, duren.*

183. De verlengde tweeklank *aau* wordt thans, meer overeenkomstig met de algemeene uitspraak, *au* geschreven: *pauw, blauw, grauw, snauwen, nauwelijks.*

184. De zachte heldere *e* wordt gebruikt:

1°. In alle werkw. der sterke verbuiging, zoowel in de echte als onechte stammen, alsmede in de daarvan afgeleide woorden: *geven, lezen, wegen; wij reden, schreven, keken; genezing, meter, gewezen.*

Uitgezonderd: *heeten.*

2°. In de langstaartige werkw., d. i. die met twee korte lettergrepen eindigen: *bedelen, rekenen, zegenen, bevredigen, verdedigen.*

Uitgezonderd: die van een naamw. met *ee* zijn afgeleid: *beeedigen, beleedigen, steenigen, vereenigen.*

3°. In de woorden, waarin de *e* weleens verkort gehoord wordt: *even (effen), keten (ketting), bezie (bes), nevens (neffens), tevens (teffens), mede (met).*

Digitized by Google

4°. In 't meerv. van die woorden, welke de onvolkomen *e* of *i* in 't enkelv. hebben: *bevelen, gebeden, treden; leden, schepen, smeden, spleten. Stad* wordt insgelijks *steden.*

5°. In 't meerv. van den uitgang *heid: goedheden, waarheden.*

6°. In woorden, waarin de volkstaal *eu* toelaat: *spelen, lenen, zeven, vele, peluw.*

7°. In woorden van uitheemschen oorsprong: *wezel, kemel, lelie, peper, menie, zegel.*

185. De scherpe heldere *e (ee)* wordt gebruikt:

1°. In woorden, waarin weleens *ei* voorkomt, of hier en daar in de volkstaal *ei* of *ie* gehoord wordt: *kleene, bleeke, scheeve, gemeene, vleezig, steenen, weeken.*

2°. In verlengde woorden met de basterduitgangen *eel, ees, eesch,* die den vollen klemtoon hebben: *kasteelen, penseelen, graveelig; Portugeezen, Japanneezen; Europeesche, Chineesche.* Alsmede in de werkw. van de zwakke verbuiging met den uitgang *eeren: regeeren, noteeren, trotseeren; wij, zij waardeeren.*

Ingeval *eel* den klemtoon verliest, schrijft men eene enkele *e: kastelein, juwelier,* enz.

In *planeet, compleet, poëet, profeet* en dergelijke is *eet* geen uitgang. Het meerv. is *planeten,* enz.

3°. Aan 't einde van eenlettergrepige woorden: *kwee, thee, zee;* benevens in samentrekkingen: *meê, gedweê, leêge, teêre, sleeën, ceêlen, preêken, onweêren.*

186. De heldere *i* wordt door *ie* voorgesteld: *liever, dienst, vriend, versieren.*

Zoo ook in de vreemde uitgangen *ief, iek, ier* en *iet: motief (—ieven), fabriek (—ieken), officier (—ieren), Israëliet (—ieten).*

Valt de klemtoon niet op den uitgang, dan verliest deze in de verlenging de *e: motiveeren, fabrikant, republikeinsch.*

De woorden *Januari, Februari, Juni* en *Juli,* en de uitgang *isch,* in *Israëlietisch, afgodisch,* enz., die geen vollen klemtoon heeft, worden zonder *e* geschreven.

187. Woorden op *ie* uitgaande, waarin *ie* den vollen klem-

Digitized by Google

toon heeft, nemen in 't meerv. *en* aan: *drieën*, *knieën*, *genieën*, *melodieën*.

Doch *melodieus*, evenals bij 186.

188. Daar men aan hetzelfde letterteeken, zonder noodzakelijkheid, niet meer dan ééne waarde moet geven, schrijve men niet *katholijk*, *muzijk*, *poëzij*, enz., maar *katholiek*, *muziek*, *poëzie*, *bandiet*, *koliek*, *koffie*, *harmonie*, *melodie*, *fabriek*, *kroniek*.

De eerste vorm is in vele dier woorden den dichters geoorloofd.

189. In de verlenging der woorden, die met *i* eindigen en in 't midden der woorden, waarvan eene lettergreep met *i* sluit, wordt die letter niet verdubbeld: *eieren*, *Beieren*, *baaierd*, *ooievaar*, *kooien*, *kruier*. Evenmin in werkw., wier wortel met *i* sluit: *bieien*, *vleien*, *naaien*, *broeien*, *hooien*.

In *bemoeiing*, *broeiing*, *voltooiing*, *opruiing*, enz. is *ing* een uitgang.

In *sajet*, *bajonet*, waarin de klemtoon op den uitgang valt, is geen tweeklank *aai* te herkennen.

190. Mei *ei* worden geschreven:

1°. Alle zwakke werkw.: *arbeiden*, *bereiden*, *feilen*, *zeilen*.

Uitgezonderd: *a. gijzelen*, *kastijden*, *kwijnen*, *mijmeren*, *polijsten*, *zijpelen*; — *b.* die van naamw. met eene *ij* zijn afgeleid: *bedijken*, *ondermijnen*, *spijzen*, *bevrijden*, *verwijden*.

2°. De uitgangen *heid*, *lei*, *stein* en de basterduitgang *teit*: *goedheid*, *velerlei*, *IJselstein*, *majesteit*.

3°. De woorden, waarin *eg*, *ege* tot *ei* samengetrokken is: *dweil (dwegel)*, *zeil (zegel)*.

4°. De woorden *cichorei*, *hamei*, *rammei*, *hakkenei*, *klappei*, *lakei*, *karwei* (werk), *livrei*, *galei*, *lamprei*, *pastei*, *schalmei*; — *pleizier*, *seizoen*; — *refrein*, *sacristein*, *marsepein*, *porselein*, *kapitein*, *fontein*, *refrein*; — *grein*, *feit* (daad).

191. *IJ* komt voor:

1°. In sterke werkw., waarvan de onvolm. verl. tijd in *ee* overgaat: *blijven*, *stijgen*, *wrijven*.

Digitized by Google

2°. In zelfst. naamw., die staat, waardigheid of werking aanduiden en op *ij* eindigen: *slavernij*, *maatschappij*, *razernij*, *burgerij*, *branderij*.

3°. In woorden, waarin de volkstaal soms *i* bezigt: *ijver*, *ijdel*, *afgrijslijk*, *wijf*, *pijp*.

4°. In de woorden: *malvezij*, *karwij* (zaad); — *venijn*, *azijn*, *dozijn*, *segrijn*, *gordijn*, *dolfijn*; — *paradijs*, *radijs*, *anijs*; — *krijt*, *mijt*, *fijt* (zweer), *tapijt*, *profijt*, *konfijt*; — *cijns*, *thijm*, *rijst*, *trijp*, *lijm*, *olijf*, *andijvie*, *bijbel*, *cijfer*.

192. De zachte heldere *o* komt voor:

1°. In open lettergrepen van sterke werkw.: *wij wogen*, *bogen*, *vlogen*, *schoten*; *bedrogen*, *gesloten*.

Uitgezonderd: *loopen* en *stooten*.

2°. In langstaartige werkw.: *popelen*, *veroveren*. In vele dezer werkw. is de *o* reeds in *eu* of *u* overgegaan: *protelen (pruttelen)*, *kovelen (keuvelen)*.

Uitgezonderd: *goochelen*, *noodigen*, *tooveren*.

3°. In woorden, waarin de open en gesloten *o* afwisselen: *lozen (lossen)*, *schotel (schottel)*, *boter (botter)*, *knopen (knop)*, *koken (kok)*, *broze (bros)*, *grove (grof)*. Zoo ook in *mogen (mocht)*.

Uitgezonderd: *koopen* (*kocht*).

4°. In 't meerv. van zelfst. naamw., die de onvolkomen *o* hebben: *sloten*, *loten*, *geboden*, *goden*.

5°. In woorden, waarin de volkstaal weleens *eu* doet hooren, of waarin *o* en *eu* bij afwisseling voorkomen: *koning*, *zonen*, *logen*, *molen*, *vogel*, *gepopel*, *joken*.

6°. In woorden van uitheemschen oorsprong, waarin de klemtoon op *o* valt: *mode*, *rozen*, *toren*, *personen*, *kronen*, *tronen*, *tonen* (*klanken*).

7°. In de verlenging der woorden *astronoom*, *horoscoop*, *philanthroop*, *theoloog* en dergelijke, waarin *oom*, *oop*, *oog* geen achtervoegsels zijn.

193. De scherpe heldere *o* (*oo*) komt voor:

1°. In de verlenging der woorden op *loos* en het woord *ge-*

Digitized by Google

nooi en zijne samenstellingen: *goddelooze*, *zinnelooze*; *stamgenooten*.

2°. Aan 't einde van eenlettergrepige woorden: *zoo*, *vloo*, *stroo;* benevens in samentrekkingen: *bloó*, *zoó*, *boómen*, *oolijk*.

194. Vóór de uitgangen *lijk*, *ling* en *loos* wordt in bijvoegl. naamw., ter bevordering der welluidendheid, eene *e* ingelascht. Dit heeft echter niet plaats, wanneer het grondwoord op eene *g* eindigt, die als *ch* wordt uitgesproken: *ontzaglijk*, *gevoeglijk*, *onverdraaglijk*.

De inlassching van *e* vóór *lijk* is willekeurig: *a*. Na *n*, voorafgegaan door een onvolkomen klinker: *manlijk* (*mannelijk*), *beminlijk* (*beminnelijk*). *Zinlijk* en *zinnelijk* zijn in beteekenis verschillend. — *b*. Na *f* en *s*, die in *v* en *z* kunnen overgaan: *lieflijk* (*liefelijk*), *sterflijk*, *vreeslijk*, *verkieslijk*. — *c*. Na *nk*, uit *ng* ontstaan: *aanbanklijk* (*aanvankelijk*), *oorspronklijk*. — *d*. In *moeilijk* (*moeielijk*), *verfoeilijk*.

b. MEDEKLINKERS.

195. *Ch* wordt in 't midden van een woord na onvolkomen klinkers niet verdubbeld. Men schrijft: *kachel*, *lachen*, *echo*, *Mechelen*, *lichaam*, *tichel*, *pochen*, *kuchen*. Evenmin in *loochenen*, *Rachel* en *Michiel*, waarin *oo*, *a* en *i* helder worden uitgesproken.

196. *Ch* wordt geschreven na *s* aan het einde van vele bijvoegl. naamw.: *grootsch*, *Grieksch*, *rasch*, *valsch*, *trotsch*, *wijdsch*, *schuinsch*.

Uitgezonderd: *a*. die, waarvan *s* bij de verlenging des woords in *z* overgaat: *boos* (*booze*), *grijs*, *loos*, *vies*, *vuns*, *voos*, *wijs*, enz.; *b*. in de woorden bij 155 onder *e*.

197. De *t* wordt door *ch* en niet door *g* voorafgegaan: *jacht*, *recht*, *plechtig*, *licht*, *plicht*, *tocht*, *vlucht*. Ook in den onvolm. verl. tijd en het verl. deelw. der onregelm. werkw. Zie bij 139.

Uitzonderingen: *a*. De *g* blijft in werkw., wier stam met die letter eindigt, en *b*. in zelfst. naamw. op *te*, gevormd van bij-

Digitized by Google

voegl. naamw., die met *g* eindigen: *hij draagt, weegt, zegt; — menigte, hoogte, graagte.*

198. *Ng* vóór *lijk* en *je*, gaat in *nk* over: *koninklijk, aanvankelijk, afhankelijk, oorspronkelijk; — koninkje, kettinkje, rottinkje, woninkje.* — Zoo ook in *jonkheer, jonkvrouw, jonkheid, koninkrijk, lankmoedig* en *sprinkhaan.*

199. De *s* wordt niet verdubbeld na een open klank: *wijselijk, dwaselijk, kruisigen, geesel, droesem, zeisen.*

200. De tongletter, die *s* voorafgaat, is *t*. Men schrijft dus zoowel *knots, guts, ritselen*, als *trots, karwats, schaats.*

Uitgezonderd: *a.* in den 2en naamv. van mann. en onz. zelfst. naamw.: *des Gods, des bloeds; — b.* in bijvoegl. naamw. op *s* en *sch*, afkomstig van woorden met *d*: *steeds, ginds, goedsmoeds; — c.* in de woorden *reeds, steeds; loods, gids, smidse.*

201. De zachte *v* en *z* komen als sluitletters niet voor, maar worden door de scherpe *f* en *s* vervangen. Bij verlenging der woorden keeren *v* en *z* terug: *huis, huizen, uithuizig; lijf, lijven, lijvig.*

202. Onverbuigbare woorden hebben een scherpen slotmedeklinker: *want, niet, ooit, of, doch* (maar), *pas, met* (ofschoon met *mede* verwant), *noch* (ontk.).

Nog (daarenboven) is uitgezonderd.

c. VERBINDINGSLETTERS IN SAMENGESTELDE WOORDEN.

203. De verbindings-*s* wordt gebruikt:

1°. Als teeken van den 2en naamv. in: *levensbericht, zustersman, stadspoort, waarheidsliefde.* Ook met bijvoegl. naamw.: *goedsmoeds, bloedshoofds, heelshuids*, ofschoon bij sommige, als *goedschiks, droogvoets* de *s* reeds wordt weggelaten.

2°. Als teeken van 't meerv. achter persoonsnamen op *ier*, wanneer deze een geheelen stand vertegenwoordigen: *officierssocieteit, kanonnierskazerne.*

3°. Ingeval het tweede woord met *s* of *z* begint en de overige samenstellingen met dit woord eene *s* hebben. Men schrijft dus

Digitized by Google

zoowel: *dorpsschout*, *varkensstal*, *waarheidszucht*, enz. als: *dorpsherberg*, *waarheidsgevoel*, *varkenskot*.

4°. In samenstellingen met *zin*: *alleszins*, *eenigszins*, *geenszins*, *veelszins*.

5°. Achter een werkw., om de welluidendheid: *schutsheer*, *leidsvrouw*, *scheidsrechter*; doch niet als het tweede deel met *s* begint: *leidstar*.

204. De verbindings-*n* wordt gebruikt:

1°. Als welluidendheidsletter na de toonlooze *e*, indien het tweede woord met een klinker of eene *h* begint: *kippenei*, *hondenhok*, *brillenhuisje*; *wilgenhout*.

2°. Als teeken van 't meerv.: *boekenkast*, *brievenpost*, *druivennat*, *grappenmaker*, *kousenwever*, *muizenval*, *woordenboek*, enz. benevens alle samenstellingen met *maker*.

Aanmerking. Alle samenstellingen met *boom*, *struik*, en dergelijke missen de *n*: *eikeboom*, *pereboom*, *rozestruik*.

3°. Als 't eerste lid een persoonsnaam is, die een stand uitdrukt en zijn meerv. met *en* vormt: *boerenmeid*, *heerendienst*, *slavenjuk*, *princessenboontjes*, *vrouwenkleed*.

4°. Bij woorden, waarvan 't eerste lid een mannelijke diernaam is, die in 't meerv. *en* heeft: *apenliefde*, *dierenriem*, *leeuwenwelp*, *stierenkop*.

5°. Kruidkundige benamingen, waarbij 't eerste lid een diernaam is en in de samenstelling eene geheele soort uitdrukt: *geitenblad*, *biggenkruid*, *slangenwortel*. Is 't tweede lid een lichaamsdeel, dan vervalt de *n*: *ganzetong*, *kattestaart*, *slangewortel*.

205. Met of zonder *n* worden geschreven, naar gelang der omstandigheden: *geite(n)vleesch*, *schape(n)vleesch*, *kurke(n)trekker*, *mutse(n)bol*, en dergelijke.

Aanmerking. De meeste der overige regelen voor de spelling zijn reeds vroeger vermeld.

Digitized by Google

KORTE REGELEN VOOR DE UITSPRAAK.

a. UITSPRAAK DER KLINKERS.

206. Over de voornaamste achtervoegsels, die toonloos zijn, is reeds (zie 10) gesproken. Wij voegen er ter uitbreiding nog bij:

1°. Dat *el* en *en* zelfs dan toonloos zijn, wanneer die uitgangen van eenig woord herkomstig zijn: *dorpel* (paal), *leidsel* (zeel), *Dirksen* (zoon).

2°. Dat in de uitgangen *ig*, *ik*, *erik*, *it*, *ing* en *um*, en in den uitgang der werkw. op *igen*, *iken* de *i* verzacht en nagenoeg als de toonlooze *e* uitgesproken wordt: *zandig*, *woelig*; *deuvik*, *monnik*; *dommerik*, *botterik*; *kievit*, *diemit*; *woning*, *landing*; *zondigen*, *reinigen*, *feziken*, *grinniken*, *begunstigen*, *Gorkum* (—*er*), *Dokkum* (—*er*), enz.

In *Arnhem* (—*mer*), *Haarlem* (—*mer*) wordt de onvolkomen *e* min of meer gehoord.

207. De uitgang *isch* in bijvoegl. naamw. is niet geheel toonloos; de *i* zweemt daarin eenigermate naar *ie*: *afgodisch*, *Israëlietisch*.

De onvolkomen *i* wordt evenzeer eenigszins gehoord in de woorden *beduidenis*, *beteekenis*, *verrijzenis* en dergelijke; doch minder in *kennis*, *vonnis*.

Insgelijks wordt *ie* eenigszins gehoord in de woorden *merrie*, *menie*, enz. evenals de *u* in *peluw*, *schaduw*, *zwaluw*, enz.

208. In *wereld*, *kerel*, *perel* (*parel*), *vers* heeft de *e* den onvolkomen en eigenaardigen, eenigszins gerekten klank. Sommigen voegen hierbij *kweken* (kwaken).

209. De *ij* is toonloos en wordt in de uitspraak door de toonlooze *e* vervangen in den uitgang *lijk*: *menschelijk*, *kinderlijk*, *zakelijk*, *vreeselijk*, *wezenlijk*, *schielijk*. Zoo ook in de afgeleide werkw. *billijken*, *verwezenlijken*, enz. en veeltijds in *dikwijls* en *bijzonder*.

Digitized by Google

Aanmerkingen. In samenstellingen met *rijk* heeft de *ij* haren natuurlijken klank: *liefderijk*, *zegenrijk*, *vischrijk*.

IJdel, *ijver* enz. als *iedel*, *iever* uit te spreken, verdient geen navolging. In *ijzegrim*, *andijvie*, *knijzen*, *grijzelen* en eenige andere wordt zoowel de *ie* gehoord en geschreven als de *ij*.

b. UITSPRAAK VAN SOMMIGE MEDEKLINKERS.

210. Alle medeklinkers, die eene lettergreep aanvangen, behouden in de uitspraak hunne waarde.

Uitgezonderd: *a.* in *veertig*, *vijftig*, *zestig*, *zeventig*, waarin de *f* en *s* gehoord worden; — *b.* in *te zamen* wordt insgelijks de *z* als *s* uitgesproken.

211. *Ch* is stom in 't midden en aan 't einde der woorden *wenschen*, *visschen*, *tusschen*, *mensch*, *vleesch* en dergelijke.

212. *G* achter de *n* in 't midden en aan 't einde der woorden heeft een eigenaardigen klank, die zich door onze letterteekens bezwaarlijk laat uitdrukken, doch in 't dagelijksch leven doorgaans gehoord wordt. Zij komt steeds voor na onvolkomen klinkers; b. v.: *zang*, *kreng*, *ding*, *long*, *verlangen*, *omringen*, *mengsel*. (Zie bij 6).

In den basterduitgang *age* heeft de *g* den vreemden klank, eenigszins overeenkomende met *zje*: *plantage*, *hermitage*, *stellage*, *stoffage*, *kortage*.

Zoo ook in *horloge*, *gelei*, *genie*, *page*, *diligence* en dergelijke.

In *iemand*, *niemand* en den uitgang *erd* in *wingerd*, *leelijkerd* en andere wordt de *d* als *t* uitgesproken.

213. Door de *n* aan 't einde der meerv. zelfst. naamw. en werkw. te sterk te doen uitkomen, wordt men gemaakt. Zij moet echter niet geheel verwaarloosd worden.

Digitized by Google

GEBRUIK DER HOOFDLETTERS.

214. Met eene hoofdletter schrijft men:

1°. Het eerste woord van elken volzin en van elken dichtregel.

2°. Eigennamen van personen: *Dirk*, *Augustus*, *Hugo De Groot*, *Leendert Ter Horst*.

In *Van den Heuvel*, *Op den Oord* heeft het middelste woord eene kleine letter.

3°. Bijvoegl. naamw. en zelfst. naamw. aan eigennamen van personen toegevoegd: *Willem de Derde*, *Karel de Stoute*, *Govert de Bultenaar*.

4°. Aardrijkskundige eigennamen, en bij samenstellingen ieder hoofddeel: *Amerika*, *de Etna*, *Nieuw-Guinea*, *de Zwarte Zee*, *de Golf van Genua*.

5°. Bijvoegl. naamw. van eigennamen afgeleid: *Hollandsch*, *Zaansch*; ook als zelfst. gebezigd: *het Nederlandsch*, *het Spaansch*.

6°. Namen van maanden, dagen en feesten: *Juli*, *Zondag*, *Sacramentsdag*, *Kerstmis*, *St. Jan*.

7°. Zaaknamen, die personen voorstellen: *Beminlijke Hoop! u wijd ik mijn lied!*

8°. Gemeene namen, die personen in hunne hoedanigheid bepaaldelijk aanwijzen: *de Koning is uitgereden; de Burgemeester vergezelde hem*.

9°. Hoofdwoorden van titels: *Mijnheer*, *Mejufvrouw*, *de Heer N.*, *de Algemeene Staten*, *het Hoog-Gerechtshof*.

Digitized by Google

Google

Gedrukt bij G. J. Thieme te Arnhem.

Digitized by Google